МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В.М. КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА КРАЇН ЄВРОПИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПРАВОСУДДЯ
OBČIANSKE ZDRUŽENIE LEX PRO OMNES (SLOVENSKO)
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОЗНАВСТВА

М А Т Е Р І А Л И
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«Роль періодичних юридичних видань у формуванні правової держави: зарубіжний досвід та Україна»

21 жовтня 2021 р.

м. Ужгород

УДК 342.4(063)
К65

К65 Роль періодичних юридичних видань у формуванні правової держави: зарубіжний досвід та Україна: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 21 жовтня 2021 р. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2021. 168 с.

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на міжнародну науково-практичну конференцію «Роль періодичних юридичних видань у формуванні правової держави: зарубіжний досвід та Україна», яка відбулася на базі юридичного факультету Ужгородського національного університету 21 жовтня 2021 р.

УДК 342.4(063)

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2021

Справедливий Закон – найвища суспільна мудрість

Організаційний комітет конференції

Співголови оргкомітету:

Смоланка В.І. – ректор ДВНЗ «Ужгородський національний університет», доктор медичних наук, професор.
Рогач О.Я. – проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ «Ужгородський національний університет», доктор юридичних наук, професор.
Лазур Я.В. – декан юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», доктор юридичних наук, професор.
Оніщук М.В. **–** ректор Національної школи суддів України, державний та громадський діяч, доктор юридичних наук, професор.
Різник С.В. – проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної співпраці Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор юридичних наук, професор.
Скрипнюк О.В. **–** академік НАПрН України, Заслужений юрист України, заступник директора з наукової роботи Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор.
Совгиря О.В. **–** народний депутат України, політик, Постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України, доктор юридичних наук, професор.
Шемшученко Ю.С. **–** директор Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, академік НАН, доктор юридичних наук, професор.
Ковальський В.С. **–** Президент видавничої організації Юрінком Інтер, шеф-редактор загальнонаціональної правової газети «Юридичний вісник України», доктор юридичних наук, професор.
Натуркач Р.П. **–** керівник апарату Закарпатської обласної державної адміністрації, кандидат юридичних наук, докторант кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
Берлінгер Д. – декан юридичного факультету Університету імені Василя Голдіша (м. Арад, Румунія).
Маховенко Є.Г. – доктор соціальних наук (право), професор, професор кафедри публічного права Вільнюського університету (Литовська Республіка).

Члени оргкомітету:

Батанов О.В., д.ю.н., професор;
Бобровнік С.В., д.ю.н., професор;
Дешко Л.М., д.ю.н., професор;
Дробуш І.В., д.ю.н., професор;
Жаровська І.М., д.ю.н., професор;
Іваницький С.О., д.ю.н., доцент;
Ленгер Я.І., д.ю.н., доцент;
Марцеляк О.В., д.ю.н., професор;

Марченко М.В., к.ю.н.;
Медвідь А.Б., д.ю.н., доцент;
Мішина Н.В., д.ю.н., професор;
Сердюк Н.А., д.ю.н., доцент;
Серьогін В.О., д.ю.н., професор;
Хотинська-Нор О.З., д.ю.н., професор;
Щербанюк О.В., д.ю.н., професор.

Координаційна група оргкомітету:

Бисага Ю.М., д.ю.н., професор;
Берч В.В., к.ю.н., доцент;
Бєлов Д.М., д.ю.н., професор;
Васильчук Л.Б., к.ю.н., доцент;
Гомонай В.В., д.ю.н., професор;
Греца С.М., к.ю.н., доцент;
Греца Я.В., д.ю.н., професор;
Громовчук М.В. – д.ю.н., доцент;
Джуган В.В., к.ю.н., доцент;
Заборовський В.В., д.ю.н., професор;
Петрецька Н.І., к.ю.н., доцент;
Пирога І.С., д.ю.н., професор;
Продан В.І., ст. викл.;
Фрідманський Р.М., к.ю.н., доцент.

Бадзелюк П.П.
аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ПРИНЦИПИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: УКРАЇНА ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Конституція України гарантує право кожному на отримання належної, професійної правової допомоги. В тому числі, положення статті 29 Конституції України закріплює право кожного заарештованого чи затриманого захищати себе особисто або ж використовувати правову допомогу захисника. У зазначений спосіб держава гарантує, деталізує, просуває та закріплює інститут адвокатури в державницькому механізмі [1].

Наукова література багата підходами ряду науковців щодо розуміння принципів права. Засади, керівні ідеї, вихідні теоретичні положення, закономірності, система координат та безліч інших синонімів зустрічаємо в наукових працях. У означених підходах до розуміння принципів будь-якої інституції можна провести градацію, за допомогою якої, принципи права можна розглядати крізь призму двох основних векторів, позитивно-правового розуміння та природно-правового відповідно.

Звертаючись до позитивної теорії права, під принципами права прийнято розуміти ідеї, теоретичні, керівні положення, які конкретизуються в змісті нормативно-правових актів, що об'єктивно зумовлені матеріальними умовами існування суспільства [2].

Прихильники природно-правової течії права під принципами права розглядають керівні ідеї, відправні начала, які ставляться до учасників суспільних відносин з метою гармонічного влаштування індивідуальних, громадських та колективних інтересів, які визначають зміст і спрямованість

правового регулювання правової інституції [3].

Так, О.В. Старчук, під принципами права розуміє такі засадничі ідеї, що визначають зміст та спрямованість норм права, характеризуються взаємоузгодженістю, універсальністю, загальнообов'язковістю, стабільністю, предметною визначеністю та регулятивністю [4, с. 42].

Отже, підводячи підсумки, зазначимо, що під принципами права, а у випадку предметної області нашого дослідження, принципами адвокатури являються вихідні, засадничі елементи інституції, які окреслюють вектори її діяльності та визначають зміст та професійну спрямованість адвоката.

Чинне спеціальне законодавство України, а саме Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплює ряд засадничих ідей, на основі яких має провадитися діяльність адвоката, серед яких, принципи верховенства права, незалежності, законності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів [5].

Важливим у вивченні принципів адвокатури являється дослідження методу їх класифікації. Так, Л.В. Тацій у своєму дисертаційному дослідженні пропонує виокремлювати принципи організації та діяльності адвокатури, а також спеціальні принципи адвокатури [6, с. 15].

С.О. Іваницький принципи адвокатури класифікує за такими критеріями, як: за сферою поширення, до яких входять основоположні принципи, принципи організації та діяльності адвокатури; за способом закріплення – з прямим та непрямим текстуальним вираженням [7, с. 653].

Виходячи із загальних наукових напрацювань із класифікації принципів, принципи організації та діяльності адвокатури доцільним, було б, розділити на такі групи:

- За способом їх закріплення (принципи, які прямо закріплені в спеціальному законодавстві – принцип верховенства права,

законності і т.д.; принципи, які випливають з інших нормативно-правових актів - принцип професійності адвокатів, корпоративного самоврядування тощо);

- За предметною сферою поширення (універсальні, які притаманні для всієї системи права – принципи законності, гуманізму, демократизму тощо; міжгалузеві – принципи конфіденційності, незалежності; галузеві, тобто ті, які властиві виключно адвокатській діяльності (принцип корпоративного самоврядування, домінантного положення інтересів клієнта тощо);
- За сферою правового регулювання (загальні – принципи верховенства права, законності, гуманізму; функціональні – принцип конфіденційності, незалежності адвоката при здійсненні ним адвокатської діяльності тощо; організаційні – принципи корпоративного самоврядування, свободи вибору форми організації адвокатської діяльності тощо).

Коло міжнародних стандартів адвокатури складають Кодекс поведінки європейських адвокатів від 28 жовтня 1988 року, Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства від 1 жовтня 1988 року, Основні положення про роль адвокатів від серпня 1990 року, Стандарти незалежності правничої професії Міжнародної асоціації юристів від 7 вересня 1990 року, Рекомендація Комітету Міністрів Державам-членам Ради Європи про свободу здійснення професії адвоката від 25 жовтня 2000 року, Загальні принципи юридичної професії від 20 вересня 2006 року, Хартія основоположних принципів європейських адвокатів та інші акти, головними засадничими елементами яких є гарантування надання професійної правничої допомоги виключно адвокатами, належну кваліфікацію адвокатів, право

адвокатів на гонорар, професійне страхування адвокатської діяльності, незалежність та конфіденційність адвокатів при провадженні ними професійної правової допомоги [8, с.7].

На сьогодні Україна стикається на шляху до втілення нової національно-правової ментальності, головною метою якої є впровадження міжнародних та європейських стандартів організації та діяльності адвокатури як концепції загальновизнаних зразків організації адвокатури, упорядкування даного інституту, а також професійної поведінки адвокатів. Починаючи з 2012 року в Україні відбуваються процеси з масштабної імплементації міжнародних та європейських стандартів адвокатури в національну правову систему. Зважаючи на зазначене, необхідним видається приведення засад діяльності адвокатури у відповідність до кращих міжнародних та європейських стандартів.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141;
2. Теория государства и права: учебник [для вузов] / [А. М. Айзенберг, А. М. Васильев, Г. С. Котляревский и др.]; под ред. А. М. Васильева. [2-е изд. испр. и доп.]. М.: Юрид. лит., 1983. С. 236;
3. Теория государства и права [Текст]: учебник [для вузов] / [Козлов В.А., Ливанцев К.Е., Денисов Ю.А. и др.]; отв. ред. А.И. Королев, Л.С. Явич. Ленинград: Из-во Ленинград. у-та, 1982. С. 212;
4. Старчук О.В. Щодо поняття принципів права. *Часопис Київського університету права*. 2012. №2. С 40-43;

5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013 р. № 27. Ст. 1438;

6. Тацій Л.В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав ісвобод людини і громадянина : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. Харків. нац. ун-т внутр.справ. Харків, 2008. 20 с.;

7. Іваницький С.О. Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2017. 800 с.;

8. Бадзелюк П.П. Міжнародно-правові стандарти інституту адвокатури. Visegrad journal on human rights. 2021. С.1-9.

Батанов О. В.,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
провідний науковий співробітник відділу конституційного права
та місцевого самоврядування Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України, м. Київ, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДОКТРИНИ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА

Одним з найбільш примітних явищ у становленні демократичної державності в Україні є відродження місцевого самоврядування як принципово нової системи організації публічної влади на місцях та, на цій основі, – формування муніципального права як галузі права України. Сьогодні муніципальне право – це галузь права, яка динамічно розвивається. В основі її формування знаходяться об'єктивні матеріальні передумови, які пов'язані насамперед з наявністю самостійного для муніципального права предмета правового регулювання.

Місцеве самоврядування, будучи організаційно відокремленим та функціонально незалежним від державної влади, стає найбільш наближеним до людини рівнем публічної влади, функціонально-телеологічно спрямованим в першу чергу на реалізацію і захист практично усіх інтересів та запитів населення, що забезпечується за допомогою нормативно-правового закріплення гарантій реалізації прав людини і відповідальності публічної влади.

У цій ситуації необхідно використовувати можливості права в цілому як особливого соціального регулятора суспільних відносин не лише на загальнодержавному, а і насамперед місцевому рівні. При цьому слід розуміти, що окремі сторони суспільно значущої поведінки людей за місцем проживання, їх потреб та інтересів залишаються поза межами

загальноправового нормативного регулювання. У даному випадку особлива роль відводиться іншим соціальним неправовим регуляторам – традиціям, звичаям, історичним, соціально-економічним або духовно-культурним особливостям життя територіальних громад, за допомогою яких вибудовуються суспільні відносини в системі сучасного муніципалізму.

Пріоритет забезпечення інтересів населення і відповідно прав людини у місцевому самоврядуванні актуалізує проблему співвідношення і взаємодії правових і неправових регуляторів суспільних відносин. Останнім часом питання взаємодії та співвідношення різних видів соціонормативних регуляторів набули значного розвитку. Кожен з них, зберігаючи свою сутнісну, змістову та функціонально-телеологічну специфіку, виступає в якості регулятора особливого роду. Види соціальних норм, що застосовуються в процесі формування дієздатних територіальних громад, в цілому інституціоналізації та функціонування місцевого самоврядування, відіграють унікальну роль та займають важливе місце у системі муніципального права та муніципалізму в цілому.

Тільки за допомогою збалансованого та гармонічного поєднання у процесі регулювання суспільних відносин у сфері місцевого самоврядування норм права та інших соціальних неправових норм можна створити умови для ефективного вирішення питань місцевого значення як в інтересах всієї територіальної громади, так і окремих мешканців та їх соціальних груп (діти, жінки, особи з інвалідністю тощо).

Різноманіття різних суспільних відносин, що становлять предмет муніципального права, обумовлює різноманіття правових норм, що регулюють їх. Тому, розкриваючи природу, роль, значення, принципи муніципального права, необхідно розуміти його місце у системі права, форми та прояви співвідношення з іншими галузями права. Важливо насамперед

розуміти функціонально-телеологічне призначення муніципального права в системі публічного регулювання суспільних відносин, розкрити проблеми кореляції муніципальної-правового регулювання з іншими видами публічного регулювання суспільних відносин.

Розробка проблем муніципального права здійснюється у різних напрямках. Один з цих напрямків пов’язаний із спробами теоретичного осмислення природи цієї галузі права, визначення її предмету, методів, джерел тощо. В межах іншого напрямку здійснюються спроби організаційного та методичного характеру, свідченням чому є практика викладання окремої навчальної дисципліни у юридичних закладах освіти, виділення муніципального права у рамках окремої наукової спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право, за якою можуть захищатися дисертації тощо.

Втім на тлі значної кількості наукових розробок, спрямованих на дослідження інституційних та функціональних аспектів місцевого самоврядування, привертає увагу порівняно нечисленна література, присвячена проблемам доктрини муніципального права. Головне місце у більшості з сучасних досліджень приділялося вивченню муніципально-правових явищ та процесів у їх співвідношенні з державно-правовим регулюванням.

У зв’язку з цим, вважаємо, що на сучасному етапі особливої актуальності набуває дослідження теорії муніципальної-правового регулювання в системі публічного регулювання суспільних відносин в його співвідношенні, взаємодії та синергетичному поєднанні з неправовим регулюванням суспільних відносин на локальному рівні функціонування соціуму. Особливо слід відмітити, що на сьогоднішній день в Україні майже відсутні фундаментальні дослідження, в яких відображалися б концептуальні

проблеми генезису муніципального права, його предмету і методу, всі аспекти співвідношення муніципальної-правового регулювання і публічного неправового регулювання відносин, розглядалася здатність традицій і звичаїв бути самостійними регуляторами суспільних відносин на локальному рівні і бути певними джерелами громадотворення та муніципального правотворення.

Прикро й те, що не лише на практиці, а й у теорії, фактично ігнорується той факт, що на муніципальному рівні не лише локалізується влада Українського народу та відбувається децентралізація публічної влади, результатом чого й є формування муніципальної влади – публічно-самоврядної влади територіальної громади. На муніципальному рівні реалізується ідея індивідуалізації владовідносин, коли останні виступають своєрідним сумарним вираженням політичної та економічної влади населення, здійснення індивідуальних та колективних прав та свобод особи за місцем проживання, що є своєрідним детектором демократичності держави та суспільства.

Також не вдалося остаточно подолати принципову ваду радянського державного механізму – панування влади над людиною – замість служіння її інтересам. У нашому суспільстві ще не усвідомлено просту істину, що влада, у кінцевому підсумку, – це не панування осіб, наділених публічно-владними повноваженнями, а служіння цих осіб на користь загального блага. Саме у цьому полягає, з одного боку, демократичний вимір влади, а з другого – її моральний імператив.

Сучасний етап конституційної історії української держави характеризується протиборством тенденцій централізації та децентралізації. В їх основі – не тільки об'єктивні передумови та фактори. З одного боку ми можемо спостерігати окремі кроки на шляху становлення громадянського

суспільства та демократичної соціально-правової держави, в якій народ здійснює свою владу, в тому числі реалізуючи своє право на місцеве самоврядування. З іншого боку, слід відверто говорити про необхідність збереження, особливо в умовах окупації Автономної Республіки Крим та збройної інтервенції з боку Російської Федерації, територіальної цілісності, унітарного устрою, єдиного економічного та правового простору. Не слід ігнорувати і суб'єктивні фактори, багато у чому пов'язані не тільки з проблемами перехідного періоду, а й відсутністю державної волі у всебічному визнанні прав місцевого самоврядування, тотальною недовірою держави до населення та його здатності до самоорганізації, браком цілісної муніципально-правової доктрини та державної концепції розвитку місцевого самоврядування, загальновизнаних підходів до вирішення проблеми гармонізації тенденцій централізації та децентралізації тощо.

За останні три десятиліття вітчизняна юридична наука виробила певні підходи до проблем місцевого самоврядування та муніципального права. Прийняття Конституції України, формування законодавства про місцеве самоврядування, розвиток муніципального статутного права стали потужним поштовхом до активізації української муніципології. Нові юридичні категорії та конструкції, запозичені зарубіжні моделі та реципровані міжнародні стандарти, реалізовані муніципально-правові інститути й окремі норми стали об'єктом багатьох наукових розвідок. І, як наслідок, в Україні з'явилися десятки доволі оригінальних дисертаційних та монографічних досліджень, а муніципально-правова наука наповнилася новими іменами молодих та перспективних учених. Водночас поряд із цікавими та серйозними дослідницькими проєктами, періодично з'являються доволі консервативні підходи, адепти яких взагалі заперечують галузеву самостійність муніципального права.

Є й інші проблеми, які постають перед вітчизняною муніципальною теорією, освітою та практикою. Найбільш глобальними з них є: патерналістське ставлення та вкрай суперечлива державна політика у сфері місцевого самоврядування та прав людини; безсистемне, позбавлене єдиного ідеологічного стрижня законодавство про місцеве самоврядування та права людини; соціально-психологічні проблеми у місцевому соціумі, зокрема пошук розумного балансу індивідуалізму та колективізму у місцевому самоврядуванні тощо.

Вкрай небезпечною є практика зменшення обсягу годин, які виділяються на вивчення проблем муніципального права та місцевого самоврядування у юридичних закладах освіти. У багатьох, навіть провідних вітчизняних університетах, взагалі відповідні навчальні курси не викладаються. Ця тенденція в юридичній освіті є вкрай небезпечною та може стати причиною серйозної кризи у процесі підготовки спеціалістів у сфері юридичного забезпечення муніципальної діяльності.

Перспективним є питання щодо створення спеціалізованого фахового періодичного наукового видання з актуальних проблем муніципального права. Станом на сьогодні в Україні взагалі відсутні профільні наукові журнали з цієї тематики.

Надати вірні, науково-обґрунтовані відповіді на ці питання можна тільки на основі комплексного та системного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду місцевого самоврядування та формування сучасної доктрини муніципального права.

Берч В.В.,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
Берч С.С.,
старший судовий експерт
сектору дослідження наркотичних засобів
психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів
відділу досліджень матеріалів,
речовин і виробів Закарпатського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України
м. Ужгород, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СПИСКУ ПРИСЯЖНИХ У КАНАДІ

В аспекті кримінальних проваджень суд присяжних формується, як правило, у складі 12 осіб та передбачає у більшості випадків прийняття одноголосного рішення. Що ж до цивільних проваджень, то суд присяжних здійснює судочинство у складі від 5 до 12 членів, а рішення вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість складу суду присяжних. Призначення вироку у Канаді є виключною сферою діяльності присяжних, за винятком випадків, коли суддя переконаний, що немає доказів, за якими належним чином проінструктований присяжний міг би прийняти справедливе рішення.

Відповідно до положень статті 561 *Кримінального кодексу* обвинувачений наділений правом переобрати спосіб судового розгляду протягом 15 днів після того, як він дізнався про істотні зміни у справі.

Основним принципом функціонування системи присяжних у Канаді є

те, що присяжні вирішують питання факту, тоді як суддя – питання права. Суддя визначає релевантність та допустимість доказів, а також повинен вирішити, чи достатньо їх, щоб забезпечити належну їх оцінку присяжними.

Вимога достатньої доказової бази спрямована насамперед на уникнення неправомірних засуджень та необґрунтованих виправдувальних вироків, одночасно залишаючи за присяжними виконання обов'язків, які згідно закону належать до виключної сфери їх компетенції.

При цьому норма загального права, що дозволяє суддям, які розглядають справи, висловити свою думку щодо доказів, не порушує законодавства Канади. Судді, які розглядають справи, мають право коментувати докази за умови, що журі дасть зрозуміти, що вони не залежні від позицій судді. При цьому вважається, що суддя не узурпує функції присяжних, оскільки для його коментарів по справі встановлюється певний ліміт, кінцевою точкою є можливість загрози пошуку фактів і формуванню остаточного рішення присяжних. У цьому контексті роль захисника (адвоката) є надзвичайно важливою.

Серед вимог, котрі висуваються до присяжного, є наявність громадянства, досягнення повнолітнього віку та внесення до списку присяжних. Не може бути присяжним:

1) член парламенту, уряду;
2) суддя Верховного суду Канади, Федерального суду, Апеляційного суду, Вищого суду, Суду Квебеку або муніципального суду, коронер або судовий службовець;
3) практикуючий адвокат або нотаріус;
4) пожежник;
5) особа, яка страждає психічними вадами або захворюваннями;

6) особа, яка не володіє вільно французькою або англійською мовами;
7) особа, яка звинувачена або засуджена за вчинення злочину;
8) у судових округах Мінган, Гаспе, Абітібі (за деякими окремими винятками) особа, яка не проживає в муніципальних територіях, розташованих повністю або частково в радіусі 60 кілометрів від столиці судового округу).

Може бути звільнений від обов’язку брати участь у судовому засіданні у ролі присяжного:

1) священнослужитель;
2) член апарату Національних зборів;
3) посадова особа, яка бере участь у здійсненні правосуддя;
4) особа віком від 65 років;
5) член канадських регулярних військ відповідно до Закону «Про національну оборону»;
6) особа, чиє здоров’я чи домашні обов’язки не дозволяють бути присяжними;
7) якщо це дозволяє суспільний інтерес, особа, яка має обґрунтовані підстави отримати звільнення від обов’язку присяжного з причини, не передбаченої попередніми пунктами.

Не пізніше 15 вересня кожного року шериф повинен надсилати голові виборчого управління список місцевих муніципалітетів, територія яких входить до його округу. Не пізніше 30 вересня того ж року Головний виборчий комісар надсилає шерифу список виборців, внесених до постійного списку виборців, для кожного підрозділу виборчих дільниць, що входить до території муніципалітетів, перелічених у списку, надісланому йому шерифом. Для призначення судових розглядів присяжними в його окрузі шериф повинен підготувати список присяжних із списку виборців, надісланого йому головною виборчою службою. Отримавши список виборців, шериф повинен

затвердити його за формою, встановленою міністром. Після затвердження шерифом список виборців складає список присяжних, і він залишається чинним в окрузі до затвердження наступного списку. Шериф складає таблицю (список присяжних) кожного разу, коли йому потрібно викликати присяжних для участі у судовому засіданні. Для підготовки таблиці шериф може звернутися за допомогою до персоналу реєстру.

Склад суду присяжних визначається суддею. Слід зазначити, що суд присяжних може складатись як із одномовних, так із змішаних присяжних. Одномовне французьке журі складається виключно з носіїв французької мови, одномовне англійське журі – з англомовних. Змішане журі складається з половини франкофонів та англофонів.

Шериф здійснює виклик присяжних принаймні за 30 днів до дня, коли вимагається їх присутність для участі у судовому засіданні, або протягом будь-якого іншого строку, призначеного суддею, однак цей термін не повинен бути меншим восьми днів. Виклик здійснюється шляхом надсилання повістки його адресатові за останньою відомою адресою місця проживання або його місця роботи, звичайною поштою, факсом або електронною поштою.

Викликана особа може, якщо у неї є причини для звільнення від обов’язку присяжного, може і повинна вимагати неучасті у судовому засіданні. Для цього така особа заповнює форму, передбачену законодавством, при цьому прохання вважається таким, що подане під присягою. Якщо запит щодо дискваліфікації (неучасті у судовому провадженні) ґрунтується на підставі того, що франкофон, який не вільно володіє англійською мовою, був призначений для формування одномовної англійської комісії або навпаки, суддя або шериф може в будь-який час зареєструвати таку особу в іншому одномовному (відповідно до потреб) журі

присяжних. Саме шериф приймає рішення щодо такого різновиду запиту та повинен якомога швидше повідомити своє рішення зацікавленій особі способом, який він вважає найбільш доцільним та оптимальним. Водночас викликана особа, яка не подає клопотання протягом встановленого законодаством строку щодо звільнення від участі у судовому провадженні, не оголошена дискваліфікованою або не направлена на участь у іншому судовому провадженні, повинна з’явитися в час, визначений у повістці.

Роботодавцю забороняється звільняти, призупиняти повноваження чи переводити працівника на іншу посаду, вживати щодо нього будь-які дискримінаційні заходи, накладати на нього будь-які інші санкції з тієї причини, що останній призначений виконувати або ж виконував обов'язки присяжного [1].

Суддя може дозволити присяжному, який має фізичну ваду, але здатний належним чином виконувати свої обов'язки, користуватися технічною допомогою або послугами перекладу.

Прокурор або обвинувачений не можуть вимагати оскарження списку присяжних за винятком однієї з таких причин: упередженості, шахрайства або умисного проступку шерифа чи інших посадових осіб, які склали цей список.

Література:

1. Loi sur les jurés. *Publications Quebec.* URL: http://legisquebec.gouv.qc.ca/fr/showdoc/cs/j-2 (date de la demande: 20.04.2021).

Бисага Ю.М.
доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету
м. Ужгород, Україна

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ФУНДЕМАНТАЛЬНИЙ ПРИНЦИП ПРАВА ТА КЛЮЧОВА ЗАСАДА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОСУДДЯ УКРАЇНИ

Верховенство права за своєю суттю означає, що ніхто, включаючи уряд не може знаходитися вище закону, це місце, де закони захищають основоположні права та свободи осіб, а справедливість гарантується та є доступною всім. Воно передбачає набір спільних стандартних дій, які регламентовані законом і запроваджуються на практиці через процедури та підзвітність механізмів надійності, передбачуваності та «адміністрування через закон». Верховенство права розглядається як єдиний з ключових вимірів, які характеризують якість і належне управління країною.

Існує значна кількість тлумачень принципу верховенства права. Так, Правилами Світового проєкту правосуддя (WJP) індекс верховенства права визначається як один із найбільш комплексних та систематичних елементів. Відповідно, верховенство права охоплює чотири універсальні постулати: «уряд і його посадові особи та агенти несуть відповідальність згідно із законом; закони є чіткими, оприлюдненими, стабільними та справедливими, а також захищають основоположні права, у тому числі безпеку осіб і майно; процес, за допомогою якого закони приймаються, адмініструються та дотримуються є доступним, ефективним і справедливим; правосуддя здійснюють компетентні, етичні та незалежні представники, що мають належні ресурси та відображають склад громад,

яким вони служать». На основі цих чотирьох принципів Світовий проєкт правосуддя розробив дев'ять ключових факторів, які становлять основу Індексу верховенства права. Ми вибрали чотири з них, які на нашу думку найголовніші, а саме: обмежені повноваження уряду, основоположні права осіб, нормативно-правове забезпечення і цивільне правосуддя [1, с.44].

Проблематика принципу верховенства права є назрілим питанням та становить предмет дослідження низки вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, Р.О. Падалка у своєму науковому доробку під принципом верховенства права розуміє панування права у суспільстві, в якому державна влада провадиться на виконання вимог закону та в його межах, суд виступає незалежною від інших органів державної влади інстанцією, що приймає законні та справедливі рішення, перевага в яких завжди надається правам та свободам особи [2, с.6].

Відтак, принцип верховенства права, завдяки унікальній природі становить собою ядро теорії конституціоналізму. КСУ описує принцип верховенства права як такий, що характеризується універсальністю та значною інтегральністю [3].

М.Р. Андриц у своєму науковому дослідженні простежує зміст принципу верховенства права крізь призму статті 8 Конституції, який зводиться до наступного:

- забезпечення верховенства «конституційних норм»;
- заборони звуження обсягу існуючих прав та свобод людини і громадянина;
- визнання зворотної дії закону в часі, суто як винятку [4, с.125].

Згідно конституційно-правової регламентації, Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції, ключова роль якого зводиться до офіційного тлумачення Конституції України, а також вирішення

питань щодо відповідності Конституції законів та інших правових актів.

Так, з метою належного обґрунтування правових позицій Конституційного Суду України надважливе значення має аналіз принципів діяльності Конституційного Суду, які ще іменуються принципами конституційного судочинства. Звертаючись до статті 2 чинного Закону України «Про Конституційний Суд України» зазначимо, що діяльність КСУ здійснюється на основі таких засад (принципів), як: верховенство права, гласність, колегіальність, незалежність, повний та всебічний розгляд справи, відкритість, обґрунтованість та обов'язковість ухвалених останнім рішень [5].

Розуміння досліджуваного нами принципу КСУ вивів у Рішенні по справі по призначення судом більш м'якого покарання, ніж призначено законом №15-рп/2004. Так, під верховенством права Суд розуміє панування права у суспільстві, яке вимагає від держави його втілення в правотворчу та правозастосовчу діяльність країни. Судом також було окреслено три складові принципу верховенства права, до яких він запропонував включати: справедливість, пропорційність, правову визначеність та правову певність [6].

Отже, підсумовуючи викладене, зазначимо, що принцип верховенства права, незважаючи на свою усталеність та основоположність є однозначно назрілим та актуальним питанням конституційної науки. Однак, його важливість неможливо переоцінити. Останній є фундаментом, ключовою ланкою, ядром як у системі державного механізму, так і у рішеннях Конституційного Суду, зокрема, що своєю чергою мають абсолютний вплив на державний та громадський устрій.

Література:

1. Government at a glance. OECD. 2013. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/gov_glance-2013-9-en.pdf?expires=1635352583&id=id&accname=guest&checksum=C8C1C1003A2FC597FC13303DAF3C83AE (дата звернення 01.10.2021 р.).

2. Падалка Р.О. Верховенство права як основоположний принцип права: автореф. дис. … канд. юрид. наук. 12.00.01. Київ. 2017. 21 с.

3. Рішення Великої Палати Конституційного Суду України № 6- р/2019 від 20 червня 2019 року. Справа про конституційність Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів». URL: 197 http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/6_p_2019.pdf (дата звернення 01.10.2021 р.).

4. Андриц М.Р. Принципи права в рішеннях Конституційного Суду України: дис. … докт. філ. 08 Право. Хмельницький. 2021. 221 с.

5. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017 р. № 35. Ст. 6.

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text (дата звернення 01.10.2021 р.).

Бисага Ю.Ю.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЛЬ, МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ПРАВА

У житті світової спільноти одним з найбільш суттєвих факторів, що визначають процеси кросскультурного, міжконфесійного та міжнародного спілкування є феномен справедливості. В даний час, коли світ відчуває зростання агресії та широке поширення насильницьких способів вирішення соціально-політичних проблем, цілком закономірним є прагнення до розвитку теорії справедливості, яка обґрунтовує морально-правову систему життєвих цінностей та пріоритетів. Справедливість розумілася і розуміється з різних позицій філософських напрямів, теорій та методологічних установок. Цілком можливо говорити про її релігійний, правовий, моральний, економічний аспекти. Кожен з них передбачає власне визначення справедливості, і в той же час, у кожному можна виявити якийсь загальний зміст цієї основоположної категорії.

Виявлення та опис цього загального об'єктивного змісту, критика релятивістських та суб'єктивістських підходів в аналізі соціальних цінностей, у тому числі справедливості є важливим напрямом теоретичного дослідження. Актуальним завданням є також зіставлення моральних та правових аспектів категорії справедливості, обґрунтування ролі моралі як фундаменту права та соціальної політики держави. Велике значення для

затвердження принципу справедливості в соціальному житті має нормальне функціонування механізмів інтеграції суспільства. Як основні сили, що консолідують суспільство, виступають ідеологія, мораль, право, релігія тощо. У кризові періоди спостерігається ослаблення дії всіх вищезгаданих факторів. Всеосяжна соціальна криза в державі найвиразніше проявляється у моральній, правовій та економічній сферах життя у вигляді різкого збільшення кількості та різноманітності явищ, які оцінюються як несправедливі. Особливо небезпечною є руйнація самого ідеалу
справедливості: прийнятним починає вважатися те, що раніше категорично відкидалося. У цих умовах велика увага повинна приділятися питанням морального та правового виховання особистості. Відповідно зростає важливість теоретичного дослідження сутності та об'єктивних підстав ідеалу справедливості, виявлення його правових засад та морального потенціалу, перспектив його актуалізації у життєдіяльності сучасної національної системи права.

Відмітимо, що термін «справедливість» походить від латинського слова «justitia», що своєю чергою означає моральну, правову та соціально-етичну категорію [1, с. 604].

Ідея еквівалентного початку у суспільних відносинах – це перша чисто правова ідея, приватний прояв «золотого правила» нормативного регулювання в цілому: «кожному по справам його [2, с. 160]». Ця ідея з усією визначеністю стала провадитися у правових системах, по крайній мірі, починаючи із Законів XII таблиць. Як відомо, завдання особливого претора після створення зазначених Законів у тому, щоб урівнювати відносини, тобто, робити їх еквівалентними, рівноправними.

П.І. Стучка зазначав, що римське право запозичило ідею еквівалентності відносин із грецької філософії. Водночас він наголошував,

що перенесення філософської ідеї в правову систему стало можливим лише тоді, коли сформувався реальний товарообіг із його еквівалентом як основою [3, с. 535].

З появою приватної власності та поширенням різних соціальних класів втрачається єдність традиційних норм, які раніше регулювали суспільні відносини. Звичай як загальна норма, що регулює відносини між людьми і соціальними групами, більше не виконує свого соціального призначення. Знову гостро постає питання справедливості. Те, що справедливо для одних (правлячого класу), може бути несправедливим для інших. Отже, виникає потреба в такому регуляторі, який міг би відображати нові, змінені соціальні умови. Таким регулятором стає право як продукт природного, конкретно-історичного розвитку суспільства.

Сучасне сприйняття справедливості спеціалізується на основі визнання останньої як основної морально-етичної цінності, обумовлено уявленням про людину, сформульованим у новій європейській культурі. Значна увага до справедливості як загальнолюдської цінності ґрунтується на концепції природного права, заснованого на уявленні про людину як незалежну істоту, наділену невід'ємними правами і здатної до самодостатності, контролювання і регулювання своєї поведінки в суспільстві на основі певних загальновизнаних норм. Концепція невід'ємних прав людини сьогодні загальновизнана і закріплена численними міжнародними актами, як от, Статут ООН, Загальна декларація прав людини, Заключний акт загальноєвропейської наради із питань співробітництва та безпеки у Європі та ін., згідно з якими права людини розповсюджуються на всіх жителів земної кулі.

Правовій культурі українців, на думку О. Тарасишиної, притаманне прагнення бачити поняття права у тісному зв'язку з толерантністю та

справедливістю. Відповідно, справедливість розуміється як необхідний орієнтир для збереження та розвитку суспільства, цінностей та етики, що є одним із критеріїв оцінки всіх політичних і конституційних явищ, які покликані служити загальному благу і особливо благу кожної окремої людини. Справедливість, як стверджує авторка, вбачається в приблизно рівному розподілі вигод і обов'язків, що виникають у результаті взаємодії всередині громади, суспільства, а також в істинності, правильності, обґрунтованості та логіці правового реагування на певну діяльність у вирішенні юридичних спорів, різноманітних конфліктів, що виникають, рівність перед законом і судом, відповідність злочину і покарання, відповідність цілей і засобів його реалізації в діяльності держави в цілому і кожної окремої людини. Справедливість неможлива без багатьох моральних якостей, зокрема, так званих «внутрішніх» вимог як до законодавця, так і до кожної окремої людини. Але моралі вимагає не лише український народ, її вимагає світова спільнота на наднаціональному рівні. Моральна якість права дозволяє нам морально судити державу і судити, наскільки це право є істинним, наскільки воно відображає загальнолюдські ідеали та цінності, як воно може справді відстоювати права і свободи людини. Дискусії щодо морального принципу в праві обертаються переважно навколо трьох взаємопов'язаних понять – свободи, рівності та справедливості. Якщо ми стверджуємо, що справжнє право має відповідати моралі, то ми стверджуємо, що справжнє право — це право, яке захищає добро і протистоїть злу, право, яке є втіленням справедливості [4, 12 с.].

Відмітимо, що на даний час у науковій спільноті немає ствердної відповіді на питання щодо співвідношення права та справедливості, позаяк, норма правового акту не завжди відповідає справедливому вирішенню спору. Так, не завжди суворий формалізм судових процедур може повністю збігатися із поняттям справедливості, однак з юридичної точки зору дотримання

принципу законності є одним із основоположних під час провадження правосуддя. Отже, як бачимо, концепція справедливості не завжди повністю збігається із правом і не входить до його складу повністю, однак, досить часто тісно пов'язана та чинить серйозний вплив як у сфері правотворчості, так і у правозастосовній сфері відповідно.

На сучасному етапі, що переповнений процесами глобалізації та інтеграції правових систем, особлива увага звертається до проблеми міжкультурного діалогу з питань справедливості, та відповідно, розробки принципів універсальної справедливості, до якої, як справедливо зауважують О.В. Павлишин та Ю.В. Васюта слід включити:

- вимогу щодо рівності. Так, остання передбачає однакове діяння в однакових умовах. Дана вимога ще формулюється як вимога неупередженості та заборона сваволі;
- ідея взаємного зв'язку між вчиненим та відповідальністю за вчинене, яка простежується у вищенаведеному нами «золотому правилі»;
- вимога справедливого обміну, тобто рівноваги між втратою та придбанням [5, с.45].

Справедливість у правовому вимірі відіграє свою роль фундаментальної (первинної) ідеї права і має конкретно-історичний характер. Динамічні зміни залежать від певних процесів всередині суспільства (економічних, соціальних тощо) і відбивають певний рівень розвитку такого суспільства та його інститутів.

Література:

1. Юридична енциклопедія / редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. К.: Т. 5: П - С. 2003. 733 с.;

2. Пашуканис Е.Б. Избранные произведения по общей теории права и государства. М. 1980 г. 271 с.;

3. Стучка П.И. Избранные произведения по марксистско-ленинской теории права. Р.1964 г. 748 с.;

4. Тарасишина О.М. Справедливість і толерантність у сучасному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2008. 19 с.

5. Павлишин О.В., Васюта О.В. Справедливість як елемент ідеї права та її місце в системі правових цінностей. *Філософські та методологічні проблеми права.* 2020. No 2(20). С. 40-47;

Булеца С.Б.

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет» м. Ужгород, Україна

ПОНЯТТЯ ОРТОТАНАЗІЇ

Між евтаназією та дистаназією існує “ортотаназія”, яка розуміється як дозвіл померти. Ортотаназія походить від грецьких слів orthos, що означає «прямий і пристосований до розуму» та thanatos, означає «смерть». Ортотаназія - термін, який використаний Жаком Роскаму, з Університет Льєжу, Бельгія на Першому міжнародному конгресі геронтологів у 1950 р., коли в ході своїх досліджень він дійшов висновку, що між скороченням життя людини через евтаназію та продовженням його шляхом терапевтичної впертості настає смерть в потрібний час [1]. Ортотаназія стосується дозволу смерті наступити «в потрібний час», «коли вона повинна настати», тому медичні працівники повинні надавати пацієнтові всю медичну допомогу та методи лікування, щоб зменшити страждання, але не змінюючи перебіг захворювання, а отже, хід смерті. Ортотаназія оточена біоетичними принципами, які дозволяють призупинити лікувальні заходи, забезпечуючи простір для паліативної допомоги як механізму зменшення страждань та болю пацієнтів у термінальній фазі. Латинські науковці зазначають, що багато людей плутають ортотаназію з евтаназією, активна евтаназія - дозволяє активно закінчувати життя, навмисно застосовуючи для цього техніку та інструменти, тобто смерть добровільно заподіюється третіми особами, тоді як ортотаназія - це правильна смерть; це очікування природного

1 Містаназія: це смерть внаслідок соціальної, медичної та духовної відмови. Неологізм. Містанасія ("mys": погано, "thanatos": смерть). Це відповідає типу вбивства шляхом бездіяльності, на відміну від дистаназії, коли через недостатню увагу до основних аспектів

моменту смерті, поважаючи природні цикли та допомагаючи пацієнту паліативною допомогою, однак смерть настане в будь-якому випадку [2].

Зазначають, що ортотаназія (мистецтво гарно вмирати) відкидає всі форми містаназії[1], проте, однак, не потрапляючи в пастку евтаназії або дистаназії. Ортотаназія прагне мати справу з термінальним пацієнтом, допомагаючи йому зіткнутися зі своєю долею з більшим спокоєм, підтримуючи різницю між зціленням і турботою, між підтримкою життя і дозволяючи людині померти, коли прийде час [3].

Зазначають, що ортатаназія це синонім паліативної допомоги [4], однак це не так, оскільки паліативна допомога виходить за рамки простого прийняття смерті в потрібний час і вимагає заходів догляду для полегшення страждань та включення сім'ї в одиницю опіки, щоб вона також отримувала увагу з боку працівників закладу охорони здоров’я. Концепція ортотаназії узгоджується з доглядом, який враховує природний перебіг життя та смерть як частину життя, шукаючи полегшення страждань шляхом прийняття паліативної допомоги та уникаючи зайвих процедур, які лише продовжують страждання пацієнта та сім'ї, і становить межу терапевтичних зусиль [5].

Мета ортотаназія націлена на те, щоб дозволити своїм близьким померти в гідних умовах, а не заради просто померти. Це може бути: а) добровільне або автономне рішення: воно приймається за явним проханням дієздатного пацієнта або за його власним бажанням, або в усній або письмовій формі перед іншими людьми (включаючи заповітів при житті); б) вимушені або накладені: коли рішення приймається без прямого прохання пацієнта. Зазвичай це робиться на прохання членів сім'ї або з ініціативи самого лікаря, шляхом спільної заяви.

охорони здоров’я помираючого пацієнта (що має ресурси) воно не відповідає процедурам, встановленим для зазначених кінцевих випадків захворювання. URL: https://saocamilo-sp.br/assets/artigo/bioethikos/103/4.pdf

Зазначають, що етичне застосування ортотаназії передбачає увагу до трьох об'єктивних вимог: перевірка термінального стану серйозних та незворотних захворювань, згода хворої людини на здійснення ортотаназії та прийняття паліативної допомоги. Необхідний ретельний аналіз цих вимог, щоб не «дати померти» без належного дотримання критеріїв, що роблять цю практику гуманною, комфортною та етичною. Йдеться не про те, щоб просто «дати смерть», а про те, щоб «дозволити людині померти» з гідністю та всебічною допомогою. Надзвичайно важливо, щоб гідність хворої людини абсолютно поважалася. Слід підкреслити, що для аналізу ортотаназії важливо, щоб гідність розглядалася як основна цінність, яку слід зберігати не лише протягом життя, але головним чином у момент смерті, фази людського життя, коли людина вразлива, потребує якомога більшої турботи. У цьому сенсі Пессіні та Барчифонтен стверджують, що так само, як про людину піклуються при народженні, про неї потрібно піклуватися, коли прощаються з життям [6, с.5]. Науковці переконані, що ортотаназія та паліативна допомога вони є найбільш збалансованим способом протистояння проблемам, пов'язаним із кінцем життя. Вони забезпечують дотримання принципу гідності людського життя [7, с. 23-47].

Таким чином, ортотаназія означає справедливу, правильну смерть, знає і поважає момент смерті, не передбачаючи і не відкладаючи її. Вона дозволяє уникати непотрібного продовження життя, але не навмисно його скорочувати. Ортотаназія - це настання гідно смерті, без використання заходів для скорочення життя або таких, що збільшують непотрібні страждання, але із заохоченням заходів, що дозволяють смерті наступити у свій час, як можна природніше, тобто ортотаназія це синонім природної смерті та процесу, пов'язаного із завершальним етапом життєвого циклу.

Отже, ортотаназія означає призупинення або припинення лікування,

яке при призначенні не приносить реальної користі для пацієнта і накладає велике навантаження на сім'ю та родичів.

Література:

1. Santoro Luciano de Freitas. Morte Digna: o direito do paciente terminal. 2ª reimpressão. Curitiba: Jaruá 2012. SILVA, José Afonso da.
2. Por Laura García J. Pensar la Muerte. Ortotanasia: concepto clave en la ley de voluntad anticipada. Ciencia UNAM-DGDC. 2020. URL: http://ciencia.unam.mx/leer/1058/pensar-la-muerte-ortotanasia-concepto-clave-en-la-ley-de-voluntad-anticipada
3. Westphal ER, Nowak WS, Krenchinski CV (2019) Of Philosophy, Ethics and Moral about Euthanasia: The Discomfort between Modernity and Postmodernity. Clin Med Rev Case Rep 6:270 URL: https://clinmedjournals.org/articles/cmrcr/clinical-medical-reviews-and-case-reports-cmrcr-6-270.php?jid=cmrcr
4. Moritz RD. Ortotanásia: o direito à morte no tempo certo. Ciência Hoje. 2013;301:64-5.
5. Rudval Souza da Silva, Cássia Luiza de Souza Evangelista, Rodrigo Duarte dos Santos, Gilvânia Patrícia do Nascimento Paixão, Christielle Lidianne Alencar Marinho, Gerlene Grudka Lira. Perception of intensive care nurses in regional hospital on dysthanasia, euthanasia and orthothanasia. Artigos de Pesquisa • Rev. Bioét. 24 (03). Sep-Dec 2016. URL: https://www.scielo.br/j/bioet/a/P4Bg7cT5qmj3XFhKKrVsDXN/?lang=en
6. Hildeliza Lacerda Tinoco Boechat Cabral. Ortotanasia: "permitir morir" no significa sencillamente "dejar morir". 2017. C.5. URL: https://www.derechoycambiosocial.com/revista047/ORTOTANASIA.pdf

7. Damião Alexandre Tavares Oliveira. Dignidade da pessoa humana, cuidados paliativos e ortotanásia: a visão de um juiz. urisp. Mineira, Belo Horizonte, a. 63, N.203, P. 23-47, out/dez. 2012 URL: https://core.ac.uk/download/pdf/226968587.pdf

Васильчук Л.Б.
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного права та
порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ПРИНЦИПИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ (SUSTAINABLE DEVELOPMENT) ТА ДОБРОГО ВРЯДУВАННЯ (GOOD GOVERNANCE) ЯК СТАНДАРТИ МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ІЗ ЕКОЛОГІЧНОГО БЛАГОУСТРОЮ ТЕРИТОРІЙ

Принципи права являють собою той детермінант, роль, сутність та значення якого дедалі частіше привертають до себе увагу науковців. Останні служать безспірним та ключовим елементом у дослідженні будь-якого правового явища.

Як справедливо зазначає О.В. Старчук, під принципами права слід розуміти засадничі ідеї, які за головну мету свого існування мають обумовлення змісту та спрямованості правових норм та характеризуються універсальністю, взаємоузгодженістю, стабільністю, регулятивністю, предметною визначеністю, системністю та загальнообов'язковістю [1, с.42].

Погоджуємось із М. Козюброю, який стверджує, що без згадки про принципи права не обходиться жодне монографічне правове дослідження. Беручи до уваги вище сказане, дане явище, однак, відноситься до найбільш суперечливих та неосмислених феноменів у вітчизняному правовому просторі [2, с.142].

В свою чергу, А.М. Колодій, зазначає, що до терміну «принципи права» необхідно звертатися у всіх випадках, коли йдеться про відправні ідеї, тезиси та положення, що належать до відання юриспруденції [3, с. 43].

Звертаючись до положень статті 4 Закону України «Про місцеве самоврядування» місцеве управління в Україні здійснюється на основі таких

принципових засад, як: народовладдя, законності, гласності, колегіальності, поєднання місцевих та державних інтересів, виборності, правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, окреслених даним Законом, підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами, їх органів та посадових осіб, державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування, а також судового захисту прав місцевого самоврядування [4].

Окреслюючи коло європейських стандартів провадження муніципальної влади, доцільним є зауваження підходу науковців, серед яких Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра та А.А. Мелешевич, які до таких стандартів включають: визнання місцевого самоврядування в національному законодавстві та конституціях держав, реальність місцевого самоврядування, котра повинна забезпечуватися належними матеріально-фінансовими ресурсами з боку держави, організаційна самостійність органів муніципальної влади та фінансова автономія, розподіл компетенції між різними рівнями публічного управління із дотриманням принципу субсидіарності, принцип сталого розвитку та доброго врядування [5, с.419-420].

Формування концепції сталого розвитку бере свій початок з Декларації першої Конференції ООН з проблем навколишньо-природного середовища від 1972 р, Стокгольм. Основна ідейна мета якої полягала в забезпеченні балансу між поколіннями. Згодом, у 1992 році на Саміті Землі ООН в Ріо-де-Жанейро, вчення про теорію сталого розвитку було доповнено та уточнено, зокрема, йшлося формулювання сталого розвитку як такого, який задовольняє потреби сучасного часу, однак, не ставить під загрозу вимоги майбутніх поколінь. Надалі, досліджуваний концепт був підтриманий членами конференції із сталого розвитку в 2012 році, Ріо-де-

Жанейро[6, с.75].

Отже, як бачимо наукові та теоретичні обґрунтування на конференціях ООН стали нормативним підґрунтям концепції сталого розвитку в довгостроковій перспективі, які мають відношення до таких трьох складових, як: захист навколишнього середовища, соціальний прогрес та економічне зростання.

Так, науковці Т.М. Дерун та О.П. Кочерга зазначають, що ключовими елементами сталого розвитку територіальних громад є раціональне використання природних ресурсів, які знаходяться на території останньої, докладання необхідних зусиль для збереження довкілля, а також впровадження та реалізація інноваційних проектів, які в свою чергу стали поштовхом для розвитку таких сфер, як: промислова, сільськогосподарська, освітня, культурна, медична тощо [7, с.3].

Т.А. Кравченко обумовлює такі принципові положення принципу сталого розвитку територій, як:

- різномасштабність, що проявляється в тому, що питання муніципальних утворень може стосуватися як міжнародного, національного рівнів, так і обмежуватися рамками територіальної громади;

- раціональність, суть якої зводиться до ефективного використання територій, природних ресурсів і т.д.;

- партнерства, що характеризується співпрацею органів державної влади, місцевого самоврядування та навіть окремих осіб при вирішенні певних питань місцевого значення [8, с.11].

Що стосується принципу доброго врядування, то його суть можна звести до наступних ключових положень:

- провадження інституційних трансформацій;

- реформування принципів та методів роботи, у тому числі із

забезпечення екологічної стійності та безпеки;

- залучення нових кадрів з відправлення належної екологічної політики;

- раціональне управління фінансами громади та ін.

Отже, як бачимо, принципи сталого розвитку територій та доброго врядування ще не так давно посіли ряди гарантій місцевого самоврядування, однак вже зарекомендували себе, як одні із основоположних, та таких, які реально здатні повпливати на екологічну, економічну та соціальну ситуацію як в громаді, так і в державі в цілому.

Література:

1. Старчук О.В. Щодо поняття принципів права. *Часопис Київського університету права*. 2012. №2. С.40-43;

2. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Право України*. 2017. № 11. С.142-164;

3. Колодій А.М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права.* 2012. Вип. 3. С. 42-46;

4. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*.1997 р. № 24. Ст.170;

5. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри./ Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. К.: Ваіте, 2021. 528 с.

6. О. І. Васильєва, Н. В. Васильєва. Концептуальні засади сталого розвитку територіальних громад. *Інвестиції: практика та досвід*. № 8. 2018. С.74-78;

7. Дерун Т.М., Кочерга О.П. Цілі сталого розвитку в системі стратегічного планування розвитку територіальних громад. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/36.pdf (дата звернення 10.10.2021 р.);

8. Кравченко Т.А. Основа сталого розвитку територіальних громад – системний підхід до реалізації національних інтересів України. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування.* 2014. № 1. С. 1-19.

Волкова Д.Є.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права,
НУ «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Право на свободу совісті закріплено у Конституції України 1996 року у статті 35, відповідно до положень частини першої якої «Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність» [1].

У контексті досліджень релігійних організацій привертає увагу також і частина третя цієї статті, відповідно до якої «Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа - від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова» [1].

Також слід зауважити, що для досліджень конституційно-правових проблем створення та діяльності релігійних організацій важливими є і положення Основного Закону України у частині свободи асоціацій, яка передбачається положеннями статті 36 Конституції України 1996 року.

Відповідно до частини першої цієї статті, « Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей» [1].

У процитованому положенні привертає увагу кілька аспектів.

По-перше, йдеться про громадян України, що є справедливим по відношенню до політичних партій, але навряд чи вірним, коли йдеться про громадські організації – а також і про релігійні організації.

По-друге, релігійні організації окремо не згадуються, що викликає запитання щодо того, чи конституційні основи їх створення та діяльності містяться у частині першій статті 36, чи ні.

Варто відмітити, що в Основному Законі право на свободу совісті, так само як і свобода асоціацій, знайшли своє закріплення у повній відповідності з низкою документів, які містять міжнародні та європейські стандарти прав людини. У першу чергу до числа таких документів традиційно уважають належними:

- Загальну декларацію прав людини 1948 року;
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року;
- Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

У цих документах свобода асоціацій також закріплюється відокремлено від свободи совісті.

Звертаючись до інших актів національного законодавства, варто відмітити Закон «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року, у якому не йдеться про те, що релігійні організації утворюються в межах свободи асоціацій [2].

Так само не згадується про свободу асоціацій і у Рішенні Конституційного Суду України у справі про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій 2016 року [3].

Нарешті, у Законі «Про громадські об’єднання» стаття 2 «Сфера дії

Закону» передбачає, що:

«1. Дія цього Закону поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань в Україні.

2. Дія цього Закону не поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення: …

2) релігійних організацій» [4].

При дослідженні конституційно-правових аспектів створення та діяльності релігійних організацій, тим не менш, варто враховувати не тільки конституційні положення про свободу совісті, але й положення Основного Закону про свободу асоціацій. Обґрунтування того, як саме це зробити коректно та медологічно вірно, представляють подальші перспективи досліджень у цьому напрямі.

Література:

1. Конституція України 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12

3. Рішення у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п’ятої статті 21 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-16

4. Про громадські об’єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. *Офіц. вісник України*. 2012. № 30. Ст. 1097.

Гомонай В.В.
доктор юридичних наук,
професор кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ДОСЯГНЕННЯ КОНСЕНСУСУ В ПИТАННІ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В НАТО

Проголошення 1991 року незалежності України послужило правовою підставою для повноцінного членства держави у міжнародних відносинах. Даний факт становив собою передумову для розробки різноманітних наукових та практичних розробок в галузі міжнародно-правового регулювання. Оскільки, ефективність зовнішньої політики держави напряму залежить від стабільного зовнішньополітичного курсу, нормативно-правової бази даних, дослідницьких та наукових напрацювань в даній сфері тощо. Так, за період розвитку відносин України з НАТО, що був запущений 1992 року, було вироблено потужний масив нормативно-правових актів, які, як справедливо зауважує Т.О. Грачевська можна згрупувати наступним чином:

- Основоположні документи, предметом яких є зміст, принципи та характер спрямованості співробітництва України з НАТО (Рамковий документ Програми НАТО «Партнерство заради миру» від 1994 р., Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору від 1997 р.);
- Акти, що характеризують принципи участі України в проведенні військових навчань, миротворчих місій тощо, організованих НАТО (Угода між Україною та НАТО про участь України в операції «Океанський щит» від 2013 р., Угода «Щодо участі у діяльності місії НАТО в Афганістані «Рішуча підтримка» та відповідних фінансових зобов'язань» від 2015 р.);

- Індивідуальні програми партнерства України з НАТО, що оформлюються щорічно;
- Акти, що передбачають допомогу та сприяння НАТО Україні у військовій сфері, оборонному та технічному співробітництві тощо (Спільна заява щодо посилення оборонно-технічного співробітництва України з НАТО від 2015 р., Імплементаційна угода між Міністерством оборони України та НАТО з підтримки та постачання про реалізацію співпраці у сфері медичної реабілітації від 2016 р);
- Акти, які регламентують питання організації та функціонування представництв та установ НАТО на території України (Додатковий протокол до Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України та НАТО щодо призначення Офіцерів зв'язку НАТО в Україні від 2008 р., Угода між Урядом України та НАТО про статус Представництва НАТО в Україні від 2016 р.);
- Національні інструменти законодавчої політики, які видаються на виконання вимог Північноатлантичної політики (Указ Президента України «Питання координації євроатлантичної координації України» від 2016 р., Указ Президента України «Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО на 2016 рік» від 2016 р. [1, с.43].

Питання вступу України до НАТО на сьогодні стало однією із найобговорюваніших тем українського політичного дискурсу та суспільства в цілому. Однак, незважаючи на титанічні зусилля, які держава докладає маже кожного дня, так і не виробився цілісний механізм по просуванню національної політики до вимог Північноатлантичного альянсу. Останнє зумовлено якраз тим, що на сьогодні суспільство поділилося на два табори, кожен з яких має свою точку зору щодо досліджуваного питання. Так, звертаючись до результатів опитування, що було проведене соціологічною платформою LibertyReport.ai із 11 по 12 березня 2021 року, 69% українців

підтримують вступ України до Європейського Союзу, а 57% висловили свою згоду щодо бачення України в складі НАТО [2].

Отже, якщо дивитися на інтеграцію України з Організацією Північноатлантичного договору під позитивним кутом, можемо в даному випадку виділити такі перспективи:

- одержання міцних гарантій для України у сфері національної безпеки, суверенності та незалежності;
- побудова вагомих передумов щодо співробітництва з Європою;
- вихід із геополітичного контролю Російської Федерації;
- отримання належних засобів та методів рішучих дій щодо ліквідації російської військової присутності на Сході;
- посилення прозорості влади, підвищення рівня політичного іміджу країни, зміцнення інститутів громадянського суспільства тощо.

Однак, противники приєднання України до Північноатлантичного альянсу наводять свої аргументи, зокрема:

- обмеження самостійності держави у прийнятті рішень щодо зовнішньої та оборонної політики;
- розширення альянсу негативно впливає на умови його керованості, що в кінцевому випадку взагалі ставить питання про його подальше існування;
- посилення соціальної напруги серед військовослужбовців, що зумовлено значним скороченням чисельності збройних сил;
- та інші [3].

Варто зазначити також те, що у НАТО так само немає консенсусу на користь членства України. Так, у інтерв'ю Джуді Демпс старшого наукового співробітника Carnegie Europe та головного редактора Strategic Europe, про доцільність членства України в НАТО від 15 квітня 2021 р., містяться

наступні позиції. Так, Елізабет Броу, постійний науковий співробітник із зовнішньої та оборонної політики в американському інституті підприємництва, зазначає, що з огляду на те, що до НАТО допускаються лише держави, які не залучені до територіальних конфліктів зі своїми сусідами, Росія де-факто може запобігти вступу України, утримуючи країну в цьому конфлікті. У зв'язку з цим виникає питання про те, чи варто НАТО все-таки прийняти Україну. Це був би гарний жест, але він був би менш корисним, ніж здається. Стратегічна невизначеність є набагато кращим курсом дій. Росія не може знати, як НАТО може відповісти на агресію проти України, тому Москва має прийняти м'язову відповідь.

Кейт Хансен Бундт, генеральний секретар Норвезько-атлантичного комітету, стверджує, що Україна, як суверенна держава, має право вступати в будь-який союз, який вона бажає. Однак, це зараз неможливо з кількох причин. По-перше, триваючий конфлікт з Росією, а також політичні, економічні та військові недоліки України роблять членство неприйнятним за критеріями НАТО. По-друге, членство в НАТО також є питанням здатності альянсу гарантувати безпеку своїх членів, а спроможність і бажання НАТО захищати Україну — або навіть посилатися на гарантію взаємної оборони за статтею 5 — сьогодні нереальні. Останнє питання полягає в тому, чи покращить таке членство загальну безпеку в альянсі, чи, навпаки, посилить напруженість у відносинах з Росією і в кінцевому підсумку призведе до війни [4].

Отже, як бачимо, консенсусу щодо довгоочікуваного, назрілого та бажаного членства України з НАТО немає, як з боку української держави, суспільства, так і з боку самої Організації Північноатлантичного договору. Дана невизначеність зумовлена, перш за все, ситуацією на Сході країни, а також, що немало важливо, станом антикорупційної та судової політики

держави. Вбачаємо за необхідне, не відкладати дані питання в довгий ящик, приводити норми національного законодавства до встановлених вимог та виконувати інші дії, що є нагальними для отримання статусу члена НАТО.

Література:

1. Грачевська Т.О. Особливості нормативно-правової регламентації двостороннього співробітництва України і НАТО. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Сер.: Політичні науки*. 2017. С. 42-46;
2. Українці готові приєднатися до Європейського Союзу та НАТО. URL: https://www.eureporter.co/world/ukraine/2021/03/16/ukrainians-are-ready-to-join-the-european-union-and-nato-says-survey/ (дата звернення 01.10.2021 р.);
3. Вовкотруб Ю.М., Лисенко А.А. Позитивні та негативні наслідки вступу України в НАТО. URL: http://www.rusnauka.com/15_NPN_2009/Politologia/46516.doc.htm (дата звернення 01.10.2021 р.);
4. Judy Asks: Should NATO Admit Ukraine? URL: https://carnegieeurope.eu/strategiceurope/84332 (дата звернення 01.10.2021 р.).

Гончарова К.А.,
аспірант кафедри конституційного права
НУ «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА У США: ДО ПИТАННЯ ПОРІВНЮВАНОСТІ

В Україні місцеве самоврядування реформується практично з моменту проголошення незалежності. Важливою рисою кожної з реформ є послідовність, і муніципальна реформа не є виключенням. Для того, щоб реформа була послідовною, а її нормативна регламентація відбувалася б без протиріч та узгоджено, важливим є дотримання однакових цінностей на кожному з етапів реформи. При цьому слід взяти до уваги у першу чергу ті цінності, які закріплено в Конституції України по відношенню до досліджуваного інституту, - тобто, конституційні цінності місцевого самоврядування.

Конституційні цінності місцевого самоврядування в Україні стануть у нагоді і при вирішенні питання щодо запозичення відповідного зарубіжного досвіду. Наприклад, досвід муніципального управління у США може бути доволі корисним, - але чи можлива його рецепція в Україні? Відповідь на це питання можна надати, у тому числі, порівнявши конституційні цінності місцевого самоврядування в Україні та у США.

У зв'язку з цим дослідження конституційних цінностей місцевого самоврядування в Україні та в США вбачається надзвичайно актуальним.

Місцеве самоврядування в Україні отримало своє визнання на конституційному рівні. Про нього згадується у низці статей Основного Закону, але до найбільш важливих слід віднести: по-перше, статті Розділу I «Загальні засади», адже у цьому розділі сконцентровані найбільш важливі положення про Українську державу; по-друге, статті Розділу XI «Місцеве

самоврядування», адже в ньому узагальнені найбільш важливі положення про інститут місцевого самоврядування.

Навряд чи можна уважати цінністю само місцеве самоврядування. Однак, його наявність в Україні та те, як воно має бути організовано у відповідності до положень Основного Закону, свідчить: конституційною цінністю виступає визнання та гарантування місцевого самоврядування.

Розділ XI «Місцеве самоврядування» Конституції України складається зі статей з 140 по 146. У статтях цього Розділу по відношенню до місцевого самоврядування знайшли свій прояв такі конституційні цінності, як: народовладдя (у контексті відповідного права територіальної громади, ст. 140, законність (у контексті наділення органів місцевого самоврядування правом нормотворчості з урахуванням того, що їхні акти не можуть вступати у протиріччя з загальнодержавними актами, ст. 144, а також можливості захисту прав місцевого самоврядування в судовому порядку, ст. 145); демократизм (у контексті обрання представницьких органів місцевого самоврядування, ст. 141).

Місцеве самоврядування у США не згадується в Основному Законі США, тому що його організація належить до відома штатів. У Конституції США навіть немає словосполучення «місцеве самоврядування» («муніципальне управління» чи аналогічного) – те, що місцеве самоврядування належить до відома штатів як суб'єктів федерації, «виводиться» зі змісту Поправки X: «повноваження, що не передано цією Конституцією Сполученим Штатам і не заборонено нею окремим штатам, належать відповідно штатам або народові» [6] (поправку було ратифіковано наприкінці 1791 р.).

Крім того, Основний Закон США не містить положень про адміністративно-територіальний поділ США; існує лише вказівка на суб'єкти

федерації - штати та на столичний округ Колумбія. Але, як зазначають дослідники, про муніципальне управління у контексті США можна вести мову лише починаючи з рівня, нижчого за рівень штатів, а округ Колумбія має вельми обмежені права самоуправління. Це пов'язано з тим, що на його території розміщено столицю США, а традиційно місцеве самоврядування у столицях відрізняється від місцевого самоврядування в інших містах країни.

Таким чином, на підставі аналізу тексту Конституції США неможливо сформулювати, які саме цінності покладено в основу місцевого самоврядування. Але аналіз організації місцевого самоврядування в штатах США надає підстави стверджувати: як і в Україні, в США до основних конституційних цінностей, на яких ґрунтується муніципальне управління, також належать народовладдя, законність та демократизм. Такий висновок можна зробити на підставі аналізу тих судових справ за участю муніципальних органів, які дійшли до Верховного Суду США, який є найвищим органом судової влади у США та виступає в якості органу також і конституційної юрисдикції.

Резюмуючи слід зазначити, що в Україні конституційними цінностями, пов'язаними з місцевим самоврядуванням, є наступні: визнання та гарантування місцевого самоврядування, народовладдя, законність, демократизм. Такого висновку можна дійти на підставі аналізу тексту Основного Закону. У США Конституція не містить згадок про муніципальне управління. Однак дослідження муніципального самоуправління у цій країні свідчить про те, що воно ґрунтується на аналогічних цінностях, – держава визнає та гарантує місцеве самоврядування, надаючи повноваження з його правової регламентації суб'єктам федерації (штатам), а також щодо муніципального управління реалізовано такі цінності, як народовладдя, законність, демократизм. Це робить можливим рецепцію досвіду США в

Україні, особливо у частині змістовного наповнення та захисту цих цінностей.

Грень Н.М.,
кандидат юридичних наук, докторант
НУ «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЯК НЕГАТИВНЕ СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Термін «дискримінація» нині є одним з найбільш вживаних у теоретичній та практичній сфері. Порушення прав людини порівнюють з поняттям дискримінації та визначають як негативних чинник правової реальності. Проте, не дивлячись на те, що визначене поняття вже майже століття вживається в юридичній та політичній науці єдиного розуміння його все ще не вироблене. Науковці погоджуються в тому, що «дискримінація, це одне з найбільш популярних понять, активно експлуатоване» у вітчизняному науковому й публіцистичному оборотах. У той же час, воно залишається у відриві від самого явища, поза належним і всебічним аналізом сутності одного з найбільш масових, більшою мірою негативних, феноменів сучасної правової дійсності»[2, с.169]

Вказане пов’язуємо з двома чинниками.

По-перше прояви та ознаки дискримінації щоразу змінюються, оновлюється їх розуміння, додаються новітні ознаки, тому поняття трансформуються під впливом глобалізації правової реальності.

По-друге, «дискримінація» як певна категорія має мультинауковий зміст, вживається багатьма галузями знань від соціології та журналістики, до державного управління та політології. Тому універсального розуміння виробити поки що не вдається.

Нашу позицію підтримує О. Гузь, зазначаючи, що «дискримінація, це одне з найбільш популярних понять, активно експлуатоване» у вітчизняному науковому й публіцистичному оборотах. У той же час, воно залишається у відриві від самого явища, поза належним і всебічним аналізом сутності

одного з найбільш масових, більшою мірою негативних, феноменів сучасної правової дійсності» [2, с.167].

Термін «дискримінація» походить від латинського «discriminatio», що означає розрізняти, оцінювати. Термін «дискримінація» використовується в багатьох мовах: «discrimination» – у французькій мові, «discrimination» – в англійській, «discriminiemng» – у німецькій, «дискриминация» – в російській, «discriminazione» – в італійській, «discriminering» – у шведській. Спільним коренем усіх цих слів є група латинських слів: «discrenere», «discrimen», «discriminare», що означають «розділяти», «відділяти», «оцінювати». Тобто термін «дискримінація» походить з латинської мови й означає обмеження або позбавлення прав певних категорій громадян за різними ознаками: расової або національної належності, статі, соціального походження, політичних поглядів тощо [3, с. 219].

Дискримінація - це несправедливе або упереджене ставлення до людей та груп на основі певних їх характеристик. Проте вказане розуміння є доволі загальним.

Великий енциклопедичний словник визначає дискримінацію як приниження (фактичне чи юридичне) прав якої-небудь групи громадян в силу їх національності, статі, раси, віросповідання тощо [1, с.394]. Така дефініція характерна для вузького юридичного розуміння. М.В. Нєвєжина звертає увагу, що багато дефініцій, наведених у тлумачних словниках, схожі в одному: суть дискримінації – в утиску або позбавленні прав одних осіб порівняно з іншими без розумних і об'єктивних на те підстав [5, с. 84].

Аналіз позицій Європейського суду дозволяє виокремити стандарт принципу недискримінації, який полягає в тому, що для встановлення порушення цього принципу необхідно довести наявність трьох елементів: 1) державний захід, дія чи бездіяльність, які оскаржуються, підпадають під

сферу дії іншого матеріального положення Європейської конвенції (стаття 14), або стосуються будь-якого передбаченого національним законом права (стаття 1 Протоколу № 12 до цієї Конвенції); 2) наявність розрізнення у поводженні порівняно з іншими особами, які знаходяться в аналогічному або подібному становищі («тест на порівнюваність», англ. comparability test).

Цей елемент вимагає доведення, що: а) поводження із заявником є суттєво відмінним і менш сприятливим, ніж з іншими; б) підставою для розрізнення є особиста характеристика (якість) або статус заявника, які належать до заборонених підстав дискримінації (стать, вік, раса, мова, релігія та ін.); в) інші, з якими заявник порівнює себе, знаходяться в аналогічній ситуації; 3) таке розрізнення не є виправданим. Стосовно третього елементу стандарту принципу недискримінації Європейський суд вказав, що принцип рівності порушений, якщо відсутнє «розумне та об'єктивне» виправдання розрізнення («тест на виправданість», англ. justifi cation test). Наявність такого виправдання має оцінюватись з огляду на цілі та вплив заходу, що розглядається, зважаючи при цьому на принципи, що панують у демократичних суспільствах, передусім принцип пропорційності («тест на пропорційність», англ. proportionality test) [4, 238; 6, с. 662–664]

Література:

1. Большой энциклопедический словарь. Т. 1. М. : Сов. энцикл., 1991.

2. Гузь О. Ю. Дискримінація як форма порушення прав людини *Форум права*. 2012. № 2. С. 166-169.

3. Дашковська О. Дискримінація за ознакою статті: деякі загальнотеоретичні аспекти *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 3 (42). С. 219–226.

4. Дрьоміна-Волок Н. В. Антидискримінаційні гарантії та розвиток концепції дискримінації у практиці Європейського суду з прав людини *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини* : матеріали 2-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 20–21 вересня 2013 р.) / за ред. С. В. Ківалова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Фенікс, 2013. С. 231–250.

5. Невежина М.В. Запрет дискриминации в сфере трудовых отношений. *Журнал российского права.* 2017. № 4. С. 83–90. URL: https://doi.org/ 10.12737/ article_58e39ece856fb2.16965220

6. Шевчук С. В. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. 3-тє вид. К.: Реферат, 2010. 848 с

Дешко Л.М.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Тимченко Л.О.,
здобувач другого рівня вищої освіти
освітньої програми «Право»
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЦЕНЗІВ У ВИБОРЧОМУ ПРАВІ

Світова виборча практика передбачає окремі обмеження в загальному виборчому праві – цензи, запровадження яких має на меті чітке визначення кола виборців, а також критеріїв, за якими окреслюються претенденти на місце у представницькому органі публічної влади [1, с.80]. Виборчі цензи є однією із складових загального виборчого права [2, с.3-4]. Проблематика розуміння поняття виборчого цензу є доволі розробленою у вітчизняній та зарубіжній правничій доктрині. Динаміка наукових досліджень на цю тему в українській бібліографії збільшується протягом останніх років, після розроблення, ухвалення та набрання чинності Виборчим кодексом України [3]. Втім, одностайності вчених щодо визначення цього поняття немає. Для з‘ясування поняття виборчого цензу, його видів, основних його рис та правової природи слід вдатися до аналізу існуючих нині в літературі позицій.

Як вже зазначалося, Виборчий кодекс України набрав чинності в 2019 р. Проаналізуємо наукові позиції вчених, які працювали над розробкою цього

питання до реформування виборчого законодавства України.

Так, О. Марцеляк та С. Марцеляк зазначають, що «виборчі цензи – це передбачені Конституцією чи виборчим законодавством вимоги (умови) щодо осіб для отримання чи здійснення ними виборчого права, які зумовлені потребами суспільства чи є об'єктивними за природою (вік, дієздатність), що чітко визначають електорат країни й окреслюють коло претендентів на мандат представницького органу, гарантуючи цим заборону привілеїв чи дискримінаційних перепон для окремих індивідів або груп індивідів» [1, с.83]. Можемо констатувати, що ця дефініція є лаконічною й водночас змістовною, з якої можна виділити найголовніші суттєві риси цензу у виборчому праві як правового явища. Зокрема, до них належить формальна закріпленість, а також те, що ті чи інші цензи мають бути передбачені нормами законодавства. Але постає питання, чи можна до рис виборчих цензів віднести універсальний характер. Так, ч. 3 ст. 21 Загальної декларації прав людини від 10.12.1948 р. (далі – Декларація) закріплює наступне: "Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитись при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування" [4]. Декларація проголошує необхідність існування та реалізації загального та рівного виборчого права, проте не можна констатувати de facto абсолютну рівність у цьому питанні – як відносно права голосу, так і відносно права бути кандидатом на певний виборний мандат.

Практика реалізації виборчих процесів в Україні та світі, сьогодні та у ретроспективному аспекті, показує, що абсолютна рівність у виборчих правах для всіх суспільних категорій de facto не забезпечено. Сама ж наявність цензу у виборчому праві не свідчить про те, що саме ценз/цензи є

одним з чинників такого не забезпечення. Слушною є точка зору Ю. Ключковського, який тлумачить рівність виборчого права через формальний та матеріальний аспект. Так, перший аспект науковець зводить до принципу, що «…формальна рівність права голосу означає, що усі носії цього права мають однакову кількість голосів на відповідних виборах. Найбільш поширена (й історично перша) формула формальної рівності виражається фразою "один виборець – один голос". Так, ще на початку XX ст. дослідники виборчого права вказували: "Загальне виборче право може бути рівним, коли кожен виборець має тільки один голос, чи нерівним, коли привілейовані виборці... мають право подавати кілька голосів" [5, с.319]. Другий же аспект Ю. Ключковський зводить до однакового значення голосу кожного виборця для формування представницьких органів влади, тобто "однакової ваги голосу" . Принцип же рівності пасивного виборчого права науковець тлумачить як далеко не однозначний, проте зазначає, що ця неоднозначність не стосується принципу рівності права бути кандидатом на виборах» [5, с.348].

Відтак, існування виборчих цензів цілком природньо співвідноситься із функціонуванням рівного виборчого права. Якщо принцип рівного виборчого права є універсальним, то виборчі цензи в цілому не мають універсального характеру, окрім деяких їх різновидів (вік, дієздатність та інші об'єктивно обумовлені). Функціонування інституту виборчих цензів обумовлюється низкою чинників, наприклад, історичними умовами розвитку та формування політично-правової системи держави, традиціями державотворення, релігійними факторами, поточними орієнтирами та завданнями державотворення тощо.

У зв'язку з цим, одностайні із твердженням О. Марцеляка, що «…виборчі цензи зумовлюються потребами суспільства, тобто окремі їхні різновиди можуть мати реалізацію тільки в конкретних історично-політичних

умовах і не є універсальними для всіх держав та правових систем. Що стосується співвідношення виборчих цензів і загального виборчого права, то науковці слушно зазначають, що у більшості країн щодо активного виборчого права зберігаються лише віковий ценз, ценз громадянства та ценз дієздатності (рідше – моральний виборчий ценз та ценз осілості). Що ж стосується пасивного виборчого права, то тут застосування виборчих цензів є більш поширеним, що, однак, часто є виправданим. Вважається, що охоронні чи технічні виборчі цензи коректують принцип загальних виборів, не порушуючи, як правило, його. Що ж стосується дискримінаційних виборчих цензів, то вони передбачають або відхилення від принципу загальних виборів, або взагалі відмову від нього. Проте, робиться раціональне зауваження, що застосовуючи охоронні чи технічні виборчі цензи, необхідно звертати увагу на специфіку держави, історичне минуле, рівень розвитку суспільства та ін.» [6].

Наступною ознакою виборчого цензу є гарантування недискримінації для окремих груп індивідів під час реалізації ними активного чи пасивного виборчого права. Бачиться, ця риса дещо дисонує із попередньою, адже суб'єктивна зумовленість існування виборчих цензів уже вказує на потенційні обмеження для певних категорій суспільства. Детальніше про цей аспект мова йтиме у подальшому, під час класифікації виборчих цензів та розкриття їхньої ґенези і правової природи.

І. Глиняний, розкриваючи природу виборчих цензів, не формує власного визначення цієї категорії, проте систематизує наявні точки зору дослідників із цієї проблематики:

1) Ю. Дмитрієв і В. Ісраелян вважають, що виборчі цензи являють собою встановлені законодавством обмеження [7].

2) В. Ігнатенко та А. Штурнев розуміють під виборчими цензами

встановлені законами обмеження виборчих прав громадян [8].

3) В. Маклаков оперує поняттям "умов", при цьому розглядаючи терміни "ценз" і "кваліфікація" як синонімічні. Він пише: "... коло осіб, за якими конституція і виборчі закони визнають виборчі права, обмежується так званими цензами (кваліфікаціями), тобто спеціальними умовами" [9].

4) Н. Добринін визначає виборчий ценз як систему "умов і обмежень, встановлених для здійснення активного або пасивного виборчого права" [10].

На нашу думку, перелічені вище визначення позбавлені комплексності тлумачення поняття виборчих цензів і повноцінного розуміння їхньої правової природи. Якщо порівнювати ці дефініції із аналізованою вище (авторства О. Марцеляка та С. Марцеляк), то вони мають фрагментарний характер і не дають повного розуміння щодо правової природи, функціонування та ролі виборчих цензів для суспільства і держави.

Міркуючи над правовою природою виборчого цензу, російський дослідник І. Борисов зазначає: «ценз за своєю правовою природою представляє саме встановлені правовими нормами умови допуску особи до реалізації виборчих прав (оскільки, виходячи з теорії правоздатності, права, в тім числі виборчі, належать людині від народження, але реалізувати він їх може з набуттям дієздатності, у конкретній ситуації – електорально-правової дієздатності, яка пов'язана якраз із категорією виборчих цензів, що різняться для активного і пасивного виборчого права)» [11, с. 21]. У загальному розумінні, науковець вважає за необхідне розглядати виборчі цензи як умови, обов'язкова наявність яких зумовлює законну можливість реалізувати виборчі права. Також вчений наголошує на існуванні дискусії стосовно вживання термінів "цензи" та "обмеження" та їхнього співвідношення, і пропонує розв'язати її шляхом розуміння понять "виборчі цензи" та "обмеження активного й пасивного виборчого права" як взаємозамінних [11, с. 22].

Таким чином, науковець відобразив у власному підході до розуміння виборчих цензів ознаку їхньої формальної закріпленості. Разом з тим, в вище зазначеному підході не зазначено, що цензи у виборчому праві країн зумовлюються низкою об'єктивних і суб'єктивних ознак. Аналізуючи класифікацію виборчих цензів, вчений побіжно наголошує на тому, що практика функціонування виборчого законодавства тих чи інших держав визначалась умовами їхнього історичного розвитку та чинниками ментальності суспільства.

Подібного підходу, але більш звужено, розуміє виборчий ценз і Е. Занько, яка зазначає, що «це спеціальні умови, які обмежують набуття виборчих прав» [12]. Вчена не виокремлює жодних ознак виборчого цензу, але вказує на еволюцію розуміння цього поняття. На погляд Е. Занько «раніше термін "виборчі цензи" асоціювався із обмеженнями не в найкращому сенсі цього слова (наприклад, майновий ценз, який обмежував бідних громадян у можливості впливати на суспільно важливі рішення), то зараз сприйняття цієї категорії змінилось до більш позитивної (наприклад, віковий чи освітній ценз)» [12]. Тим не менш, таке формулювання вбачається дискусійним адже виборчих прав громадяни набувають від народження, але реалізувати можуть завдяки приналежності до громадянства, досягненню певного віку, наявності дієздатності (лише деякі з існуючих виборчих цензів). Позбавлення ж або обмеження виборчих прав має супроводжуватись низкою обставин, що можуть моделюватися незалежно від самого громадянина, тому доцільніше вести мову про виборчий ценз як спеціальну умову, що обмежує реалізацію виборчого права певними категоріями осіб. У цьому контексті більш слушною виглядає точка зору О. Солоненка, який тлумачить цензи у виборчому праві як «обмежувальні умови, відповідність яким є підставою для допуску (не допуску) громадян до участі у реалізації конституційного права

на участь у виборах» [13].

Науковець Н. Кондратовича зазначає, що виборчі цензи – це встановлені конституцією або виборчим законодавством умови обмеження допуску осіб до реалізації виборчих прав. Виборчі цензи тією чи іншою мірою викривлюють принцип загального виборчого права, але ідея цієї засади не повинна доводитись до абсурду, тому юридичні обмеження є цілком виправданими [14]. Такий підхід не висвітлює зумовленості існування та функціонування виборчих цензів низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів, хоча автор і робить наголос на співвідношенні їх із принципом загального виборчого права та тому, що воно не може бути зведеним до абсолюту, інакше нівелюється засада раціональності існування виборчої системи та ефективного її функціонування. На наш погляд, ця «риса» обов'язково має враховуватись під час комплексного тлумачення категорії виборчих цензів.

Таким чином, проаналізувавши існуючі в літературі точки зору науковців щодо поняття цензів у виборчому праві, можемо запропонувати власний підхід до його визначення. Виборчі цензи – це сукупність вимог (умов), передбачених конституцією держави та (або) її виборчим законодавством, які слугують умовами допуску (або недопуску) фізичних осіб або певних груп фізичних осіб для отримання та (або) реалізації їхнього активного та пасивного виборчого права, які зумовлені об'єктивними та (або) суб'єктивними обставинами, в тім числі історичним розвитком правової систем і традиціями державотворення.

Зауважимо також, що функціонування інституту виборчих цензів може обмежувати реалізацію принципу загального виборчого права. Проте, абсолютна реалізація цього принципу є неможливим ідеалом, радше утопією, і поточні завдання процесу державотворення, а також стану суспільного розвитку цілком можуть корелювати з запровадженням виборчих цензів.

Деякі цензи у виборчому праві виконують роль допуску громадян до реалізації права на участь у виборах, інші ж – навпаки обмежують це право. Відповідно, ці дві групи також класифікуються за різними підставами, чому у науковій літературі приділено дещо більше уваги, аніж дослідженню поняття виборчого цензу.

Так, О. Марцеляк та С. Марцеляк виділяють такі різновиди цензів у виборчому праві: ценз громадянства; віковий ценз; ценз дієздатності (виражається в обмеженні реалізації виборчого права громадян, які визнані судом недієздатними [1]. «Такими визнаються особи, які внаслідок хронічного, стійкого психологічного розладу не здатні усвідомлювати значення своїх дій і (або) керувати ними (ст. 39 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р.); ценз; моральний ценз. Отже, ця обставина є кваліфікуючою, вирішальною ознакою для позбавлення громадянина статусу суб'єкта виборчого процесу, що реалізує пасивне виборче право)», зазначають вчені [1, с. 82]. Також, проаналізувавши зарубіжну практику застосування виборчих цензів, науковець називає такі, як ценз грамотності (освіти), майновий (податковий) ценз, професійний ценз, статевий ценз, національний (расовий) ценз, релігійний ценз, родинний ценз, статевий ценз [1, с. 84].

Науковець І. Глиняний в своїх дослідженнях класифікує (групує) виборчі цензи на процедурні та нетрадиційні [10, с. 30]. До першої групи вчений відносить нормативно закріплені процедури реалізації активного і (або) пасивного виборчого права, обставлені цілим рядом свідомо нездійсненних або важких у виконанні умов (іноді таку загороджувальну функцію виконує сукупність цензів, кожен з яких окремо є цілком розумним). Серед процедурних цензів дослідник називає сукупність цензів, які нівелюють пасивне виборче право для певних категорій громадян

(наприклад, коли для реалізації права на отримання виборчого мандату кандидат має відповідати відразу кільком цензам), ускладнену процедуру реєстрації громадян як виборців для реалізації ними права голосу, встановлення складних умов для кандидатів під час реєстрації них для балотування, мовний ценз, який виражається у забороні використання інших, окрім державної, мов для ведення процедурної виборчої документації тощо [10, с. 29].

Наявність нетрадиційних цензів науковцем обґрунтовується поточними політичними обставинами в державі: як приклад, він наводить ситуацію, яка склалася в Україні у зв'язку з війною на Донбасі [10, с. 30]. Таким чином, у літературі з'явилось таке поняття, як "сепаратистський ценз", який стосується осіб, що були причетні до формування та діяльності терористичних організацій Донецька народна республіка та Луганська народна республіка – з метою недопущення потрапляння їх до виборних органів публічної адміністрації за списками українських політичних партій. Іншим різновидом нетрадиційних цензів І. Глиняний вважає корупційний ценз – позбавлення виборчого права у разі, якщо протягом останніх років до проведення виборів особа мала звинувачення в політичній або економічній корупції [10].

Вище зазначений підхід І. Глиняного щодо нетрадиційних цензів цілком підпадає під уже усталену і запроваджену в науці категорію цензів, зумовлених історичними, політичними обставинами і потребами суспільства. Так, запропонований науковцем сепаратистський ценз обумовлений загрозами державному суверенітету тощо, корупційний ценз обумовлений, як загальновідомо, зависоким рівнем корупції в Україні та завданнями антикорупційної політики в Україні. Отже, в аналізованому підході на позначення вже існуючої категорії виборчих цензів був застосований інший термін.

Вчений К. Арановський поділяє виборчі цензи на такі групи:

1) технічні (обмеження, що мають на меті впорядкувати процедуру та результати виборів. Технічні цензи відображають усталені суспільні уявлення про склад тих громадян, участь яких у виборах (і в політиці загалом) носить конструктивний і відповідальний характер. Вони не переслідують мету обмеження участі неугодних владі громадян у виборах): ценз громадянства, ценз дієздатності, ценз осілості, віковий ценз, ценз освіченості (грамотності);

2) охоронні (обмеження, суть яких полягає в тому, що вони позбавляють права участі у виборах тих людей, … "вплив яких на політику може виявитись небезпечним для державного ладу, суперечить суті політичного режиму, але не пов'язане з порушенням уявлень про справедливість"): моральний ценз, військовий ценз, службовий ценз, ценз банкрутства;

3) дискримінаційні (виборчі цензи, що передбачають "… безтермінове позбавлення виборчих прав, що застосовується до представників опозиції, а також до категорій громадян, соціально-правова незахищеність яких дає привід ігнорувати їх політичні інтереси"): статевий ценз, майновий ценз, расовий ценз, релігійний ценз [15].

При такій класифікації простежується логічний критерій – підстава логічного поділу, яка полягає у мірі впливу, ступені регулювання виборчими цензами виборчого процесу всередині держави: від ліберального регулювання, охорони публічного інтересу, державного суверенітету, до прямого втручання у обмеження чи позбавлення виборчих прав громадян в угоду інтересу владної групи осіб або правлячої неформально релігійної спільноти. Втім, аналіз виокремленої вченим третьої групи показує, що вона певним чином збігається із когортою виборчих цензів, що обумовлюються

суб'єктивними чинниками. Наприклад, запровадження релігійних цензів у певних державах протягом історичного плину пов'язане із тим, що традиції державотворення у них будувались навколо релігійного чинника і правляча еліта цілком збігалась із верхівкою релігійної ієрархії. В той же час, якщо застосувати інший критерій класифікації, то очевидною є дискримінація певної групи за релігійною ознакою і позбавлення їх виборчих прав.

Не варто вважати, що дискримінаційні виборчі цензи характерні лише для держав не світського характеру. Україна, перебуваючи в складі Російської імперії та Радянського Союзу, також зазнала досвіду їхнього застосування. М. Саламатова, аналізуючи добільшовицький і радянський період у контексті реалізації виборчих цензів, зазначила наступне: «У Російській імперії протягом першої чверті XX ст. відбулася зміна трьох виборчих систем, у рамках яких визначення кола учасників виборів (електорального кола) проходило на принципово різних підставах. Дореволюційні виборчі цензи, не будучи передовими й демократичними, тим не менш, цілком відповідали основним тенденціям розвитку цензів європейських держав початку XX ст. Радянські цензи за своїм змістовим наповненням були одними з найбільш оригінальних у світовій електоральній практиці і здійснювали значний вплив на розширення виборчих прав у світовій практиці» [17, с. 722].

Вчена підкреслює, що «…незважаючи на суттєві розбіжності добільшовицьких і радянських цензів, їх парадоксальним чином об'єднувала нетипова роль для світової практики організації виборчих систем. Виборчі цензи ні під час самодержавства, ні під час радянської влади не мали визначальної ролі для формування електорального корпусу і забезпечення складу органів влади, який був бажаним для владної верхівки. Основного значення набувала перевага у нормах представництва лояльних до влади груп населення. Провідною особливістю радянських цензів стали не властиві для

них функції, які вони виконували у виборчій і політичній системах СРСР. Обмеження виборчих прав застосовувалось переважно як спосіб соціально-економічного тиску на неблагонадійні для влади прошарки населення "постреволюційного радянського суспільства» [17, с. 724].

Такої ж точки зору щодо класифікації виборчих цензів дотримується і дослідниця О. Гусєва. Вчена аналізує в своїх дослідженнях зарубіжний досвід щодо реалізації виборчих цензів, які належать до технічних, охоронних і дискримінаційних та одностайна із К. Арановським щодо їх класифікації [18, с. 15].

Отже, на підставі вище проаналізованих підходів, які є в доктрині виборчого права, аргументуємо власний підхід до класифікації виборчих цензів. Пропонується за основу взяти базову типологію, усталену для вітчизняної науки виборчого права, яка поділяє цензи у виборчому праві на природні (об'єктивні, технічні) та зумовлені потребами суспільства, історичними традиціями державотворення та поточними завданнями державотворення. Зважаючи на підхід К. Арановського, вважаємо за потрібне деталізувати й структурувати цю класифікацію таким чином: природні (об'єктивні, технічні) виборчі цензи: ценз громадянства, віковий ценз, ценз дієздатності; цензи зумовлені потребами суспільства, історичними традиціями державотворення та поточними завданнями державотворення: охоронні (моральний ценз, військовий ценз, податковий ценз, ценз банкрутства); процедурні (цензи, пов'язані з нормами регулювання виборчого процесу та його аспектів реєстрації кандидатів, ведення виборчої документації тощо); дискримінаційні (релігійний ценз, расовий ценз, майновий ценз тощо).

Підсумовуючи наголосимо, що в законодавстві України використовується низка різноманітних цензів, які мають спрямування на різні

групи суб'єктів, об'єкти, виконують різні функції в механізмі правового регулювання.

В результаті проведеного аналізу існуючих наукових позицій щодо тлумачення поняття виборчого цензу, запропонуємо власний підхід до розуміння цієї правової категорії. Пропонується вважати виборчими цензами сукупність вимог (умов), передбачених конституцією держави та (або) її виборчим законодавством, які слугують умовами допуску (або недопуску) фізичних осіб або певних груп фізичних осіб для отримання та (або) реалізації їхнього активного та пасивного виборчого права, які зумовлені об'єктивними та (або) суб'єктивними обставинами, в тім числі історичним розвитком правової систем і традиціями державотворення.

На підставі аналізу існуючих в правничій доктрині підходів до класифікації виборчих цензів, пропонуємо підхід, який будується на конвергенції існуючих і надає більш комплексне і деталізоване уявлення про типологію виборчих цензів:

1) природні (об'єктивні, технічні) виборчі цензи: ценз громадянства, віковий ценз, ценз дієздатності;

2) зумовлені потребами суспільства, історичними традиціями державотворення та поточними завданнями державотворення: охоронні (моральний ценз, військовий ценз, податковий ценз, ценз банкрутства); процедурні (цензи, пов'язані з нормами регулювання виборчого процесу та його аспектів реєстрації кандидатів, ведення виборчої документації тощо); дискримінаційні (релігійний ценз, расовий ценз, майновий ценз тощо).

Література:

1. Марцеляк О.В., Марцеляк С.М. Правова природа й види цензів у виборчому праві. *Науковий вісник Ужгородського національного*

університету. Серія Право. 2015. Випуск 33. Том 1. С. 79-93.

2. Поличко Т., Бисага Ю., Берч В., Дешко Л., Нечипорук Г., Петрецька Н. Верховенство конституційних норм у національній системі права. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2021. 220 с.

3. Виборчий кодекс України : Закон України від 19 грудня 2019 року № 396-IX. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text. (дата звернення: 28.09.2021).

4. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. Офіційний вісник України. 2008. № 93. Стор. 89. Ст. 3103. Код акта 45085/2008.

5. Ключковський Ю. Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. К.: ВАІТЕ, 2018. 908 с.

6. Бучин М. А. Виборчі цензи та принцип загального виборчого права. URL: https://periodicals.karazin.ua/politology/article/download/3350/2923/ (дата звернення: 28.09.2021).

7. Дмитриев, Ю. А. Избирательное право : учебник / Ю. А. Дмитриев, В. Б. Исраелян – М. : ЗАО Юстицинформ, 2008. 486 с.

8. Игнатенко В.В., Штурнев А.В. Словарь-справочник по избирательному праву. Иркутск, 1998. 259 с.

9. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Общая часть: Учебник для вузов / Рук. авт. колл. и отв. ред. Б.А. Страшун. 4-е изд., обновл. и дораб. М.: Норма, 2005. 673 с.

10. Глиняний І. В. Поняття виборчих цензів, критерії їх класифікації та їх роль у сучасному суспільстві. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. Вип. 2, 2019. С. 22-34.

11. Выборы в мире: избирательные цензы / И. Б. Борисов, А. Г. Головин, А. В. Игнатов, Ю. Ю. Комиссаров. Под общ. ред. И. Б. Борисова. М.: РОИПП, 2015. 336 с.

12. Занько Э. Н. Роль государства в реализации избирательного ценза: историко-политическая ретроспектива. Конференция "Ломоносов 2013". URL: https://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2013/2211/54806_1b4a.pdf (дата звернення: 28.09.2021).

13. Солоненко О. М. Виборчі цензи: умови реалізації виборчого права. URL:http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/13279/1/Проб.%20та%20стан%20дотр.%20захист._р17-18.pdf (дата звернення: 28.09.2021).

14. Кондратович Н. М. Избирательные цензы (квалификации). URL: https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/49173/1/ИЗБИРАТЕЛЬНЫЕ%20ЦЕНЗЫ.pdf (дата звернення: 28.09.2021).

15. Арановский К. В. Государственное право зарубежных стран. М., 1998. –URL: http://www. pravoznavec.com.ua/books/127/25/#chlist (дата звернення: 30.09.2021).

16. Саламатова М. Российские и зарубежные избирательные цензы в первой трети XX в.: буква закона и реальность. *Quaestio Rossica*. Vol. 5, 2017, No 3. С. 722.

17. Гусева О. Ю. Виды избирательных цензов. *Вестник ВГАВТ*, 2013. Выпуск 35. С. 15-19.

Заборовський В.В.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

РОЛЬ ПЕРІОДИЧНИХ ЮРИДИЧНИХ ВИДАНЬ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВИХ СИСТЕМ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Багатоаспектність професійної діяльності адвоката щодо захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги, обумовлює, з одного боку, необхідність постійного підвищення адвокатом своєї кваліфікації, насамперед задля вдосконалення своїх теоретичних та практичних навичок і вмінь, а з іншого – вказує на необхідність активного використання ним різного роду інформаційних технологій.

Підвищені кваліфікаційні вимоги до професії адвоката встановлюється як на етапі набуття особою відповідного статусу [1; 2; 3], так і насамперед в контексті здійснення ним своєї професійної діяльності. Складність та динамічність професій адвоката свідчить про доцільність закріплення професійного обов'язку, а саме підвищувати свій професійний рівень (п. 4 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [4]), сутність якого розкривається у ст. 11 Правил адвокатської етики [5] (адвокат має постійно підвищувати свій професійний рівень та кваліфікацію, володіти достатньою інформацією про зміни у чинному законодавстві) та положеннях Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 3 липня 2021 року № 63 [6].

Постійне вдосконалення знань адвоката є одним із міжнародних стандартів адвокатської професії (ч. 2 Принципу II Рекомендації № 21 Комітету міністрів Ради Європи від 25 жовтня 2000 року про свободу

здійснення професії адвоката [7] вказує на потребу вжиття всіх необхідних заходів для забезпечення підвищення кваліфікації адвокатів, а п. 24 Основних положень про роль адвокатів 1990 року, закріплює необхідність надання адвокатам права формувати самоврядні асоціації, у тому числі й для постійного навчання, перепідготовки та підтримання їх професійного рівня, йдеться в п. 24 Основних положень про роль адвокатів 1990 року [8]. Питання підвищення кваліфікації адвоката були і предметом нашого наукового дослідження [9, 10].

Відповідно до положень вищевказаного Порядку підвищення кваліфікації всі адвокати зобов'язані постійно підвищувати свій професійний рівень (професійну кваліфікацію) і вони є вільними у виборі видів підвищення кваліфікації. Такими видами підвищення кваліфікації адвокатів, зокрема є: навчання або викладання за професійними програмами підвищення кваліфікації адвокатів; участь у міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових, науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах; написання наукових або науково-практичних статей; здобуття наукового ступеня доктора філософії або доктора наук в галузі права тощо.

Можливість використання майже всіх видів підвищення кваліфікації адвоката безпосередньо пов'язана й із використанням періодичних юридичних видань, процес створення та вдосконалення яких на сьогодні перебуває на високому рівні. Відповідно до даних Реєстру наукових видань України [11] станом на жовтень 2021 року в галузі знань до фахових журналів, які мають відповідно категорію «А» чи «Б» віднесено 121 журнал, 52 з яких мають статус електронного видання. Вагоме місце серед даних журналів, займають періодичні видання юридичного факультету Ужгородського національного університету, серед яких можна виділити:

- «Науковий вісник Ужгородського національного університету.

Серія: Право» (https://visnyk-juris-uzhnu.com/), який, зокрема, включено до українських наукових видань, що визнані базовими за секцією «Право» та входить в ТОП-100 журналів України за версією Google Scholar в 2019 році (категорія «Б»);

- «Конституційно-правові академічні студії» («Constitutional and legal academic studies») (konstlegalstudies.com.ua), який являє собою фаховий науковий журнал, що висвітлює результати наукових досліджень з актуальних проблем конституціоналізму, конституційного будівництва, розвитку конституційного права та процесу в Україні та зарубіжних країнах (категорія «Б»);

- Аналітично-порівняльне правознавство (app-journal.in.ua) – електронне наукове фахове видання, засноване кафедрою конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету Ужгородського національного університету»

- «Visegrad Journal on Human Rights» (https://journal-vjhr.sk) – перше міжнародне правове видання з питань права в межах країн Вишеградської групи, основна мета якого є інформаційний обмін, співпраця та поширення тематики прав людини як у межах Вишеградської групи, так і інших європейських країн.

Поряд із використанням періодичних юридичних видань, важливу роль відіграє і застосування адвокатом інформаційних технологій в своїй професійній діяльності, одним із найпоширеніших різновидів яких є інформаційно-правові системи (довідково-правові системи, правові інформаційно-пошукові системи). Великий об’єм правової інформації, яким оперує адвокат у його професійній діяльності, зумовлює необхідність у використанні довідково-правової системи, під якою слід розуміти програмний комплекс, що включає в себе масив правової інформації та

програмні інструменти, які дозволяють фахівцеві працювати з цим масивом інформації: проводити пошук конкретних документів або їх фрагментів, формувати добірки необхідних документів, виводити інформацію на друк тощо [12, с. 248]. Слід відмітити, що першою в Європі довідково-правовою системою для комп'ютерного пошуку правової інформації стала бельгійська система CREDOC, яка запрацювала в 1967 році [13, с. 17-18].

Значний розвиток інформаційних технологій з того часу, сприяв і суттєвому вдосконаленню функціонування довідково-правових систем. Зручність у використанні зумовила великий попит й на портативні такі системи, які доступні для застосування на мобільних пристроях. Позитивним аспектом у використанні довідково-правових систем є те, що переважна більшість з них наділені системою перехресних посилань, які дозволяють знаходити інші нормативно-правові акти, судову практику, статистичні дані та іншу необхідну інформацію, що має відношення до вказаного питання. Все це перетворило дану систему на ефективний інструмент для щоденної роботи адвоката з правовою інформацією.

Найбільш поширеними інформаційно-правовими (довідково-правовими, правовими інформаційно-пошуковими) системами, які застосовують адвокати у своїй професійній діяльності адвокати, зокрема є:

- інформаційно-правова система «ЛІГА: ЗАКОН» (https://ligazakon.net);

- професійна-правова система «МЕГА-НАУ» (http://www.nau.kiev.ua/) та IPLEX (нове покоління правових систем для смартфонів, планшетів, ноутбуків);

- система правової підтримки «ІНФОДИСК», яка пропонує такі інформаційні ресурси як «Законодавство», так і «Інфодиск: ЮРИСТ»;

- довідково-правові системи «Дінай» (http://dinai.com/);

- інформаційно-правова система «Прецедент2» (https://precedent.ua);

- аналітично-правова система для адвокатів та юристів «ZakonOnline» (https://zakononline.com.ua/)

- юридична інформаційно-пошукова система «Законодавство» (http://zakonodavstvo.biz.ua/), інформаційно-аналітична система по законодавству України «Парус Консультант» (consultant.parus.ua) та багато інших.

Широкого застосування в адвокатській діяльності набула й база даних «Законодавство України» (https://zakon4.rada.gov.ua/laws), яка розміщена на офіційному веб-сайті Верховної Ради України. Використовують довідкові правові системи й адвокати зарубіжних країн. Так, в США це WRU, LEXIS, WESTLAW, JURIS, FLITE; у Великобританії – INFOLEX, PRESTEL, POLIS, LEXIS; в Італії – ITALGUIRE, ENLEX; в Бельгії – CREDOC; в Німеччині – Система Бундестагу, JURIS, LEXINFORM, NOMOS DATA POOL; в Австрії – RDB, в Канаді – DATUM, у Фінляндії – FINLEX; у Франції – IRETIV, CEDIJ, JURIDIAL, JURISDATA, SINDONI тощо [14, с. 246].

Все це свідчить про важливу роль періодичних юридичних видань та інформаційно-правових систем (довідково-правових систем, правових інформаційно-пошукових систем) в професійній діяльності адвоката.

Література:

1. Заборовский В.В. Правовая природа квалификационного экзамена на получение статуса украинского адвоката. *Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения*. 2017. № 1 (62). С. 88-93.

2. Заборовский В.В. Морально-этические требования к претенденту на получение статуса адвоката по законодательству Украины и зарубежных стран. *Право. Экономика. Психология*. 2017. № 1. С. 17-22.

3. Заборовський В.В. Стажування як умова набуття статусу адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 37. Т. 3. С. 112-116.

4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 62. Ст. 17.

5. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 9 червня 2017 року. URL: http://vkdka.org/wp-content/uploads/ 2017/07/PravilaAdvokatskojiEtiki2017.pdf

6. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України, затверджений рішенням Ради адвокатів України від 3 липня 2021 року № 63. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2021-07-03-poryadki-63_60f53b3b70d63.pdf

7. Recommendation № R(2000)21 of the Committee of Ministers to member States on the freedom of exercise of the profession of lawyer, adopted by the Committee of Ministers on 25 October 2000 at the 727th meeting of the Ministers' Deputies. URL: https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=533749&SecMode=1&DocId=370286&Usage=2

8. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам від 1 серпня 1990 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_835

9. Заборовський В.В. Підвищення кваліфікації як один з професійних обов'язків адвоката. *Organization of educational process for legal education applicants, innovative teaching methods in higher education institutions of Ukraine*

and EU: materials scientific and pedagogic Internship proceeding (Frankfurt an der Oder (Republic of Germany), 28 October – 6 December, 2019). Frankfurt an der Oder: European University Viadrina Frankfurt (Oder), 2019. P. 64-68.

10. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 900 с.

11. Реєстр наукових видань України. URL: nfv.ukrintei.ua/search?galuzSearch%5B0%5D=юридичні&specialnistSearch%5B0%5D=081&page=1

12. Михеева Е.В. Информационные технологии в профессиональной деятельности: учеб. пособие. 7-е изд., стер. М.: Издательский центр «Академия», 2008. 384 с.

13. Акопов Г.Л., Гуде С.В., Шевчук П.С., Арбузов П.В., Фатхи Д.В. Правовая информатика: учебное пособие. Ростов-на-Дону: Ростовский юридический институт МВД России, 2006. 149 с.

14. Информационные технологии в юридической деятельности: учебник / под общей редакцией П.У. Кузнецова. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательство Юрайт, 2019. 325 с.

Іванов А. Б.,
аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ВИЩА РАДА МАГІСТРАТУРИ ПОРТУГАЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ: ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ

Вища рада магістратури (CSM) відіграє центральну роль у португальській демократії. Конституція Португалії проголошує, що суди здійснюють правосуддя «від імені народу» на основі принципів незалежності та легітимності, а також вони наділені правом створювати суверенні органи суддівського врядування відповідно до чинного законодавства.

До складу Вищої ради магістратури входить 18 членів, серед яких представники судової гілки влади та члени, обрані та призначені Асамблеєю Республіки та Президентом Республіки, голова колегії адвокатури та один прокурор. Так, Асамблеєю Республіки обираються 7 членів, котрі можуть бути як суддями, так і представниками інших професій. Аналогічно 7 членів обирається «суддями серед суддів» із врахуванням принципу пропорційного представництва щодо судових інстанцій, котрі визначені Конституцією. Президентом Республіки призначаються 2 члени, при цьому один із них обов’язково повинен бути представником судової гілки влади. Слід зауважити, що голова колегії адвокатури та прокурор у складі Вищої ради магістратури володіють виключно дорадчим голосом. Очільником Вищої ради магістратури є Голова Верховного Суду. Строк повноважень членів Вищої ради магістратури становить три роки, поряд з цим чинне законодавство передбачає можливість повторного переобрання.

Пунктом 3 статті 218 Конституції Португальської Республіки встановлено, що закон може передбачити, що до складу Вищої ради магістратури можуть входити державні службовці, які працюють у сфері юстиції, з правом участі в обговоренні та голосуванні виключно з питань оцінки професійних заслуг та застосування дисциплінарних заходів щодо державних службовців, які працюють у сфері юстиції [1].

Змішаний склад Вищої ради магістратури має на меті гарантування зовнішньої незалежності магістратів щодо інших повноважень поза судовою організацією, мінімізуючи при цьому особливості організаційних схем корпоративного самоуруху. Таке представництво, з одного боку, здійснюється для забезпечення прозорості функціонування досліджуваного правового інституту, а з іншого – має на меті запобігти політизації органу, який за своїм основним призначенням покликаний забезпечити незалежність суддів.

Слід зазначити, що Вища рада магістратури щорічно звітує перед парламентом, однак, відповідно до чинного законодавства вона не є йому підзвітною.

До повноважень Вищої ради магістратури відповідно до статті 217 Конституції Португальської Республіки належать:

1) призначення суддів на посади;
2) переведення суддів;
3) просування по службі суддів судів загальної юрисдикції;
4) застосування дисциплінарних заходів [2].

Якщо рух авторитарних державних режимів у напрямку до демократії все ще викликає сумніви щодо існування стандарту мінімальних умов судової незалежності для того, щоб такий режим нарешті можна було б вважати ліберальним, то зростання ролі судової

влади з одночасним накладенням на неї широкого спектру відповідальності у демократіях спонукає до пошуку відповіді на цілком протилежні питання про те, наскільки незалежною та самостійною може бути судова влада, а також які повинні існувати максимально допустимі межі такої незалежності, щоб вона не загрожувала демократії. У сучасних демократіях принцип незалежності судів безперечно є присутнім та закріпленим у системі нормативно-правових актів, однак, реалізується такий принцип різними способами, матеріалізується через взаємозв'язок між, власне, незалежністю та підзвітністю, між зовнішньою та внутрішньою автономією, між свободою та легітимацією, і ключову роль у цьому контексті відіграють органи суддівського врядування.

Література:

1. Конституция Португальской Республики. URL: https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/portugal/portug-r.htm (дата обращения: 04.09.2021).
2. Constituição da República Portuguesa. URL: https://www.parlamento.pt/Legislacao/Paginas/ConstituicaoRepublicaPortuguesa.aspx (data de aplicação: 04.09.2021).

Копча В.В.,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
ДВНЗ "Ужгородський національний університет"
м. Ужгород, Україна

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В ПОЛЬСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ: ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ОРГАНІВ

Поліція відіграє основну роль у протидії злочинності у більшості держав. Інтерес викликає досвід такої протидії в Польській Республіці, виходячи з декількох аспектів. По-перше, актуальним для України залишається питання зниження злочинності, зокрема на пріоритетних напрямах (протидії злочинам проти особи, а також корупції). Йдеться при цьому про організаційні зусилля в руслі реформування правоохоронної діяльності. По-друге, окремий інтерес викликає організація і діяльність у Польщі спеціалізованих антикорупційних органів, їх ефективність у контексті можливості використання відповідного досвіду в Україні, в тому числі її відповідними структурами (Національного антикорупційного бюро України та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури).

Одним із перших показників, які має важливе значення для оцінки ефективності Поліції, є кількість убивств на душу населення. У Доповіді «Глобальне дослідження убивств – 2011», який був підготовлений Управлінням ООН з питань наркотиків і злочинів (UNODC), наводяться дані щодо кількості убивств у країнах світу. У Польській Республіці було вчинено в 2011 р. 1,3 убивств на 100 тисяч населення, що дає показник нижчий, ніж у Словацькій Республіці (1,5, дані за 2009 р.) та Угорщині (1,4), проте вищий ніж у Чеській Республіці – всього 0,9. Натомість це не є порівняно з західними державами: в Австрії - 0,5, в Німеччині – 0,8, У Великій Британії – 1,2, у Норвегії – 0,6. [5, с.97].

У 2012 р. кількість убивств у Польщі становила 1,2 на 100 тисяч населення, в абсолютних величинах - 449 убивств. Слід підкреслити й те, що за цим провідним показником злочинності ситуація в цій країні поліпшувалася неухильно. Якщо в 2000 р. показник складав 2,2 (885 убивств), то в 2005 р. - 1,5 (555). Найкращі показники в регіоні в цьому відношенні в 2012 р. у Чеській Республіці - 1,0 (105) [6].

У щорічній доповіді про діяльність Поліції за 2014 р. "2014 рік більш безпечний" указуються досягнення поліції в забезпеченні більш безпечного середовища для громадян, порівняно з попередніми роками [7]. Протягом 2014 року загальна кількість зареєстрованих злочинів у Польщі склала 915 083, що становило близько на 14% відсотків менше, ніж роком раніше. У 2013 році було зареєстровано 1 063 906 злочинів.

Зниження загальних показників злочинності проявляється і за попереднє десятиліття, головна заслуга в чому передовсім Поліції. Протягом 2004 - 2014 років особливо помітним виступає зниження числа злочинів у порівнянні з кожним днем у середньому в 2004 році. В середньому реєструвалося 4 003 злочинів в 2004 р., а в один день 2014 року цей показник становив 2 507 (на 1496 злочинів менше щодня). Поліція добилася зменшення кількості кримінальних злочинів - від 711 435 в 2013 році до 633 701 в 2014 році.

Важливим є те, що зниження було зафіксовано в групі злочинів, які в цілому розглядаються як особливо небезпечні для громадян. Це група з 7 окремих видів злочинів: бійки та побиття (зниження з 8788 в 2013 році до 6964 в 2014 році, тобто на 21%); розбої і грабежі (зниження з 20376 в 2013 році до 13868 у 2014 році, тобто на 32%); пошкодження майна (зниження з 57955 в 2013 році до 47361 у 2014 році, тобто на 18%); тілесні ушкодження (зниження з 14090 в 2013 році до 13651 у 2014 році, тобто на 3%); крадіжка зі зломом

(зниження з 118398 в 2013 році до 106 900 в 2014 році, тобто на 10%); крадіжка чужих речей (зниження з 214 616 в 2013 році до 174 900 в 2014 році, тобто на 19%); викрадення автомобілів (зниження з 15465 в 2013 році до 14124 у 2014 році, тобто на 9%).

Протягом 2014 р. відбулося зниження кількості злочинів проти життя і здоров'я. Так, зокрема кількість вбивств знизилася на 7 % - з 574 в 2013 році до 532 у 2014 році. Посилення боротьби з наркозлочинністю в 2014 році призвело до збільшення кількості вилучених наркотиків: поліція вилучила понад 3,7 тон наркотиків, в той час як роком раніше – близько 1,9 тон.

Покращився стан безпеки дорожнього руху. Кількість порушень правил дорожнього руху в 2014 році скоротилася на 53 819, зменшившись на 38% в порівнянні з 2013 р . Загальна кількість порушень правил дорожнього руху в 2014 році склала 87 085, тоді як у попередньому році (2013 р.) – 140 904. У 2014 р. було зафіксовано 34 694 аварій, тобто на 691 менше, ніж у попередньому році, а кількість загиблих склала 3171 чоловік, що означає, що на польських дорогах загинуло на близько 120 осіб менше, ніж у 2013 році. Також зменшилася кількість людей, постраждалих у 2014 році – 42 177 чоловік, тобто на 1,294 осіб менше, ніж в 2013 році.

Розкриття злочинів у 2014 р. залишилося на рівні 2013 р. і складало 66,7%, тобто у 2/3 злочинів особам пред'являють кримінальне обвинувачення. Для порівняння – у 2004 р. розкривалися лише 56,2% злочинів, тобто протягом 10 років роботи поліції збільшення частки розкриття злочинів склало 10,5%. У 2014 р. було пред'явлено обвинувачення 363 582 особам.

Центральне бюро розслідувань поліції, яке було створено 9 жовтня 2014 р., розпочало активну діяльність. Підрозділи цього управління уже в 2014 р. заарештували 1622 чоловік, підозрюваних в причетності до

організованої злочинності, в тому числі 154 керівників. 508 чоловік були звинувачені в статтею 299 Кримінального кодексу («відмивання грошей»). Результатами роботи підрозділів цього управління стало конфісковане майно вартістю майже 0,4 млрд. злотих, а також вилучені понад 2 тони наркотиків, що виступає майже трикратним зростанням порівняно з попереднім роком.

У 2015 р. було зареєстровано загалом 833 281 кримінальних правопорушень. У 2015-2016 роках статистика злочинності, яка ведеться Поліцією Польщі, продовжувала загальне поліпшення. Наприклад, кількість убивств у ці роки знизилася з 499 до 467, кількість зґвалтувань - з 1228 до 1457, розбійних нападів - з 5522 до 5597, крадіжок авто - з 12090 до 11 529. У 2016 році було зареєстровано 33 697 дорожньо-транспортних пригод, внаслідок яких сталося 3 017 смертельних випадків та 40 672 травм. За цим показником Польща залишається одним з найбільш небезпечних місць для проїзду в Європі. Серед відповідних чинників називаються значне зростання кількості автомобілів на дорозі; вузькі дороги; слабка освітленість доріг; поточний ремонт доріг; використання доріг пішоходами та велосипедистами [8].

Наслідки діяльності поліції призвели до зростання громадської підтримки. Дослідження громадської думки показує, що 70% респондентів вважають Польщу як країну, яка безпечна для проживання. Крім того, 90% підтвердили, що безпечним є їхнє місце проживання. Це найвищий показник за останні два десятиліття. Загалом 72,4% поляків позитивно оцінює роботу поліції у власному районі. Євростат опублікував дослідження в 2014 р., де вказується, що тільки у 6,4% поляків є страх перед насильством, злочинністю і вандалізмом, що ставить Польщу разом з Литвою, на друге місце серед найбільш безпечних держав у ЄС. Цьому сприяло й ресурсне забезпечення. Бюджет Поліції Польщі у 2014 році складав понад 8,8 млрд. злотих, з яких витрати на заробітну плату становили понад 1,46 млрд. злотих [9].

Окремого аналізу заслуговує організація спеціалізованого антикорупційного органу в Польщі - Центрального антикорупційного бюро (далі - ЦАБ). Статус ЦАБ визначається законом "Про Центральне антикорупційне бюро" (далі - Закон), який був схвалений 9 червня 2006 р. [10]. Згідно статті 1 цього закону ЦАБ - це спеціальна служба по боротьбі з корупцією у суспільному та економічному житті, зокрема, в органах державної та місцевої влади, а також для боротьби з діяльністю проти економічних інтересів держави. Статті Закону широко окреслюють обсяг корупції, який належить до юрисдикції цієї спецслужби.

Завдання ЦАБ згідно статті 2-1 охоплюють:

1) виявлення, попередження та розкриття злочинів проти, зокрема: а) діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; б) здійснення правосуддя; в) фінансування політичних партій; г) податкових зобов'язань; д) принципів спортивних змагань; е) торгівлі ліками, харчовими продуктами, медичних приладів, а також кримінальне переслідування винних;

2) виявлення та протидія випадків недотримання закону від 21 серпня 1997 про обмеження здійснення господарської діяльності особами, які виконують державні функції;

3) документування підстав виконання Закону від 21 червня 1990 року про повернення доходів, отриманих несправедливо за рахунок скарбниці або інших державних юридичних осіб;

4) розкриття недотримання певних положень і процедур реалізації рішень, що стосуються юридичних актів: приватизації та комерціалізації, фінансової підтримки, державних закупівель та реалізації активів окремих осіб або компаній;

5) перевірка правильності і точності декларації або заяви про бізнес

осіб, які виконують державні функції;

6) проведення досліджень явищ, що мають місце в галузі компетенції ЦАБ та подання інформації в зв'язку з цим прем'єр-міністру, президенту Польської Республіки, Сейму та Сенату.

Керівник ЦАБ підпорядкований прем'єр-міністру та підлягає контролю з боку Сейму (нижчої палати Парламенту), призначається на чотири роки і звільняється прем'єр-міністром після консультацій з Президентом Польської Республіки, відповідним комітетом Сенату та комісії Сейму. Прем'єр-міністр або призначений ним член Ради Міністрів координує діяльність ЦАБ з Агентством внутрішньої безпеки, Агентством військової контррозвідки Служби безпеки та Службою військової розвідки. Структура ЦАБ включає управління (підрозділи) центрального апарату і 11 регіональних управлінь.

ЦАБ є наймолодшою спеціальною службою в Польській Республіці,в якій працює 880 співробітників і цивільних службовців, які є фахівцями високого класу у сферах, пов'язаних із завершенням завдань служби: в галузі оперативної роботи, розслідування, виявлення, аналізу та контролю діяльності, прямих захисних заходів, безпеки телекомунікаційних мереж, захисту конфіденційної інформації та персональних даних, юридичної служби, логістики та фінансів, аудиту та внутрішньої безпеки, міжнародного співробітництва і навчання персоналу. Більше однієї третини осіб, зайнятих в ЦАБ становлять жінки (232 з 766 офіцерів і 83 з 114 державних службовців є жінками). Разом із тим, ЦАБ у 2013-2014 роках зіткнувся з дефіцитом ресурсного забезпечення та низкою інших проблем організаційного характеру, що призвело загалом до незначної кількості справ, за якими ця спецслужба завершила розслідування (у 2014 р. лише 420). При цьому акцентується увага на напрямах протидії корупції за окремими секторами, що проявляється в

частці розслідуваних справ: галузі митного адміністрування, охорони здоров'я та фармацевтики - по 9%; центральний уряд - 9%; правоохоронна і судова системи - 5%; програми ЄС - 5%; армія - 4%; спорт - 4%; місцеве публічне управління - 4% . Станом на 31 грудня 2016 року в ЦАБ працювало загалом 788 офіцерів та 140 цивільних працівників. У цілому кількість працівників порівняно з кінцем 2015 р. зросла на 48 осіб .

Визнавши більшу частину вищенаведених положень Закону такими, що не узгоджуються з Конституцією, тим не менше, Конституційний Трибунал підтримав його загальну ідею щодо протидії корупції, закликавши до змін до нього. Положення Закону, визнані неконституційними, втрачали чинність через 12 місяців після винесення рішення Конституційним трибуналом.

Наведене дозволяє прийти таких висновків.

1. Створення спільного правового простору в рамках ЄС, і зокрема "відкриття кордонів", не є фактором зростання злочинності, що характерне і для Польщі, і для інших держав регіону. Навпаки, перетин кордону перестав на європейському континенті відігравати роль засобу уникнення відповідальності за правопорушення. З іншого боку, прихід кращих організаційних зразків і методик, врахування державою "кращих практик" поліцейської діяльності, призвело до різкого зростання ефективності поліції та інших правоохоронних органів. Внаслідок таких зусиль довіра суспільства до поліції стала зростати, що позначилося на ефективності протистояння злочинності.

2. Досвід Польської Республіки засвідчує, що ефективність спеціалізованих антикорупційних органів залежить від вирішення таких проблемних питань як: а) незалежності від політичних органів влади; б) встановлення над ними ефективного цивільного контролю, особливо - з боку

парламенту; в) адекватного окреслення їхньої юрисдикції та взаємодії з іншими правоохоронними органами.

3. Заснування і законодавче забезпечення діяльності ЦАБ у Польщі звертає увагу на ризики конституційності, пов'язані зі змістом відповідного закону, які полягають у пошуку балансу між правами людини, з одного боку, і можливими їх обмеженнями у здійсненні, виходячи із суспільної потреби у протидії корупції, з іншого боку. Такий баланс є можливим і залежить від ефективності судового контролю за змістом (і якістю) відповідних засобів, обраних законодавцем.

Література:

1. Серватко Т. Проблеми боротьби з організованою злочинністю в Польщі та в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Т. Серватко ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. К., 2002. – 19 с. – укр.

2. Маковецька Н. Є. Умисні вбивства за кримінальним правом України та Республіки Польща: юридичний аналіз складів злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Н. Є. Маковецька ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. — Л., 2010. — 18 с. — укр.

3. Міщенко Т. М. Координація боротьби з організованою злочинністю, що супроводжується корупційними зв’язками в Україні та Республіці Польща [Електронний ресурс] / Т. М. Міщенко // Форум права. - 2015. - № 5. - С. 142–147. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

4. Підбережник Н. П. Управлінські механізми запобігання та протидії корупції в країнах ЄС: досвід Польщі [Електронний ресурс] / Н. П. Підбережник // Ефективність державного управління. - 2013. - Вип. 36. - С. 158-165. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2013_36_23.

5. The 2011 Global Study on Homicide. TRENDS, CONTEXTS, DATA. - United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). – Vienna, 2012. – 128 s.

6. The Global Study on Homicide 2013 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/GSH2013/2014_GLOBAL_HOMICIDE_BOOK_web.pdf.

7. Rok 2014 bardziej bezpieczny. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.policja.pl/pol/aktualnosci/107731,Rok-2014-bardziej-bezpieczny.html?sid=6f5cc3e88a707c5d4f715f0b0773646e.

8. Poland 2017 Crime & Safety Report. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.osac.gov/pages/ContentReportDetails.aspx?cid=21340.

9. Budżet Policji 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.info.policja.pl/inf/organizacja/budzet-policji/47707,Budzet-Policji.html.

10. Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (tekst jednolity). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bip.cba.gov.pl/ftp/prawo/Zmiany/Ustawa_o_CBA_-_10_02_2015.pdf.

Крегул Я.М.
кандидат юридичних наук, докторант
кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
прокурор Голосіївської окружної
прокуратури міста Києва

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ ТА ФРАНЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНО-АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

«Варто аби хтось сказав про суспільні справи: Яка мені з того користь? — і державу слід вважати мертвою» [1, с. 113]. Такі слова французького філософа Жан Жак Руссо влучно пасують для того, щоб обгрунтувати необхідність участі громадян в управлінні країною та пояснюють «бунтарський» дух французьких громадян, які в разі найменшої незгоди з рішеннями влади виходять на вуличні протести. До прикладу, масове невдоволення у січні цього року у Франції викликало намагання парламенту прийняти Закон «Про глобальну безпеку», який, на думку громадян, ніс в собі загрозу свободі преси. Акції щодо засудження такого законодавчого рішення супроводжувалися масовими протестами [2]. З наведеного вбачається, що у Франції тягар суспільної думки, яка б вона позитивна чи негативна не була, здатний забезпечити соціальну спрямованість функціонування державних інституцій.

У свою чергу, межі доступу до інформації про діяльність державної влади зафіксовані у статтях 311-5 та 311-6 Кодексу про відношення між адміністрацією і населенням. Відповідно до яких тільки зацікавлена особа може ознайомитися і одержати адміністративні документи: 1) які можуть нанести шкоду захисту особистого життя, лікарській, комерційній та

промисловій таємниці; 2) які містять оцінку або судження про фізичну особу, яка дозволяє її ідентифікувати; 3) які презентують поведінку особи, і в разі, коли оприлюднення відомостей про цю поведінку може нанести шкоду цій особі. Виконання цих законів покладено на незалежну Комісію по доступу до адміністративних документів (далі – Комісія). Метою створення цієї Комісії є посилення прозорості діяльності публічної влади. Комісія покликана для виконання трьох основних завдань: по-перше, дає висновок про можливість або неможливість видачі певного документа і наділена при цьому великими слідчими повноваженнями. Контрольна функція Комісії полягає у виявленні недоліків у роботі адміністрації і виробленні рекомендацій з їх усунення □3, 4, 5□. Отже, влада зі свого боку нормативно встановила простий спосіб доступу громадян до інформації про свою діяльність.

Таким чином, право кожного громадянина бути обізнаним в урядових справах, право отримувати рішення, які стосуються діяльності громади є передумовою здійснення публічного контролю.

З наведеного вбачається, що Франція пильно слідкує за удосконаленням рівня законодавства у сфері відносин між громадянами і державною владою та його практичного застосування. Про це свідчить прийняття у 2016 році Кодексу відносин між адміністрацією та населенням. Принцип транспарентності публічного контролю запроваджує ідею відкритого для населення уряду, електронної адміністрації. Під електронною адміністрацією розуміють модель державного управління, яка заснована на використанні сучасних інформаційних та комунікаційних технологій з метою підвищення ефективності та прозорості влади, а також встановлення суспільного контролю над нею [5].

При цьому, французький уряд також вжив заходів щодо створення цифрового публічного простору. Найперше слід згадати запровадження

програми PAGSI: «Програма урядової діяльності за інформаційне суспільство», яка була заявлена в 1997 році Прем'єр-міністром та спрямована на поширення публічних парламентських Інтернет сайтів та зразків адміністративних документів [6].

У подальшому 12 квітня 2000 року був прийнятий Закон №2000-321 «Про права громадян у їх відносинах із адміністрацією», який покладає на всі державні установи певні обов'язки по відношенню до споживачів їх послуг □4□. На виконання наведеного Закону у Франції розроблено та введено в дію численні урядові програми, які покликані налагодити роботу у сфері електронних послуг. Зокрема, Програма під назвою «Біла книга: Електронна адміністрація і захист персональних даних», яка підготовлена Міністерством публічної служби у лютому 2002 року та була спрямована на посилення технічних та юридичних гарантій захисту персональних даних [7].

Окрім того, у квітні 2004 року Прем'єр-міністром була започаткована урядова програма електронної адміністрації на 2004 – 2007 роки, яка спрямована на форсування розповсюдження інформаційних та комунікаційних технологій в адміністрації для того, щоб, з одного боку, задовольнити очікування споживачів послуг, а з іншого – покращити ефективність публічних послуг [8].

Слід зауважити, що такі події останніх кількох років в Україні, як: децентралізація, пандемія коронавірусу разом із бурхливим освоєнням громадянами цифрових технологій та соціальних мереж змусили активізуватися все різноманітне українське громадянське суспільство. Зокрема, незважаючи на те, що пандемія спонукала Україну, разом з усім світом, перейти в режим жорсткого карантину, швидко з'ясувалося, що перехід у віртуальний формат комунікації є цілком реальним – завдяки діджитал-інструментам та онлайн-платформам.

Порівнюючи впровадження електронних послуг у Французькій Республіці, спрямованих на вдосконалення публічного контролю, необхідно зауважити, що процес побудови цифрового виміру державної адміністрації задля спрощення доступу до неї громадян в Україні також вже розпочато. Зокрема, у лютому 2020 року Президент Володимир Зеленський, Прем'єр-міністр Олексій Гончарук та Міністерство цифрової трансформації презентували мобільний застосунок «Дія» [9]. Такий проект спрямований у більшій мірі на надання індивідуальних адміністративних послуг населенню, таких як: отримання довідок, дозвільних документів, сертифікатів про вакцинацію тощо.

Загалом слід зазначити, що на сьогодні спектр законодавчого регулювання у сфері здійснення публічного контролю влади є достатньо різноманітний. Так, окрім Конституції України, до цього переліку законодавчих актів можна віднести: Закони України: «Про інформацію», «Про звернення громадян», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про органи самоорганізації населення», «Про доступ до публічної інформації» тощо. А про розширення форм доступу громадян до інформації про діяльність органів державної влади свідчить і те, що в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» в якості цілі зазначено «необхідність побудови миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях» [10□. Однак такі нормативно правові акти є недостатньо дієвими, оскільки відсутній належний контроль за їх виконанням та санкції за порушення встановлених ними правил.

На підтвердження цього можна згадати, що Уповноважений Верховної Ради з прав людини зазначив необхідність створення окремого наглядового органу в сфері захисту персональних даних та доступу до

публічної інформації з огляду на те, щоб повністю уникнути будь-яких можливостей впливу на рішення наглядового органу, а також можливих підозр щодо упередженості можна лише шляхом створення нової інституції, що не входить до складу виконавчої гілки влади [11].

Зважаючи на усе зазначене вище ми переконані, що задля вдосконалення публічного контролю в Україні в умовах цифрового суспільства, перш за все, необхідно забезпечити прозорість діяльності органів державної влади, відкритий доступ до публічної інформації, яка стосується органів державної влади всіх рівнів, а також ефективні механізми захисту таких даних. У цьому аспекті надзвичайно інформативним та практично застосовним щодо створення сприятливих умов для удосконалення публічного контролю в умовах запровадження новітніх технологій в Україні є досвід Франції.

Література:

1. Жан-Жак Руссо. Про суспільну угоду, або Принципи політичного права. — Київ: Port-Royal, 2001. С. 113.
2. Во Франции против закона о безопасности протестовали десятки тысяч человек [Електронний ресурс] // Deutsche Welle. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://www.dw.com/ru/vo-francii-desjatki-tysjach-protestujushhih-protiv-zakona-o-bezopasnosti/a-56252096.
3. Loi n° 78-753 du 17 juillet 1978 portant diverses mesures d'amélioration des relations entre l'administration et le public et diverses dispositions d'ordre administratif, social et fiscal. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000339241&dateTexte=20200322. (дата звернення: 24.09.2021).

4. Loi n° 2000-321 du 12 avril 2000 relative aux droits des citoyens dans leurs relations avec les administrations. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000215117&dateTexte=20200322. (дата звернення: 24.01.2021).

5. Code des relations entre le public et l'administration. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000031366350. (дата звернення: 24.09.2021).

6. Programme d'action gouvernemental – Preparer l'entree de la France dans la societe de l'information, adopte par le Comite interministeriel pour la societe de l'information du 16 janvier 1998. URL: https://vecam.org/archives/article143.html. (дата звернення: 24.01.2021).

7. Programme d'action gouvernemental – *Administration électronique et protection des données personnelles*, *Livre Blanc*, adopte par le Comite interministeriel pour la societe de l'information du 26 février 2002. URL: https://www.leslivresblancs.fr/livre/informatique-et-logiciels/cybersecurite/administration-electronique-et-protection-des-donnees. (дата звернення: 24.01.2021).

8. Programme d'action gouvernemental – L'administration électronique 2004/2007- ADELE du 7 janvier 2004.URL:https://www.senat.fr/rap/r03-422/r03-422_mono.html. (дата звернення: 21.01.2021).

9. Президент, Прем'єр-міністр, Мінцифри презентували мобільний застосунок «Дія». Урядовий портал. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/prezident-premyer-ministr-mincifra-prezentuvali-mobilnij-zastosunok-diya. (дата звернення: 24.01.2021).

10. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України 30.09.2019 No722/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019. (дата звернення: 21.10.2021).

11. Щодо створення наглядового органу у сфері захисту персональних даних та доступу до публічної інформації [Електронний ресурс] // Офіційний портал Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/shhodo-stvorennya-naglyadovogo-organu-u-sfer%D1%96-zaxistu-personalnix-danix-ta-dostupu-do-publ%D1%96chno%D1%97-%D1%96nformacz%D1%96%D1%97/.(дата звернення: 21.10.2021).

Макосій Ю.Д.,
аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

СПЕЦИФІКА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОКУРАТУРИ АВСТРІЇ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

В Австрії прокуратура як правовий інститут зародилася у 1850 році, після набуття чинності Кримінально-процесуального кодексу [1] тоді існуючої держави – Австро-Угорської монархії. Витоки зазначеного нормативного акту беруть свій початок із Кодексу Наполеона. Згідно положень Кримінально-процесуального кодексу прокурор у своїй діяльності був інституційно незалежний від органів судової влади, однак, все ж його висновок щодо обвинувачення особи у вчиненні злочину розглядався у суді. Поряд з цим, прокурор був наділений повноваженням щодо надання згоди суду у контексті здійснення перекваліфікації злочинного діяння на більш тяжке, аніж те, котре містилося в обвинувальному акті. Таким чином, прокуратура мала досить широкий спектр функціонального призначення та займала вагоме місце в аспекті прийняття того чи іншого судового рішення. У такій ролі прокуратура існувала декілька років, до тих пір, поки не було прийнято новий Кримінально-процесуальний кодекс 1953 року, який своїми положеннями скасував інститут Генерального прокурора [2]. Рівно через 20 років (1873 р.) було прийнято черговий Кримінально-процесуальний кодекс, котрий характеризувався більш ліберальним підходом. Зазначеним правовим актом передбачалося впровадження інституту слідчого судді, котрий здійснював попереднє (досудове) розслідування. Прокурор, у свою чергу, був наділений повноваженнями щодо продовження слідства. У 1975 році в Австрійській республіці було прийнято новий Кримінально-процесуальний

кодекс, який, однак, зовсім не змінив особливості функціонування прокуратури. У лютому 2004 р австрійський парламент прийняв Закон «Про реформу кримінального судочинства», внаслідок чого Кримінально-процесуальним кодексом було закріплено нову модель досудового провадження, котра передбачала ліквідацію стадії здійснення слідчим суддею досудового провадження та розширення повноважень прокурора. З 2007 року у законодавство Австрії були внесені зміни та утворено прокуратуру по боротьбі із корупцією, котра здійснює процедуру попереднього розслідування та пред'являє державне обвинувачення у справах щодо корупційних діянь (розділи 20 та 28 Кримінально-процесуального кодексу) [3].

Кількісний склад працівників прокуратури у Австрії складає 210 прокурорів. Основною вимогою до прокурора є наявність вищої юридичної освіти. Спеціальне навчання прокурора є аналогічним як і щодо судді. Таке навчання передбачає своє логічне завершення у вигляді співбесіди, усного та письмового іспиту, а також психологічного тесту. Після цього прокурор повинен пройти практику у суді тривалістю щонайменше 9 місяців та триває максимум до року [4].

Перехід на державну службу в якості стажера-судді на 4 роки здійснюється шляхом призначення Федеральним міністром юстиції на вакантну посаду. Призначення суддею-стажером відбувається без прив'язки до місця роботи. Таким чином, суддя-стажер призначається до різних судів протягом чотирирічного навчання в інтересах служби. Суддя-стажер проходить навчання у судах, прокуратурі, кримінально-виконавчій установі та адвокатурі. Строки проходження такого навчання чітко регламентовані законом. Наприкінці чотирирічного періоду навчання на посаді судді-стажера особа складає іспит, який складається з письмової та усної частин. Після складання іспиту суддя-стажер має звернутися до суду першої інстанції щодо

оголошеної вакантної посади судді. Призначення здійснює знову ж таки Федеральний міністр юстиції. В принципі, будь-хто, хто є суддею, або хто був суддею принаймні один рік, або хто має принаймні один рік практики у прокуратурі, може бути призначений на посаду прокурора. Це суперечливе юридичне формулювання також дозволяє призначити прокурора, котрий не є суддею [5].

Прокуратура є незалежним судовим адміністративним органом, який не залежить від суду, і який насамперед здійснює державне обвинувачення. Генеральна прокуратура підпорядковується Федеральному міністерству юстиції.

Так, станом на сьогодні прокуратура Австрії має безпосередній зв'язок із виконавчою гілкою влади. До предмету відання Федерального міністра юстиції належать питання формування «політики» діяльності прокуратури, надання розпоряджень та інструкцій у цьому аспекті. Особливості функціонування та порядок організації діяльності прокуратури у Австрії є закріплені у спеціальному профільному законі «Про прокуратуру», а також регламентуються у Постанові Міністра юстиції щодо застосування цього закону. Прокуратура надає щорічний звіт щодо своєї діяльності до Міністерства юстиції. Прокурори повинні надавати доповіді прокурорам вищого рівня щодо справ, котрі становлять державний інтерес. Зазначений звіт повинен містити відомості про зроблені дії, а також ті, що плануються. За виконання злочинних наказів та розпоряджень прокурор притягається до кримінальної відповідальності [3].

Щодо кожної конкретної справи прокурор веде «щоденник», у якому записуються основні процесуальні кроки. Середнє навантаження для прокурора становить близько 700 справ на рік. Окрім основного акценту на кримінальні справи, відповідний закон про прокуратуру передбачає, що

прокурори також можуть діяти у цивільно-правових справах.

Відповідно до принципу законності прокурори не можуть відмовитися від обвинувачення за мотивами доцільності. Прокурор повинен визначити, чи карається вчинене діяння кримінальним законом; якщо карається, він зобов'язаний висунути державне обвинувачення. Крім того, відповідно до § 90 КПК при недостатності доказів для обвинувачення прокурор закриває справу шляхом відкликання обвинувального акта (Zurücklegen der Anzeige).

Велика роль прокуратури у застосуванні альтернативних заходів. Зазначений правовий інститут альтернативних заходів в Австрії передбачає спрощене завершення судового процесу прокурором або судом, якщо справа стосується незначних злочинів.

З 1988 року альтернативні заходи застосовувалися лише щодо неповнолітніх, однак, у січні 2000 року поправкою до КПК були розширені права прокурора щодо їх застосування. Згідно з новими законодавчими змінами альтернативні заходи могли бути застосовані з моменту повідомлення прокурора про факт вчиненого правопорушення та до проведення судових дебатів.

Кримінально-процесуальний кодекс Австрії регламентує такі передумови застосування альтернативних заходів:

1) злочин є незначним, а покарання не перевищує п'яти років позбавлення волі;

2) злочин підпадає під юрисдикцію окружного суду або судді у земельному суді (Landesgericht);

3) повинна дотримуватися вимога добровільності (Freiwilligkeitserfordernis), котра передбачає, що підозрюваний повинен надати згоду на застосування щодо нього альтернативних заходів.

КПК Австрії передбачає чотири види альтернативних заходів, які не можуть призначатися одночасно:

а) виплата певної суми грошей (альтернативний штраф);

б) виправні роботи;

в) випробувальний термін (1-2 роки), який може бути поєднаний з наглядом за особою;

г) «посередництво» між жертвою і злочинцем (Aussergerichtlicher Tatausgleich).

Закінчення розгляду справи, власне, прокурором запобігає винесенню судом вироку, що передбачає відсутність так званої «судової монополії» щодо застосування покарання (richterliches Sank-tionsmonopol), оскільки суддя «замінюється» прокурором. При цьому відмова обвинуваченого від запропонованих йому альтернативних заходів веде до продовження розгляду справи у рамках судового процесу.

Крім того, провадження у справі поновлюється, якщо обвинувачений вчасно не виконує зобов'язань щодо альтернативних заходів або вимагає продовження судового провадження. Успішно виконані призначені альтернативні заходи мають такий статус, як і виконання вироку суду. Недоліком альтернативних заходів є відсутність у потерпілого можливості оскарження рішень прокурора.

Важливим з точки зору захисту прав людини є участь прокурора у справах ювенальної юстиції. У провадженні у справах неповнолітніх менше обмежень застосування альтернативних заходів. Прокурор приймає рішення про використання альтернативних заходів, якщо злочин, вчинений неповнолітнім, карається штрафом або позбавленням волі на строк не більше п'яти років, і дотримані всі умови, передбачені кримінально-процесуальним законодавством.

Австрійське законодавство дозволяє в деяких випадках не вдаватися до альтернативних заходів.

Згідно з Конституцією Австрії кримінальне судочинство має відбуватися в усному вигляді, бути публічним і грунтуватися на принципі змагальності (ст. 90).

При цьому суд обмежується при прийнятті судового рішення виключно представленими на його розгляд пунктами обвинувачення. Якщо в ході судового процесу прокурор відмовляється від того чи іншого пункту обвинувачення (що є можливим до проведення судових дебатів), суд повинен виправдати обвинуваченого у цій частині (принцип Anklagegrundsatz) [6].

Цікавим є той факт, що в австрійському КПК передбачена можливість приватного обвинувачення. Зазначене надає потерпілому право виступати в ролі приватного обвинувача і, відповідно, представляти в суді матеріали, що підтримують обвинувачення.

За дорученням суду прокурор здійснює у таких справах державне (публічне) обвинувачення. Відповідно до § 47a КПК Австрії потерпілий має право брати активну участь в кримінальному процесі, однак, щоб скористатися цим правом він повинен заявити про своє бажання брати участь у процесі у такій ролі.

Право на активну участь приватного обвинувача у рамках судового засідання включає передачу доказів до суду, ознайомлення з матеріалами справи, допит підсудного, свідків і експертів, особисті свідчення, а також подання цивільного позову. Якщо доказів для задоволення цивільного позову достатньо, суд повинен, не передаючи такий позов до суду, котрий здійснює розгляд цивільно-правових справ, самостійно прийняти рішення. Якщо прокурор в ході судового процесу відмовляється від підтримання державного (публічного) обвинувачення, приватний обвинувач вправі самостійно здійснювати функцію обвинувачення, виконуючи за таких умов фактично роль прокурора.

Важливим є те, що в ході судового провадження прокурор може розширити обвинувачення, якщо під час слухання випливають докази вчинення особою іншого злочину.

У стислому вигляді судове засідання в Австрії виглядає таким чином. Спочатку головуючий суддя допитує обвинуваченого, свідків і експертів. Після цього він пропонує судовим засідателям, присяжним, прокурору, приватному обвинувачу та адвокатам сторін задати питання. Ця ж процедура застосовується для свідків захисту, перехресний допит в Кримінально-процесуальному кодексі Австрії не передбачений.

Після дослідження доказів по справі прокурор вимовляє заключну промову і просить суд визнати обвинуваченого винним. Після заключної промови прокурора приватний обвинувач також наділений правом вимовити прикінцеве слово, далі слово надається обвинувачуваному і його адвокату.

Таким чином, прокурор в Австрії має статус сторони у судовому процесі та представляє інтереси держави. Прокурори зобов'язані бути об'єктивними, з'ясовувати істину, а також забезпечити, щоб всі докази, у тому числі на користь обвинуваченого, були представлені на розгляд суду (§ 3 Кримінально-процесуального кодексу Австрії). Прокурор також має право вирішити справу альтернативними заходами до суду або відмовитися від обвинувачення до закінчення судового слідства.

Література:

1. Strafprozessordnung der Osterreichisch-ungarischen Monarchie. URL: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2/148_118_145/de (date of application: 14.07.2021)
2. Verfassungsgerichtshofgesetz 1953, Zivilprozessordnung,

Außerstreitgesetz und Strafprozeßordnung. URL: https://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXV/I/I_00325/index.shtml# (date of application: 14.07.2021)
3. Бирюков П. Прокуратура Австрийской республики. URL: file:///C:/Users/HUAWEY/Downloads/prokuratura-avstriyskoy-respubliki%20(1).pdf (date of application: 14.07.2021)
4. Vom Bedeutungsverlust der Hauptverhandlung. URL: https://www.waechtler-kollegen.de/images/dateien/waechtler/Vortrag_29._Strafverteidigertag.pdf (date of application: 14.07.2021)
5. Die Staatsanwaltschaft. URL: https://www.bmi.gv.at/magazinfiles/2005/05_06/files/juristische_berufe.pdf (date of application: 14.07.2021)
6. Bundes-Verfassungsgesetz. URL: http://www.verfassungen.at/indexheute.htm (date of application: 14.07.2021)

Маркулинець А.А.,
аспірант кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ДЖЕРЕЛА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

Ефективне функціонування будь-якого правового явища значною мірою є пов'язаним із процесами правотворчості. Відтак, саме змістовна наповненість та об'єктивація джерел права служить головним чином опорою для побудови демократичного суспільства, зміцнення державного апарату та механізму захисту та утвердження прав і свобод людини і громадянина.

Незважаючи на всю усталеність проблематика джерел права не втрачає свою актуальність і по нині. Так, М.І. Козюброю у підручнику «Загальна теорія права» зазначається, що вчення про джерела права не є статичними та незмінними, останні перебувають в постійному науковому дискурсі [1, с.152]. Розвиток суспільних відносин, державних процесів та явищ ініціює появу різних підходів до парадигми джерел права. Дискусії ж щодо згаданого явища тривають і по сьогоднішній день.

Українська політико-правова думка багата дослідженнями та концептуальними підходами щодо проблематики джерел та форми права. Зокрема, досліджуваному питанню присвячено праці В.Д. Бабкіна, В.С. Журавського, М. І. Козюбри, Л.А. Луця, П.О. Недбайла, Н.М. Оніщенка, Н.М. Пархоменко, О.В. Петришина, П.М. Рабіновича, В.М. Саліванова, О.Ф. Скакун, В.М. Шаповала, О.І. Ющика та інших.

Як справедливо відзначила Н. Гранат, джерелом права в широкому розумінні виступає спосіб закріплення норма права, за допомогою якого відбувається збагачення юристів та інших суб'єктів правовідносин знаннями

про правові норми [2, с.10].

Аргументованим є підхід Н.М Пархоменко, котра наголошує на тому, що фундаментальні дослідження джерел права зводяться до того, що система джерел права є складною, комплексною категорією системи, яка опирається на динамічність, складність та багатогранність та складники якої розташовані в конкретному порядку та поєднані конкретними зв'язками, що забезпечує функціональність та стале місце останньої у правовій системі [3, с.13-14].

Відтак, підхід до розуміння поняття джерел права ми можемо зобразити таким чином. Джерела права є сукупністю нормативно-правових актів, які визначають зміст та спрямованість курсу держави та на основі яких має місце виникнення, зміна чи припинення суспільних правовідносин.

В першу чергу відмітимо, що джерельна база регулювання відносин електронної комерції в Україні представляє собою два підрівні, а саме:

- *Міжнародний підрівень (*Комісія ООН із права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), Рада Європи, Міжнародна торгова палата, Європейська економічна комісія ООН та Центр ООН сприяння торгівлі та електронного бізнесу, Директиви і резолюції ЄС*).*

Відмітимо, що міжнародний рівень очолюється Комісією ООН з права міжнародної торгівлі, що є допоміжним органом Генеральної Асамблеї ООН, який створений у 1966 році з метою сприяння розвитку права міжнародної торгівлі. Комісія складається з шістдесяти держав-членів, які обираються Генеральною Асамблеєю. Членство організовано таким чином, щоб представляти різні географічні регіони світу та його основні економічні та правові системи. Члени Комісії обираються строком на шість років, термін повноважень половини членів закінчується кожні три роки. Починаючи з 8 липня 2019 року та до 2025 року членом ЮНСІТРАЛ серед інших країн є також Україна [4].

ЮНСІТРАЛ підготувала набір законодавчих текстів, які значно спрощують та полегшують використання електронних засобів для здійснення комерційної діяльності, які були прийняті у понад 100 державах. Зокрема:

- Типовий закон ЮНСІТРАЛ про електронну торгівлю (1996 р.), який встановлює правила рівного ставлення до електронної та паперової інформації, а також юридичного визнання електронних операцій і процесів на основі фундаментальних принципів відсутності дискримінації щодо використання електронних засобів, функціональної еквівалентності і технологічної нейтральності [5];
- Типовий закон ЮНСІТРАЛ про електронний підпис (2001 р.) містить додаткові правила щодо використання електронних підписів [6];
- Типовий закон ЮНСІТРАЛ про електронні передані записи (2017 р.) застосовує принципи спрощення та полегшення використання в електронній формі переданих документів та інструментів, таких як коносаменти, переказні векселі, чеки, векселі та складські розписки [7];
- Примітки щодо основних питань контрактів на хмарні обчислення (2019 р.), продовжуючи роботу над новим інструментом щодо використання та транскордонного розпізнавання послуг електронної ідентифікації (сервіси IdM) та послуг аутентифікації (довірчі послуги) [8].

Останні досягнення в області інформаційно-комунікаційних технологій та поява нових технологій у цифровій торгівлі ставлять нові правові питання. Відповідно, UNCITRAL продовжує свої зусилля, щоб

законодавчо дозволити нові технології, такі як штучний інтелект, транзакції даних, цифрові платформи та цифрові активи, у тому числі у зв'язку з іншими сферами роботи, такими як вирішення спорів, охоронні інтереси, неплатоспроможність та міжнародні перевезення вантажів, а також цифрову торгівлю у більш загальному вигляді.

Європейський регіон звернув увагу на питання електронної комерції ще в середині 1990-х років. Відтак, 1997 р. Європейською Комісією було видано Повідомлення щодо електронної комерції, прерогативою якого виступало створення узгоджених спільних правових засад ведення політики електронної комерції до 2000 р. [9]. Внаслідок плідної роботи Комісії в 1999 році було прийнято Директиву про електронні підписи [10], в 2000 році Директиву про електронну комерцію [11] та в 2001 році – Директиву про інформаційне суспільство [12].

Згадуючи роль Європейської економічної комісії як джерела ринку електронної комерції слід додати, що остання створена 1947 р. Економічною та Соціальною Радою ООН як одна з п'яти регіональних комісій Організації Об'єднаних Націй. Основною метою Комісії виступає сприяння загальноєвропейській економічній інтеграції. Своєю чергою, Центр Організації Об'єднаних Націй зі сприяння торгівлі та електронного бізнесу є допоміжним міжурядовим органом Європейської економічної комісії ООН, який служить координаційним центром в рамках Економічної та Соціальної Ради Організації Об'єднаних Націй для рекомендацій щодо спрощення процедур торгівлі та стандартів електронного бізнесу.

- *Національний підрівень,* який зосереджує в собі правове регулювання електронної комерції Цивільним кодексом, Законом України «Про електронну комерцію», Закону України «Про захист прав споживачів» та іншими законодавчими актами.

Зокрема, Закон України «Про електронну комерцію» характеризується такими позитивами в своїй роботі, як: виведення принципів електронної комерції, регулювання правового статусу учасників електронної комерції та виведення їх положення, врегульовано права та обов'язки сторін, конкретизовано положення щодо захисту персональних даний, деталізовано процедуру укладення електронних правочинів тощо [13].

Відтак, узагальнюючи відмітимо, що стан національного законодавства та спрямованість державної політики щодо задоволення умов електронної комерції є задовільними, однак враховуючи стрімкий потік інформації, розвиток суспільних відносин, інформаційно-телекомунікаційної сфери, а також прагнення України стабілізувати та удосконалити своє законодавство відповідно до вимог міжнародного, доцільним наразі виступає перегляд питання щодо визначення юридичної сили електронного документу, приведення в норму питань щодо забезпечення конфіденційності, питання оподаткування електронної комерції і т.д.

Література:

1. Загальна теорія права: підруч. / за заг. ред. М. І. Козюбри. К., 2015. 392 с.;
2. Гранат Н. Источники права. *Юрист*. 1998. № 9. С. 6–12;
3. Пархоменко Н.М. Джерела права: теоретико-методологічні засади: автореф. дис. ... докт. юрид наук: спец. 12.00.01. К. 2009. 36 с.;
4. United Nations Commission On International Trade Law. URL: https://uncitral.un.org/en/content/homepage (дата звернення 10.10.2021 р.);
5. Типовий закон про електронну торгівлю Комісії Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі від 16.12.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_321#Text (дата звернення 10.10.2021 р.);
6. Типовий закон Комісії Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі про електронні підписи від 05.07.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_937#Text (дата звернення 10.10.2021 р.);
7. UNCITRAL Model Law on Electronic Transferable Records. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/mletr_ebook_e.pdf (дата звернення 10.10.2021 р.);
8. Notes on the Main Issues of Cloud Computing Contracts. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09103_eng.pdf (дата звернення 10.10.2021 р.);
9. A European Initiative on Electronic Commerce. URL: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1997:0157:FIN:EN:PDF (дата звернення 11.10.2021 р.);
10. Directive 1999/93/EC of the European Parliament and of the Council of 13 December 1999 on a Community framework for electronic signatures. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999L0093&from=EN (дата звернення 11.10.2021 р.);
11. Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market (Directive on electronic commerce). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000L0031&from=EN (дата звернення 11.10.2021 р.);

12. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0029&from=EN (дата звернення 11.10.2021 р.);

13. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2015. №45. Ст. 2344.

Матяшовська Р.Ю.
доктор філософії за спец. 081 Право

УНІФІКАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ГЛОБАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ

Держави намагаються уніфікувати свої норми з загальноприйнятими, апробованими світовим співтовариством правилами поведінки заради досягнення глобальної мети.

Прикладом можуть бути розроблені та погоджені на загальному рівні цілі. Серед останніх Цілі сталого розвитку 2030. Ідея Цілей сталого розвитку зародилася на Конференції Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку, що проходила у Ріо-де-Жанейро у 2012 році. Головне завдання полягало у виробленні комплексу цілей, спрямованих на розв'язання нагальних екологічних, політичних та економічних проблем, що постали перед нашим світом. Цілі сформулювали вимірювані, погоджені на світовому рівні завдання щодо боротьби з крайньою бідністю та голодом, профілактики смертельно небезпечних хвороб, забезпечення початкової освіти для всіх дітей, а також інших пріоритетів у царині розвитку.

Приклади уніфікації можливі і в практичній інституційній сфері

«На сьогоднішній день відомі наступні інституційні моделі установи, формування, правового регулювання, організації та діяльності органів міжнародного кримінального правосуддя:

1) міжнародні кримінальні трибунали ad hoc, створювані Радою Безпеки ООН в якості допоміжних органів;
2) змішані (гібридні) трибунали (суди) двох видів: (а) створювані відповідно або на основі договорів держав з ООН і
3) сформовані тимчасовими адміністраціями ООН на територіях держав, де проводяться миротворчі операції; 3) національні суди,

до юрисдикції яких віднесено розгляд справ про міжнародні злочини за участю міжнародних суддів та інших учасників кримінального судочинства; 4) Міжнародний кримінальний суд» [1].

Вказане дає можливість констатувати, що нині основна політична та юридична концепція нації, розвивається у напрямку до поняття не суверенних, взаємозалежних держав.

Проте не дивлячись на існування наднаціональних органів та тенденцію до втрати державами суверенітету вказувати про активну правову глобалізацію чи про суттєвий прогрес у створенні єдиної глобальної держави чи права ми поки що не можемо.

Вказане можна продемонструвати через дієвість конституційних норм. Вони визначають міру імплементації міжнародно-правових норм в національне право.

Звернемося до досвіду України. По-перше, до конституційно-правового регулювання віднесено лише певну категорію міжнародних договорів, а саме ті, що ратифіковані Верховною Радою України, відтак поза увагою залишаються міжнародні договори, які не потребують ратифікації, звичаєве міжнародне право та загальноприйняті стандарти й принципи міжнародного права, рішення, висновки, рекомендації міжнародних організацій та органів, враховуючи й практику міжнародних судових інституцій. Правовою обмовкою у цьому контексті виступає те, що в ст. 18 Конституції України задекларовано: “зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства та загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права”.

По-друге, із контексту конституційних положень випливає те, що міжнародні договори, ратифіковані Україною, становлять частину національного законодавства, правдоподібно, на рівні звичайного закону [2].

Отож у загальному висновку можна констатувати, що на сучасному етапі розвитку правової державності, правової системи утверджується дія двох протилежних правових векторів. З одного боку держава віддає частину своїх суверенних прав у політичній, гуманітарній, економічній та ідеологічній сферах заради формування єдиної глобальної системи норм, публічного глобального правопорядку. З іншого боку така передача відбувається виключно добровільно, відповідно до встановлених національним конституційним правом вимог.

Література:

1. Волеводз А.Г., Волеводз В.А. Современная система международной уголовной юстиции: Хрестоматия М. : Изд–во Юрлитинформ, 2009. 359 с.

2. Opinion on the Constitution of Ukraine, Strasbourg, 11 March 1997, CDL-INF(97)2. URL: http://www.venice.coe. int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF(1997)002-e

Мішина Н.В.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

ГРОМАДСЬКІ СЛУХАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН

Надзвичайно цікавим є те, як преса висвітлює питання громадських слухань. Адже вони є надзвичайно важливим інститутом громадянського суспільства.

Громадські слухання – це зустрічі з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування.

Відповідно до Закону від 21 травня 1997 р. «Про місцеве самоврядування в Україні» проведення громадських слухань, з одного боку, є правом територіальної громади, а з іншого – вони мають проводитись не рідше одного разу на рік. Пропозиції, які вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування.

Громадські слухання є важливим інститутом місцевої демократії, використання якого є доволі утрудненим з огляду на відсутність належної нормативної регламентації. Наразі норми Закону від 21 травня 1997 р. «Про місцеве самоврядування в Україні» у частині громадських слухань загального характеру не конкретизовано на державному рівні, порядок організації громадських слухань визначається статутом територіальної громади. Крім того, сільські, селищні, міські ради часто затверджують положення про

громадські слухання своїми рішеннями.

Як правило, місцеві ради виходять з того, що громадські слухання мають відкритий характер, до них залучаються усі зацікавлені особи. Найбільш типовими предметами громадських слухань є проекти нормативних актів органів місцевого самоврядування, різноманітні програми, звіти та доповіді представників органів місцевого самоврядування чи посадових осіб місцевого самоврядування, органів самоорганізації населення, підприємств, установ та організацій, що стосуються питань місцевого значення, обговорення рішень з важливих для територіальної громади чи частини її членів питань.

Громадські слухання організуються та проводяться з дотриманням принципу демократизму, тобто їх ініціатором місцева рада може визначити як фізичних, так і юридичних осіб публічного та приватного права, посадових осіб. Найбільш важливим є розробка процедури організації та проведення громадських слухань, урахування питань їх матеріального та організаційного забезпечення, формування порядку денного та регламенту громадських слухань.

За підсумками громадських слухань їх учасники простою більшістю голосів приймають рішення, яке, однак, не носить нормативного характеру. Його положення доводяться до відома членів територіальної громади або її частини та враховуються відповідними органами місцевого самоврядування.

Наразі в Україні існує лише один вид громадських слухань, механізм проведення яких регламентується на державному рівні – це громадські слухання щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні: генеральних планів населених пунктів, планів зонування та детальних планів територій (містобудівна документація). Порядок проведення таких громадських слухань

затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 р. № 555. Особливості порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні полягає по-перше у тому, що вони відбуваються під час розроблення відповідних проектів містобудівної документації. По-друге, чітко вказано на ініціатора цих слухань – це сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. На них також покладається оприлюднення прийнятих рішень щодо розроблення проектів містобудівної документації з прогнозованими правовими, економічними та екологічними наслідками; оприлюднення розроблених проектів містобудівної документації і доступ громадськості до зазначеної інформації; реєстрація, розгляд та узагальнення пропозицій громадськості до проектів містобудівної документації; узгодження спірних питань між громадськістю і замовниками проектів містобудівної документації через погоджувальну комісію; оприлюднення результатів розгляду пропозицій громадськості до проектів містобудівної документації.

Варто зауважити, що вельми часто громадські слухання плутають з загальними зборами громадян за місцем проживання. Про це свідчить практика судів загальної юрисдикції (дивись, наприклад, Постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 7.02.2018 р. у справі № 234/9264/15-а, Постанову Носівського районного суду Чернігівської області від 24 травня 2007 р. у справі № 2-а-12/2007, інші).

Нечипорук Г.Ю.
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЛОГОТИП: ПИТАННЯ НАБУТТЯ ТА ОХОРОНИ

У зв’язку із стрімким зростанням числа бізнес-сторінок і домінування бізнесу в Інтернеті, потреба у вирішенні зростаючого числа проблем, пов’язаних із розробкою логотипів, торговими марками, патентами та порушенням законів про авторське право, є надзвичайно високою. Так, попит на розроблення індивідуального логотипу для брендованих магазинів, різноманітних закладів, хенд мейдерів росте з величезною швидкістю. Своєю чергою, розвиток на цифровій арені призвів до більш інноваційних способів порушення прав інтелектуальної власності. Це питання на сьогоднішній час є назрілим як для власників компаній, брендів, дизайнерів так і для пересічних громадян.

Цивільне законодавство влаштоване таким чином, що кожне зображення, музичний текст або твір мають свого власника, іншими словами, комусь належать. Якщо звернутися до більш ділового стилю мовлення, то останні доробки, найчастіше іменуються *творами,* які виникають в результаті інтелектуальної діяльності автора, який, відповідно є їх *творцем.* За загальним правилом, коли ми користуємося тими чи іншими результатами інтелектуальної творчості людини, остання отримує за це відповідну компенсацію. Однак, у випадку незаконного використання згаданих творів, їх копіювання, привласнення тощо, права творця безспірно піддаються грубому порушенню.

Звертаючись до предмету нашого дослідження, а саме питання належного оформлення логотипу у правовому полі, зазначимо, що під ним слід розуміти.

Значення правильно обраного логотипу для організації важко недооцінити – це її образ, а він має бути впізнаваним та правильно відображати цілі. Автор книги «Логотип» Б. Ельбрун розглядає логотип як образ підприємства, що динамічно розвивається, може змінювати свою форму, відповідаючи найсучаснішим запитам споживачів ринку [1].

Варто підкреслити, що ані Цивільний Кодекс України, ані Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 р. не оперує досліджуваним терміном. Однак, згадка про останній все ж міститься в Законі України про «Про телебачення і радіомовлення» від 21.12.1993, за яким під логотипом слід розуміти будь-яку комбінацію позначок (цифр, літер, слів, комбінації кольорів, зображувальних елементів), які головною своєю метою мають вирізнення ефірного часу однієї телепередачі від іншої [2].

Таким чином, як бачимо логотип є тотожним поняттям торгівельної марки, правовий статус якої регулюється Цивільним Кодексом та Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», та відповідно до яких, під останньою слід розуміти певну комбінацію, або ж комбінацію позначень, спрямованих на вирізнення товарів і послуг, що надаються (виробляються) однією людиною від товарів і послуг, що надаються (виробляються) іншою [3,4].

Так, відносини, що складаються із реєстрації логотипу та отримання на нього прав інтелектуальної власності, поетапно можна зобразити в наступному порядку:

- Подання будь-якою фізичною чи юридичною особою заявки до

Укрпатенту в електронній чи письмовій формі (з обов'язковими позначками різновиду ТМ, тобто це логотип, кольорова, чорно-біло чи комбінована, визначення КВЕДу, тобто галузі діяльності підприємства чи особи, вибір прискореної або ж стандартної процедури реєстрації та в якій країні здійснюється реєстрація ТМ);

- Проведення формальної та кваліфікаційної експертизи заявки (зокрема, заявка може бути відкликана Укрпатентом, якщо подана ТМ схожа із ТМ зареєстрованими раніше, ТМ вводить в оману покупців чи продавців, містить у своєму зображенні державні символи або ж є прямою назвою товару чи послуги);
- Прийняття рішення про реєстрацію торговельної марки для всіх зазначених у заявці товарів і послуг, або ж для їх частини чи повна відмова у реєстрації;
- На підставі позитивного рішення про реєстрацію торговельної марки та здійснюється публікація в Бюлетені відомостей про видачу свідоцтва, визначених в установленому порядку, одночасно з публікацією відомостей про видачу свідоцтва Укрпатент здійснює державну реєстрацію торговельної марки, для чого вносить до Державного реєстру свідоцтв України на торговельні марки відповідні відомості.

Так, свідоцтво на логотип/торговельну марку дає право її власнику:

- Забороняти всім іншим особам незаконне використання логотипу чи копіювання з нього будь-яких елементів;
- Ліцензувати власний бренд;
- Реєстрація домену ua.

Література:

1. Эльбрюнн Б. Логотип. Перевод с французского под редакцией С. Г. Божук. СПб.: Нева, 2003. 127 с.;

2. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993 р. № 3759-XII. *Відомості Верховної Ради України*.1994 р. №10. Ст. 43;

3. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003 р. № 40. Ст. 356;

4. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 р. № 3689-XII. *Відомості Верховної Ради України*.1994 р. № 7. Ст. 36;

Пирога І.С.,
доктор юридичних наук, професор
кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ: НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Діяльність центральних органів виконавчої влади неможливо уявити собі без однієї з найважливіших управлінських складових – підготовки і прийняття нормативно-правових актів. Саме через нормативно-правові акти реалізуються функції державної влади, конкретизується волевиявлення владного суб'єкта щодо встановлення, зміни або скасування правової норми, яка регулює відповідні суспільні відносини.

Стан законності в сфері нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади потребує удосконалення. На якість нормативно-правових актів певною мірою впливають такі фактори, як протиставлення законності доцільності, неправильне визначення форми нормативно-правового акта, а також порушення процедури підготовки його проєкту. Вкрай негативний вплив на суспільні відносини створює прийняття нормативно-правових актів, що не відповідають Конституції і законам України. Тому необхідно запровадити захисні механізми, які виключають прийняття таких актів, і вжити заходів щодо своєчасного припинення дій актів, прийнятих раніше, і відновленню порушених прав громадян і організацій.

В юридичній літературі нормотворча діяльність має вкрай обмежене наукове обґрунтування. Тому дослідження цього предмета в адміністративному праві є актуальними. Основні загальнотеоретичні наукові праці, які вивчають окремі аспекти нормотворчої діяльності, належать Н.Д. Абдулаєву, С.С. Алексєєву, Л.І. Антоновій, І.Л. Брауде, Н.А. Голодному, М.Ю.

Горшеньову, Б.В. Дрейшеву, Ю.А. Тихомирову, Р.О. Халфиній, Ц.А. Ямпольській та ін.

Основою нормотворчої діяльності органів виконавчої влади є підготовка та прийняття нормативно-правових актів, які визнаються актами державного управління, що мають юридичну силу. Управлінські рішення за різними напрямками функціонування держави не завжди відповідають закону. Підзаконні акти нерідко порушують та ігнорують норми законів. Система підготовки і прийняття нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади потребує удосконалення. Вчені пропонують превентивні заходи впливу, що гарантують законність актів місцевих органів управління [1]. Запропонована класифікація цілком прийнятна і до нормативно-правовим актів центральних органів виконавчої влади України.

Важливо не допускати порушення законності ще на стадії підготовки нормативно-правових актів департаментами (управліннями) центральних органів виконавчої влади, юридичними службами центральних органів виконавчої влади, а також Міністерством юстиції при їх реєстрації.

Якість розроблюваних проєктів нормативних актів визначається досвідом розробників документа і працівників юридичних служб, а забезпечується проведенням правових експертиз. Так, норми ст. 15 Закону України від 07.04.2011 № 3206 «Про засади запобігання і протидії корупції» передбачають проведення обов'язкової антикорупційної експертизи проєктів законів України, актів Президента України, інших нормативно-правових актів, що розробляються Кабінетом Міністрів України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади: «Результати антикорупційної експертизи підлягають обов'язковому розгляду під час прийняття рішення щодо видання (прийняття) відповідного нормативно-правового акта».

Одним із важливих напрямків приведення нормативно-правових актів у відповідність до законодавства, перш за все до Конституції України, є вдосконалення юридичної техніки їх підготовки, зокрема: правильно визначати структуру нормативного акта і його складових частин; правильно використовувати юридичні і нормативні поняття, терміни; чітко їх формулювати, уникати нечітких словесних виразів і декларативних положень.

Міністерству юстиції України і юридичним службам центральних органів виконавчої влади України доцільно здійснювати перегляд нормативно-правових актів, якими регулюється нормотворча діяльність цих органів, з метою приведення їх у відповідність чинному законодавству. Кабінет Міністрів не в повній мірі використовує свої можливості з контролю за підготовкою спільних наказів центральних органів виконавчої влади. Постановою Кабінету Міністрів України № 1437 від 09.08.99 «Питання Інституту нормотворчої діяльності при Кабінеті Міністрів України» затверджено Положення про Інститут нормотворчої діяльності та структуру цього Інституту [2]. Повноцінна діяльність Інституту повинна забезпечити проведення науково-дослідницької, нормотворчої, науково-методичної, організаційно-інформаційної, видавничої та іншої діяльності в сфері нормотворчості органів виконавчої влади.

Усунення допущених порушень і запобігання шкідливих наслідків після прийняття нормативно-правового акта забезпечується такими заходами, як контроль і нагляд вищестоящих органів, контрольна діяльність судів, Міністерства юстиції України.

Порушення порядку прийняття і набрання актом чинності не позбавляє акт нормативності. Прийнятий нормативно-правовий акт, який вступив в силу, незалежно від його відповідності Конституції і законам України буде діяти, допоки в установленому законом порядку він не буде скасований або визнаний

недійсним.

У науковій літературі дискутується питання про доцільність запровадження модельних нормативних правових актів як допоміжного науково-організаційного засобу якісного та ефективного процесу правотворення територіальними органами (підрозділам) центральних органів виконавчої влади [3]. Такі акти вимагають творчого осмислення і відповідної адаптації до існуючих соціальних і економічних умов території або регіону.

Успішна нормотворча робота міністерств та інших центральних органів виконавчої влади забезпечується систематизацією нормативно-правових актів на належному науково-практичному рівні в єдину узгоджену систему [4]. Всебічна систематизація законодавства є першочерговою практичною необхідністю при формуванні та розвитку правової системи України.

Слід зазначити, що переважна більшість нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади є результатом колективної праці, що формується через призму людських відносин, включаючи неформальні зв'язки. Тому прийняті акти відповідають певним цілям, які можуть носити як корпоративний характер, так і переслідувати приватні цілі окремих груп осіб.

Для забезпечення законності в сфері нормотворчої діяльності органів виконавчої влади необхідно, перш за все, на законодавчому рівні врегулювати процес прийняття підзаконних норм, забезпечити чітку роботу центральних органів виконавчої влади та їх посадових осіб, неприпустимість виходу чиновників за межі певних адміністративно-правових статусів і повноважень. Стратегічним напрямком є створення в Україні єдиного правового поля, формування якого сприятиме прийняттю таких нормативно-правових актів, які б впливали на стан законності при здійсненні відомчої

нормотворчості органами виконавчої влади.

Підвищенню рівня законності має сприяти прийняття Закону України «Про нормативно-правові акти», який повинен забезпечити регулювання суспільних відносин, пов’язаних з розробленням нормативно-правових актів, їх прийняттям, набранням ними чинності, державною реєстрацією та обліком, визначити систему, види, ієрархію нормативно-правових актів та встановити єдині вимоги до нормопроєктувальної техніки для всіх суб’єктів нормотворення. Доцільним видається внесення інших змін до законодавства з метою забезпечення контролю за якістю відомчого нормотворення. Також необхідно освоювати та активно використовувати механізми вирішення правових спорів, використовуючи альтернативні методи, що дозволить знизити навантаження на судову систему, і як один із факторів буде сприяти підвищенню якості розгляду адміністративних справ.

Література:

1. Карпова А.Н. Превентивные правовые гарантии законности актов местных органов управления: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.02 – государственное право и управление; советское строительство; административное право; финансовое право. Свердловск: Свердловский юридический институт, 1974. 182 с.

2. Питання Інституту нормотворчої діяльності при Кабінеті Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України № 1437 от 09.08.99. *URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-99-%D0%BF#Text*

3. Игнатенко В.В. Правовое качество законов об административных правонарушениях (Теоретические и прикладные проблемы): дис.... д-ра юрид. наук.: 12.00.02 – государственное право и управление; советское

строительство; административное право; финансовое право. Екатеринбург: Уральская государственная юридическая академия, 1999. 305 с.

4. Систематизация законодательства Украины: проблемы и перспективы совершенствования: монография. М.: Ин-т государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, 2003. 220 с.

Продан В.І.
здобувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ВСТУП ДО ОСНОВ ПОЛІТИКИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА НЕДИСКРИМІНАЦІЇ

Недискримінація та рівність є основними елементами міжнародної нормативної бази з прав людини. У статті 2 Загальної декларації прав людини зазначається, що кожна людина має право на всі права та свободи «без будь -яких відмінностей, таких як раса, колір шкіри, стать, мова, релігія, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового чи іншого положення» [1]. Так само Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права вимагають від відповідних держав-учасниць гарантування здійснення всіх прав без будь-якої дискримінації. В обох також є конкретні положення щодо «рівного права» чоловіків і жінок на користування усіма благами [2, 3]. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (статті 11 та 14), Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (стаття 5) та Конвенція про права осіб з інвалідністю (стаття 28) також закріплюють заборону дискримінації у користуванні правами, визначеними Конвенціями, включаючи право на соціальне забезпечення [4,5,6].

Відповідно до міжнародного законодавства з прав людини, від держав очікується усунення прямої та непрямої дискримінації у законодавстві та практиці, на підставі раси, кольору шкіри, статі, віку, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження,

майнового чи станового положення, фізичної чи психічної недостатності, стану здоров'я (включаючи ВІЛ/СНІД), сексуальної орієнтації та громадянського, політичного, соціального чи іншого статусу. Вектори міжнародної політики також вимагають від держав в першу чергу вживати спеціальних заходів для захисту найбільш вразливих верств населення. Держави-учасниці зобов'язані приділяти особливу увагу тим особам та групам, які традиційно стикаються з труднощами у реалізації цього права під час процесів проектування, реалізації та оцінки актів нормотворення. Принципи рівності та недискримінації повинні поважатися на всіх етапах програм соціального захисту населення, починаючи від вибору бенефіціарів та закінчуючи обраною системою надання допомоги. Віддаючи пріоритет найбільш неблагополучному сектору суспільства, надзвичайно важливо збирати дезагреговані дані, щоб мати можливість їх ідентифікувати.

Як справедливо зауважує Т. Марценюк, гендерна рівність виступає складовою поняття рівності та рівних можливостей. Сучасне демократичне суспільство зобов'язується надавати як чоловікам, так і жінкам, рівні можливості у всіх процесах людської життєдіяльності. Своєю чергою, гендерна дискримінація, яка виникає, як в публічній, так і в приватній сферах, становить собою надважливу проблему, яка має вирішуватися на державному рівні [7, с.4].

Основи гендерної політики в Україні беруть свій початок з 2003 року, коли Україна, як країна-учасниця ООН взяла на себе зобов'язання з викорінення гендерної нерівності на всіх рівнях. А до програми КМУ «Відкритість, дієвість та результативність» вперше в історії незалежної української державності було включено питання гендерної рівності. Згодом після проведення Парламентських слухань 2004 року «Положення жінок в Україні: реалії та перспективи» та «Рівні права та рівні можливості: реалії

та перспективи», 2006 року було окреслено стратегічні напрямки державної політики щодо підвищення статусу української жінки. В підсумку на виконання останніх, було затверджено Державну програму з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до – 2010 року» [8, с.18].

Гендерне законодавство України складає коло наступних актів:

- Конституція України є головним нормативно-правовим актом, що сприяє рівній реалізації жінками та чоловіками їх прав та можливостей. Так, стаття 24 Конституції гарантує громадянам рівні конституційні права та свободи, а також рівність перед законом. Остання забороняє надання привілеїв чи встановлення обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного чи соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними чи іншими ознаками [9];
- Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 2005 року, який став механізмом реалізації конституційних положень та практичним посібником із втілення принципових положень гендерної рівності в суспільне життя. Закон ставить перед собою мету із досягнення паритетного становища жінок та чоловіків в суспільному житті шляхом правової регламентації та забезпечення їх прав та можливостей, ліквідації дискримінації за ознакою статі, та створення умов на усунення дисбалансу, що виникає, при реалізації особами прав та свобод, гарантованих Конституцією та Законами України ознаками [10];
- Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [11];
- Указ Президента України від 26.07.2005 № 1135/2005 «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої

влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків» [12];

- Постанова Кабінету Міністрів України від 12.04.2006 № 504 «Про проведення гендерно-правової експертизи» [13];
- Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року [14];
- та інші акти, які серед напрямків свого правового регулювання окреслюють питання гендерної рівності.

Отже, проаналізувавши положення вітчизняного та міжнародного законодавства, зазначимо, що відправними точками кожного з них являється забезпечення рівності чоловіків та жінок у всіх аспектах людської життєдіяльності, з метою рівного та вільного користування благами, які надаються положеннями національного та міжнародного законодавства.

Література:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. Організація Об'єднаних Націй. № 995_015. Офіційний вісник України. 2008 р. № 93. Ст. 89;

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. Організація Об'єднаних Націй. № 995_043. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 01.10.2021 р.);

3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. Організація Об'єднаних Націй. № 995_042. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення 01.10.2021 р.);

4. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 р. Організація Об'єднаних Націй. № 995_207. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення 01.10.2021 р.);

5. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21.12.1965 р. Організація Об'єднаних Націй. №995_105. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text (дата звернення 01.10.2021 р.);

6. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р. Організація Об'єднаних Націй. № 995_g71. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення 01.10.2021 р.);

7. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. К., 2014. 65 с.;

8. Впровадження гендерних підходів в діяльність державних органів влади, місцевого самоврядування та громадських організацій: навчально-методичний посібник. Ч., 2008. 54 с.;

9. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996 р. № 30. Ст.141;

10. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005 р., № 52. Ст. 561;

11. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013 р. № 32. Ст. 412;

12. Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Указ

Президента України від 26.07.2005 р. № 1135/2005. *Урядовий кур'єр*. 2005. № 140;

13. Питання проведення гендерно-правової експертизи: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.11.2018 р. № 997. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 229;

14. Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року від 11.04.2018 року. №273. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 85.

Рогач О.Я.
доктор юридичних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТИ ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ГАРАНТІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ

У сучасному глобалізованому світі все більше визнається центральне значення освіти в житті людей. Освіта є неоціненною для розширення можливостей суспільства та для соціальної трансформації. Вона відіграє ключову роль у підготовці суспільства до демократичного громадянства та відповідальності майбутнього. Освіта також є центральним елементом стратегій подолання бідності та досягнення глобальних зобов'язань щодо сталого розвитку. Це фундаментальний будівельний матеріал для людського розвитку.

Конституційний захист освіти варіюється від загальних прагнень до універсалізації початкової школи до однозначних гарантій вільного та рівного доступу до освіти на всіх рівнях. Хоча міжнародні цілі віддають перевагу загальній початковій освіті, завершення середньої освіти або вищої освіти має сильний вплив на здоров'я, зайнятість і загальний стан благополуччя суспільства протягом усього їхнього життя.

Право на освіту, яке закріплено в статті 53 Конституції України посідає центрове місце в системі прав та свобод людини і громадянина [1]. В даному випадку слушною є думка В.О. Боняк, котра відмічає, що: «право на освіту служить необхідним та належним фактором розвитку не лише особистості, її творчого та інтелектуального потенціалу, але і політичної та економічної складових суспільства» [2, с.2]. Так, право на освіту, як конституційна гарантія є пов’язаним та взаємодіє з такими елементами, як:

право на працю, на свободу віросповідання, на вільне вираження своїх поглядів, достатній життєвий рівень тощо. У зв'язку з цим виникає питання про уточнення – це не лише основне право людини щодо вільного розвитку її як особистості, а, перш за все, обов'язок громадянина України. А забезпечення кожної дитини правом здобути повну загальну середню освіту є обов'язком відповідних державних установ та органів місцевого самоврядування. При цьому, така можливість має базуватися на принципі доступності і особа не повинна вживати надмірних заходів щодо переїзду, фінансових та матеріальних витрат, а також інших заходів для досягнення цього результату.

Категорія «доступний» у довідковій літературі вживається як така, до якої «легко доступити» [3], тобто з точки зору екстраполяції цього твердження на область, яку ми вивчаємо, ми можемо визначити цей термін як стан, де немає перешкод, які б унеможливили реалізувати таке право.

В даному випадку виникає питання, чи дотримуються гарантії, закріплені на рівні як національного, так і міжнародного законодавства, зокрема, ст. 26 Загальної Декларації прав та свобод людини і громадянина від 1948 р., ст. 13 та 14 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права від 1966 р., ст. 2 Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 1958 р., ст. 28 Конвенції про права дитини від 1989 р. та ін. у доступі громадян щодо здобуття освіти.

На думку К.М Романенко, освітній процес в Україні потребує певних трансформацій, зокрема: конституювання демократичного підходу права на освіту має зосереджуватися в основі його конституційного визначення, у сфері конституювання ролі держави як гаранта права на освіту більшої чіткості потребує питання щодо взаємодії державних та недержавних освітніх інституцій, надання більшої уваги мовним та морально-релігійним питанням

у сфері забезпечення прав на освіту [4, с.15].

Своєю чергою, проаналізована нами практична сторона цього питання свідчить про наявність певних неоднозначностей, зокрема:

- втрата престижності педагогічної професії, що викликано низькою заробітною платою, значним навантаженням на педагогічний колектив
- обтяження педагогів різноманітною документацією додаткового характеру, що ніяк не пов'язано з освітнім процесом, так звана бюрократизація освітнього процесу;
- обмеження реалізації творчих та інтерактивних можливостей сьогодення, яка зумовлена браком фінансування навчальних закладів;
- проблемні моменти інклюзивної освіти.

Отже, на основі викладеного відмітимо, що проблема рівного доступу до освіти в України є нагальною на даний час та потребує свого нормативного та практичного урегулювання.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141;

2. Боняк В.О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні: автореф. дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право». Київ. 2005. 22 с.;

3. Словник UA. Доступність. URL: https://bit.ly/3jJAYpf (Дата звернення: 01.10.2021).

4. Романенко К.М. Конституційне право громадян на освіту в Україні: стан і тенденції розвитку: автореф. дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право». Харків. 2008. 29 с.;

Сердюк Н.А.
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри політичних наук і права
факультету урбаністики та просторового планування
Київського національного університету будівництва і архітектури
м. Київ, Україна

РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

В еру високих технологій і автоматизації значної кількості звичних нам процесів, щоб залишатися затребуваним спеціалістом необхідні нові навички та уміння.

Навички XXI століття в останній час приваблюють увагу багатьох освічених людей. Суть змін полягає у набутті ключових навичок, що визначають грамотність спеціаліста. В індустріальну епоху ключовими навиками були читання, письмо, арифметика і головне – накопичення знань. А у XXI ст. акценти переміщаються у бік вміння критично мислити, здібності до взаємодії і комунікації, творчого підходу до справи. Деякі вчені відносять до навичок ще й допитливість, хоча, це скоріше особиста риса, характеристика людини.

Сучасна система освіти сформувалася у відповідь індустріалізації, коли з'явилися великі промислові підприємства, що вимагали великої кількості робітників, які б день у день приходили на свої робочі місця і виконували свою монотонну роботу, по 8–10 годин стояли біля конвеєра. А отже, система освіти більшості країн світу заохочувала студентів за знання і освіта була націлена на накопичення знань. Тепер уся рутинна робота виконується автоматизовано завдяки роботизації й цифровим технологіям.

Таким чином, необхідно переосмислити підходи до навчання і змінити принципи освіти. Людей необхідно навчати критично мислити,

самостійно добувати інформацію і критично її оцінювати, а не просто накопичувати і запам'ятовувати. А навчальні заклади у недалекому майбутньому змушені будуть перейти від старих "індустріальних" навчальних програм, до такої системи освіти, яка дозволить готувати кадри для інноваційної економіки та інформаційного суспільства. Такий перехід можна вже спостерігати у вищих навчальних закладах деяких країн, серед яких США, Великобританія, Фінляндія, Казахстан.

Розвиток комп'ютерних технологій назавжди змінив принципи і підходи до нашої роботи. Завдяки цьому змінилися засоби праці, засоби навчання і способи нашого мислення. Відповідно, підходи до викладання також будуть змінюватися, оскільки, на сьогодні завдяки Інтернету й інформаційним технологіям учні шкіл і ВНЗ здобувають забагато більше знань у деяких сферах, ніж їх викладачі. Тому викладачі повинні перевтілитися у педагогів-організаторів, які передають практичні навички, а не суху інформацію. Особливо це стосується викладачів ВНЗ. Оскільки, все, чому можна навчитися в Інтернеті, зможе замінити багато існуючих професій. Грамотність, як-то уміння читати, писати і рахувати, залишиться обов'язковими, але цього недостатньо. Поки у нас все ще є викладачі географії, історії, фізики, хімії, але немає викладача критичного мислення, викладача по взаємовідносинам та навіть допитливості. При складанні навчальних програм необхідно орієнтуватися на більш широкі професійні компетенції – вміння знаходити нестандартні рішення завдань і проблем, навики колективної роботи і таке інше. А отже, навчальні програми у постіндустріальну епоху необхідно направити на розвиток критичного мислення, комунікативних навиків, творчої винахідливості, а особливо навичок взаємодії і спілкування, оскільки найбільшим попитом користуються здатність до побудови міжособистісних відносин.

Змінюється все, навіть така важлива річ, як роль спеціаліста в юридичній сфері. У більшості випадків, в Україні громадяни, підприємці, зазвичай, для захисту своїх прав та інтересів уникають можливості звертатися до кваліфікованого фахівця-правознавця, що їм дозволялося навіть у кримінальних справах [1]. Особи вели свої справи самостійно, не "викидаючи грошей" на юриста, адвоката, який би представляв їх інтереси у суді. Вони самостійно судилися, знаходили схожі справи в Інтернеті та збирали інформацію.

Але в останні роки держава почала активно проводити реформи в юридичній сфері, зокрема, вносити зміни до законодавства, обмежуючи громадян, організації, підприємства та установи у захисті своїх прав, свобод та інтересів без спеціаліста-правознавця, зокрема, адвоката. Крім того, дані реформи обмежують цілу армію працюючих юристів на підприємствах, в організаціях та установах представляти інтереси клієнта-роботодавця в суді, встановлюючи нові стандарти правничої професії.

Нажаль, в нашій країні реформи, навіть прогресивні і дієві в інших країнах, проводяться, в більшості випадків на поспіх, не продумані в повній мірі важелі впровадження і застосування тих чи інших змін, що призводить до проблем у роботі не тільки приватний, а й державних підприємств.

Мабуть, необхідно розпочати з впровадження оновлених стандартів у правничій освіті, підводячи до цих стандартів і вимоги щодо вже працюючих юристів шляхом перекваліфікації кадрів та підвищення кваліфікації. Згідно вимог часу, для належного опанування студентами-правниками знань про доктрини, принципи та інститути, а також юридичних навичок необхідно запроваджувати новітні методики викладання у правничій школі, зокрема зробити акцент на роботі в малих групах з використанням кейсів, постановці та вирішенні правничих аспектів щодо застосування

нормативно-правових актів. Зазвичай, навчальні заняття з професійно-орієнтованих дисциплін освітньої програми підготовки правника включають розв'язання практичних завдань, розгляд судової практики, підготовку різноманітних процесуальних документів. Але фізично неможливо повноцінно працювати в групах на практичних заняттях з певних причин, а саме: приділити увагу кожному студенту в групах до 40-ка студентів; не завжди аудиторії оснащені належним чином; замало часу, або взагалі не враховується і не надається викладачам час для самостійної роботи зі студентами; час для практичних занять зменшено настільки, що студенти не можуть, навіть, повноцінно засвоїти дисципліну. Тому, слушною є позиція запропонована Міністерством освіти і науки України у Проекті Концепції вдосконалення правничої освіти (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії [2] щодо саме забезпечення набуття студентами правничих навичок шляхом запровадження нових методик викладання, як-то юридична клініка, лабораторія, імітація судового процесу, оскільки це не завжди залежить від викладача та/або його можливостей.

Окремої уваги потребує, практична підготовка здобувачів правничої освіти, яка здійснюється шляхом проходження практики і забезпечується не належним чином або ж не в повній мірі. Органи та установи особливо системи правосуддя та органи виконавчої влади не завжди належним чином сприяють проходженню практики здобувачами правничої освіти, навантажуючи їх іншими видами роботи неюридичного характеру. І це природно. Оскільки більшість, наприклад, судових установ не є укомплектованими в повній, і яким потрібні "робочі лошадки" – практиканти. А отже, "заложниками" такої ситуації, що склалася в Україні стають установи, що забезпечують проходження практики і самі, здобувачі правничої освіти, що проходять

правову практику.

Високі стандарти, професійні вимоги безумовно підвищують статус правничої професії, але відсутність дієвих важелів їх забезпечення та реалізації породжують корупцію на всіх стадіях реалізації своїх професійних прав спеціалістами-правниками, а особливо випускниками. Освіта – консервативна система і будь-які зміни проходять поступово. Тому, вкрай важливим є поступове, продумане реформування правової освіти згідно вимог часу щодо забезпечення розвитку навиків і особистих якостей осіб, що здобувають правничу освіту, витісняючи традиційні методи навчання. Особливої уваги необхідно приділити навичкам самоосвіти, для чого повинні активуватися і реорганізуватися і студенти, і викладачі.

Таким чином, навики правничої професії можна об'єднати в три групи:

– *грамотність* (базова грамотність, наукова (професійна) і культурна грамотність, вміння пошуку та аналізу необхідного матеріалу);

– *компетенції* (вміння вирішувати задачі, проблеми, творчий підхід, регенерація нових ідей)

– *особисті якості* (допитливість, здатність до самоосвіти, здатність до колективної роботи, організаторські якості, підприємницьке мислення).

Такі, вищезазначені, якості стали життєво необхідними в такій же мірі як вміння читати, писати чи рахувати. І більшість цивілізованих держав вже сьогодні вкладають значний відсоток бюджету на розвиток і реформування освіти і науки за новими вимогами і стандартами сформованими у XXI ст. розуміючи неминучість переходу до нової освітньої системи.

Література:

1. Закон України Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) від 02 червня 2016 р. № 1401-VIII // ВР України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1401-19 (дата звернення 11.10.2021 р.)

2. Концепція вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії // МОН України. URL: http://mon.gov.ua/activity/education/vishha/konczepcziya-vdoskonalennya-pravnichoyi-(yuridichnoyi)-osviti-dlya-faxovoyi-pidgotovki-pravnika-vidpovidno-do-evropejskix-standartiv-vishhoyi-osviti.html (дата звернення 13.10.2021 р.)

Сийплокі М.В.
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права і процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАЙМАНСТВА

У сучасному світі феномен найманства залишається складною та докорінно невирішеною з юридичної точки зору проблемою. В останні роки, незважаючи на міжнародно-правові норми щодо кримінально-правової заборони найманства, все частіше фіксуються випадки використання іноземців для участі у внутрішніх та міжнародних збройний конфліктах. В Україні за останні чотири роки проблема протидії найманству перейшла з теоретичної площини у практичну. Згідно з даними Робочої групи ООН з питань використання найманців у 2016 р. в Україні зафіксовано участь щонайменше 176 іноземних найманців на боці Донецької та Луганської народних республік. Відповідно до офіційних повідомлень та інформації зі ЗМІ ці цифри продовжують зростати. У тож самий час, незважаючи на наявність кримінально-правової заборони найманства, згадані випадки не отримують правильної кваліфікації. Відповідно до офіційної статистики в Україні лише один раз у 2016 р. порушувалася кримінальна справа за ст. 447 КК України, проте до суду вона передана не була [1, с. 348-350].

Вище викладене свідчить про проблему кримінально-правового регулювання найманства в національну законодавстві.

Складність проблем кримінальної відповідальності за найманство зумовлюється щільним переплетінням внутрішньо національних і міжнародних правових аспектів, що безпосередньо впливає на стан

правозастосовної практики в цьому питанні. Перш за все слід зазначити, що криміналізація найманства в законі України про кримінальну відповідальність викликає певні зауваження. Так, поняття найманця, визначене в примітці до ст. 447 КК України, а саме в п. 3, звужує поняття найманства порівняно з його міжнародно-правовим визначенням та змістом диспозиції ч. 1 ст. 447 КК України [1, с. 348-350].

Водночас, деякі форми найманства, наприклад, приватні військові компанії (далі- ПВК) легалізовані в Британії, США, Франції і таке інше. В Україні де-юре відсутні приватні військові компанії, оскільки вони заборонені законодавством. За таких обставин слід відрізняти найманство в сучасній редакції ст. 447 КК України від ПВК діяльність яких контролює держава, в якій вони зареєстровані.

Починаючи з 70-х рр. минулого століття, у воєнних конфліктах, міжнародних миротворчих операціях і в процесі забезпечення повсякденної діяльності збройних сил почали активно використовуватися послуги приватних воєнних компаній (Ргіуаіе Military Companies). У багатьох країнах такі компанії мають офіційну реєстрацію, необхідні ліцензії та свої статути, розгалужені бізнес-структури. Воєнні й охоронні послуги охоплюють, зокрема, збройну охорону й захист людей та об'єктів, наприклад, транспортних колон, споруд та інших місць; техобслуговування й експлуатацію бойових комплексів; утримання під вартою ув'язнених; консультування або підготовку місцевих військовослужбовців та охоронців. Їх послугами користуються ООН,

міжнародні гуманітарні організації й уряди країн. Зокрема, ООН залучала ПВК до участі в миротворчих місіях у Боснії та Герцеговині (1996-2002). Косово (1999-2004) й Судані (2005-2001). У документах ООН застосовується термін «приватні воєнні та охоронні компанії» (ПВОК), під яким розуміються

«приватні підприємницькі суб'єкти, які надають воєнні та/або охоронні послуги, незалежно від того, як вони себе характеризують».

Фахівці Женевського Центру демократичного контролю за збройними силами трактують ПВК як «комерційні структури, що пропонують спеціалізовані послуги, пов'язані з участю у війнах і збройних конфліктах, включно з бойовими операціями, стратегічним плануванням, збором розвідувальної інформації, оперативною підтримкою й логістикою, підготовкою, постачанням, поставками, обслуговуванням» [2, с.359].

Американські політологи вважають, що «приватні воєнні компанії є ніщо інше, як орієнтовані на прибуток організації, які надають професійні послуги, пов'язані з веденням війни. Це корпоративні організації, які торгують воєнним мистецтвом, - включно з рекомендаціями тактики бойових дій, стратегічним плануванням, збиранням розвідувальних даних, навчанням військ і технічною допомогою».

Джерелом кадрового комплектування ПВК є не лише військові спеціалісти західних держав. Для виконання багатьох завдань, які не потребують особливої підготовки або гарного знання англійської мови, активно використовується місцевий персонал, громадяни країн СНД, Латинської Америки й Африки. Ще 2004 р. компанія «Egінys» в Іраку залучала до охорони нафтопроводів близько 15 тис. курдів та арабів. Ця сама ПВК першою в Іраку запросила на роботу близько 30 українців і росіян. Але рівень зарплати такого персоналу був значно нижчим, ніж у співробітників із західних країн, до того ж вони, як правило, не мали соціального «пакету». І навіть за таких умов кількість бажаючих отримати роботу в ПВК значно перевищувала пропозицію. 2006 р. на одне вакантне місце в ПВК, які працювали в Іраку, було близько 600 кандидатів.

Де-факто ПВК існують і в Україні. Одна з найвідоміших із них –

«Omega Consulting Group», створена 2011 р. На сьогодні вона має три дочірні підприємства (у Великій Британії, ПАР і Того), через які здійснює свою основну діяльність згідно із законами відповідних держав. Компанія спроможна надавати широкий спектр спеціалізованих послуг, але на території нашої держави у зв'язку з вимогами чинного законодавства не займається приватною воєнною та/або охоронною діяльністю і не набирає у свої лави громадян України для роботи за кордоном. У 2012 р. «Omega Consulting Group» підписала Міжнародний кодекс поведінки приватних охоронних компаній (International Code of Conduct for Private Security Providers) і стала членом Британської Асоціації морських приватних воєнних та охоронних компаній.

До категорії ПВК можна віднести також утворену 2011 р. компанію «Vega Strategic Services». За оприлюдненою інформацією, вона пропонує послуги з виявлення, локалізації та запобігання потенційним загрозам безпеки приватних осіб та інфраструктурам у регіонах підвищеного ризику. Її представництво на Кіпрі має ліцензію цієї держави на збройну охорону морських суден і вантажоперевезень. Аналогічними є компанія «Maritime Security Company «Albatross» Ltd», яка спеціалізується на охороні суден у піратонебезпечних районах, і група компаній «Artan Croup» із ширшим спектром послуг із безпеки. Зазначені компанії реалізують свій специфічний бізнес через закордонні представництва. При цьому до роботи в них, як стверджує керівництво компаній, залучаються лише громадяни інших держав.

Слушно зауважив Гуськов І., який досліджує діяльність світових ПВК та, зокрема, російської «Вагнер», що н*аразі в нас не діє законодавство щодо тих, хто фактично є найманцем. Тому що на сьогодні сотні наших громадян України воюють у так званій ПВК Вагнера. І стосовно жодного з них немає кримінальної справи. Фактично - стаття мертва. Якщо представники ПВК*

під егідою України будуть втягнуті в протиправну діяльність третіх країн, то фактично це буде безкарність. Перш ніж створювати ПВК, слід прибрати всі ризики щодо злочинів у сфері найманства, але для цього потрібно змусити закон працювати у тих випадках, які вже існують. Адже на сьогодні навіть служба у французькому іноземному легіоні, за нашим законодавством, вважається найманством, але ми заплющуємо на це очі [3].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що підвищення ефективності кримінально-правового регулювання найманства залежить від вирішення комплексу політичних (внутрішніх і зовнішніх) та організаційно-правових питань. Сподіваємося робоча група з питань розвитку кримінального права, створена відповідно до Указу Президента України № 584/2019 від 07.08.2019 «Питання Комісії з питань правової реформи», яка працює над створенням проєкту нового Кримінального кодексу України, із врахуванням норм міжнародно законодавства, визначиться із важливістю кримінально-правової заборони найманства. Водночас посприяє законодавчому визначенню правового положення приватних військових та охоронних компаній, при цьому не залишаючи поза увагою значення та роль правоохоронних органів та інших офіційних силових структур в Україні.

Література:

1. Юртаєва К.В. Сучасне найманство: проблеми кваліфікації та кримінально-правового регулювання. Кримінально-регулювання та забезпечення його ефективності : матеріали Міжнар. наук.-практ.конф., 18-19 жовт. 2018 р. Харків : Право, 2018. С. 348-350.

2. Велика українська кримінологічна енциклопедія : у 2 т.. редкол. В.В. Сокуренко (голова),О. В. Бандурка (співголова) та ін.; наук. ред. О.М. Литвинов. Харків : «Факт», 2021. Т.2. 870 с.

3. Рощина В. Приватні армії. Які ризики має легалізація військово-консалтингової діяльності? : веб-сайт. URL: https://hromadske.ua/posts/privatni-armiyi-yaki-riziki-maye-legalizaciya-vijskovo-konsaltingovoyi-diyalnosti (дата звернення: 05.11.2021).

Склярова Т.А.,
аспірантка кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

КОМУНАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Перехід України до змішаної економіки ринкового типу сприяв формуванню нових підходів до розуміння власності, як фундаменту соціально-економічних відносин країни, та комунальної власності, зокрема.

Поняття «комунальна власність» вперше на законодавчому рівні на території України виникло ще за радянських часів, а саме у грудні 1990 року із прийняттям Закону Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве самоврядування» № 533-XI від 07.12.1990. Зокрема, стаття 7 вищевказаного закону проголошувала, що комунальна власність становить основу місцевого господарства. Розпорядження та управління комунальною власністю здійснюють від імені населення адміністративно-територіальних одиниць відповідні місцеві ради народних депутатів та уповноважені ними інші органи місцевого самоврядування [1].

У подальшому, 15 березня 1991 року було введено в дію закон Української РСР «Про власність», який зберігав чинність до 2007 року, норми якого закріпили поділ власності в Україні на такі рівноправні форми: приватну, колективну та державну [2]. Поряд з цим державна власність в Україні була поділена залежно від рівня усуспільнення на загальнодержавну (республіканську) власність і власність адміністративно-територіальних одиниць (комунальну власність).

Виходячи зі змісту наведених нормативно-правових актів можна констатувати, що комунальна власність не мала статусу самостійної форми власності, а розглядалась виключно як складова частина загальнодержавної власності, і при цьому тільки юридично належала територіальній громаді.

Тут варто зауважити, що на відміну від практики виникнення об'єктів комунальної власності у більшості зарубіжних країн, де майно муніципальної (комунальної) власності у більшості випадків сформоване шляхом викупу об'єктів приватної власності до власності або шляхом створення за рахунок коштів органів місцевого самоврядування, в Україні майно комунальної власності сформовано шляхом його безоплатної передачі із загальнодержавної до комунальної власності. Так, процес фактичного розмежування власності на загальнодержавну і комунальну та визначення суб'єктів управління щодо кожної з форм власності окремо розпочався 5 листопада 1991 року з прийняттям Кабінетом Міністрів України постанови № 311 «Про розмежування державного майна України між загальнодержавною (республіканською) власністю і власністю адміністративно-територіальних одиниць (комунальною) власністю» [3], якою було затверджено перелік державного майна України, що передається до власності адміністративно-територіальних одиниць (комунальної власності).

Значним поштовхом у розвитку інституту комунальної власності на теренах України стала легалізація права комунальної власності на конституційному рівні. Так, статтею 41 Основного Закону закріплено, що громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону. Вказаним формулюванням законодавець визначив, що комунальна власність вже не входить до складу державної власності, а є самостійною формою власності на території України [4].

Норми Конституції України в частині закріплення інституту комунальної власності було розширено та доповнено Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР від 21.05.1997, стаття 1 якого закріплює, що право комунальної власності – право територіальної громади володіти, доцільно, економно, ефективно користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування [5].

Варто зауважити, що питання тлумачення змісту поняття «комунальна власність» є актуальним серед науковців, проаналізувавши думки яких можна стверджувати про відсутність єдиного підходу до визначення такого, у той самий час можна виокремити наступні підходи до тлумачення поняття комунальної власності: 1) як економічної категорії, що регулює відносини набуття права комунальної власності та його припинення, при цьому вирішальну роль відіграє задоволення потреб місцевого населення; 2) як політичної категорії, що є невід'ємною складовою місцевого самоврядування; 3) як правової категорії, визначеної чинним законодавством України, відповідно до якого вона є самостійною, рівноправною формою власності.

Варто також зауважити, що відмінність комунальної власності від інших форм власності полягає у характері її правового режиму, а також в особливостях об'єктного та суб'єктного складу.

Статтею 142 Конституції України визначено, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад [4]. Водночас, частиною першою статті 60 Закону України «Про

місцеве самоврядування в Україні» більш детально закріплено вказане положення та унормовано, що територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження [5].

Отже, наведеними нормативно-правовими актами чітко визначено, що саме територіальна громада, тобто жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр, є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, що є логічним уточненням положення Конституції України про єдине джерело влади в Україні – народ.

Водночас, аналізуючи об'єктний склад комунальної власності, можна погодитись з думкою науковців, які об'єкти комунальної власності визначають як різного роду предмети, що складають матеріальну та фінансову основу місцевого самоврядування та використовуються для забезпечення соціально-економічних потреб кожного члена тієї чи іншої територіальної громади.

Враховуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що комунальна власність в Україні пройшла вже значний шлях свого становлення та розвитку, водночас, виступаючи однією з рівноправних форм права власності, вона має ряд особливостей та характерних рис. Реформа децентралізації та передача управлінських функцій на місця сприяли перерозподілу власності, що

створило умови, за яких перед інститутом комунальної власності поставлено важливе завдання – забезпечити реалізацію спільних інтересів жителів певної територіальної громади.

Література:

1. Закон Української РСР «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» № 533-XI від 07.12.1990 // База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-12#Text.
2. Закон Української РСР «Про власність» № 697-XII від 15.03.1991 // База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12#Text.
3. Постанова Кабінету Міністрів України № 311 від 05.11.1991 «Про розмежування державного майна України між загальнодержавною (республіканською) власністю і власністю адміністративно-територіальних одиниць (комунальною) власністю» // База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311-91-%D0%BF#Text.
4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР// База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text.

Ставичний П.І.
адвокат, здобувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ГРОМАДЯНСЬКІ ПРАВА ТА МЕХАНІЗМИ ЇХ ЗАХИСТУ

Розуміння сутності механізмів захисту прав людини є актуальним в умовах сьогодення, адже Україна рухається в напрямку отримання членства Європейського Союзу. У зв'язку з цим, запровадження дієвих внутрішньодержавних інституцій в Україні з урахуванням міжнародного досвіду сприятиме посиленню верховенства права в нашій державі.

Як зазначають Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Бєлов Д.М., Данканич М.М. «Основні права людини – гарантована законом міра свободи (можливості) особистості, яка у відповідності з досягнутим рівнем розвитку суспільства здатна забезпечити її існування і розвиток та закріплена в якості міжнародного стандарта як загальна і рівна для всіх людей» [1, с.5].

Цілком погоджуємося із твердженням Скрипнюк О.В., Федоренко В.Л., що «Пріоритетним елементом системи основних прав і свобод людини й громадянина є громадянські права і свободи людини, які іноді називають особистими через те, що вони є індивідуальними, природними, виникають з часу народження людини, незалежно від її громадянства, й не можуть бути ніким скасовані чи припинені. Громадянські права й свободи людини – це визнані та гарантовані Конституцією і законами України пріоритетні природні можливості людини в користуванні невідчужуваними благами особистого життя та індивідуальної свободи. Їм притаманні як загальні ознаки (фундаментальність, значущість, постійність, універсальність, особливий механізм охорони), так і спеціальні (пріоритетність, природженість,

невідчужуваність, універсальність, сталість, загальність, індивідуальний характер та високий рівень захищеності) властивості» [2, с.34].

За критерієм забезпеченості доступу до можливостей захисту прав людини можна оцінити рівень розвитку будь-якої держави. Даний критерій можна умовно розділити на декілька складових, зокрема: чи є можливість у особи вибрати способи захисту, чи може особа фактично скористатися такими способами захисту та чи зможе особа реалізувати в своїх інтересах прийняте рішення за результатами використання цих механізмів.

Як зазначає Карпенко Р.В. «Визнання та захист прав і свобод людини стали важливим фактором розвитку людей у напрямку до суспільства правових держав, критерієм гуманізації зовнішньої політики, показником початку побудови правової держави» [3, с.181]. В свою чергу Карпенко Р.В. вказує: «Закономірно, що декларовані, але реально не забезпечені державою конституційні права та свободи людини стають «декоративними»» [4, с.7].

Цілком слушною є думка Барабаш О.О., з приводу того, що «проголошені в Конституції України та міжнародних документах права людини будуть втілені у життя тоді, коли будуть належним чином закріплені процедури їх забезпечення та реалізації» [5, с.31]. Як бачимо, повинне мати місце не тільки відображення прав людини у нормативно-правових актах, повинне мати місце і створення відповідних інституцій.

Ні для кого не є новиною те, що проблематика дотримання громадянських прав та дієвість їх захисту знаходиться поза межами компетенції однієї окремої держави. Саме тому, як вказує Суботенко Г.П. «існування міжнародних стандартів у сфері прав людини сьогодні є необхідною умовою функціонування й розвитку людського суспільства» [6, с.183].

За загальним правилом механізми захисту прав людини поділяють на

національні та міжнародні.

Національні механізми мають певні особливості у своїй діяльності, а сфера їх дії є територіально обмеженою.

Форма, повноваження та структура внутрішньодержавних інституцій, що відносять до національного механізму захисту прав людини (в т.ч. громадянських) залежать від завдань, для вирішення яких вони безпосередньо створюються. Потрібно розуміти, що такі інституції створюють дієвий національний механізм захисту громадянських прав тільки у разі тісної взаємодії та співпраці між собою, доповнюючи та посилюючи одна одну.

Міжнародні механізми захисту створюються для фактичної реалізації підписаних та ратифікованих різними державами відповідних документів. Форма, повноваження та структура міжнародних інституцій, що відносяться до міжнародного механізму захисту прав людини (в т.ч. громадянських) залежать від вимог, передбачених у відповідних міжнародних документах, які підписуються державами-учасниками. Такі міжнародні інституції мають суттєвий вплив на відповідні держави та їх уряди.

Саме міжнародний механізм захисту домінує у формуванні порядку денного у сфері прав людини і має значний вплив на рішення держав при розгляді питання, яке безпосередньо або ж опосередковано стосується основоположних прав людини.

Серед міжнародного механізму прийнято виділяти системи з регіональною особливістю. До таких відносять: Європейську систему, яка представлена Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, інституційним механізмом якої являється Європейський суд з прав людини; Африканська система, яка представлена Африканською хартією з прав людини і народів, інституційним механізмом якої являється Африканська комісія з прав людини і народів; Американська система, яка представлена

Американською конвенцією з прав людини, інституційний механізм якої має двоступеневий характер: Міжамериканська комісія з прав людини та Міжамериканський суд з прав людини.

В будь-якому випадку, поряд із міжнародною системою захисту прав людини, повинна повноцінно функціонувати національна система захисту. Повноцінне функціонування матиме місце, у разі всеохоплюючого декларування прав людини у системі національного законодавства з особливим акцентуванням уваги на громадянських правах. В даному контексті, необхідно відмітити, що таке функціонування неможливе без створення дієвих внутрішньодержавних інституцій, діяльність яких спрямована на захист громадянських прав.

Література:

1. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Бєлов Д.М., Данканич М.М. Основні права людини. – Ужгород, 2003.- 66 С. URL:https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/5101/1/%d0%9e%d1%81%d0%bd%d0%be%d0%b2%d0%bd%20%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%b0.pdf (дата звернення: 23.12.2021)

2. Скрипнюк О.В., Федоренко В.Л. Громадянські права і свободи людини – пріоритетні цінності громадянського суспільства. С. 34-41 / Матеріали науково-практичної інтернет-конференції ННІЗН НАВС (м. Київ, 23 січня 2014 р.). – К. : Видавництво Ліра-К, 2014. – 192с. URL:https://nnizdn.naiau.kiev.ua/files/naukova_diyaln/konferencia_prava_svobodu_lydunu.pdf (дата звернення: 23.12.2021)

3. Карпенко Р.В. Генеза прав та свобод людини і громадянина. С.182-182 / матеріали Всеукр. наук.- практ. конф., присвяч. 25-річчю Гельсінського документа 1992 року «Виклик часу перемін» (м. Дніпро, 7 груд. 2017 р.) ; уклад.: канд. юрид. наук, доц. І.А. Сердюк, канд. юрид. наук, доц. Л.М. Сердюк. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 300 с. URL:https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/publish/6.pdf (дата звернення: 24.12.2021)

4. Коваленко В. В. Права людини в Україні та вдосконалення їх захисту в контексті конституційної реформи. С.5-12 /матеріали науково-практичної інтернет-конференції ННІЗН НАВС (м. Київ, 23 січня 2014 р.). – К. : Видавництво Ліра-К, 2014. – 192с. URL:https://nnizdn.naiau.kiev.ua/files/naukova_diyaln/konferencia_prava_svobodu_lydunu.pdf (дата звернення: 24.12.2021)

5. Барабаш О.О. Права людини в системі дотримання міжнародних стандартів:загальнотеоретичний аналіз. С.29-32. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. №4. URL:https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2019/11/4-18-ua/7.pdf (дата звернення: 24.12.2021)

6. Суботенко Г.П. Аналіз міжнародних стандартів із прав людини та проблеми їх запровадження в законодавство України. С.183-186 / матеріали науково-практичної інтернет-конференції ННІЗН НАВС (м. Київ, 23 січня 2014 р.). – К. : Видавництво Ліра-К, 2014. – 192с. URL:https://nnizdn.naiau.kiev.ua/files/naukova_diyaln/konferencia_prava_svobodu_lydunu.pdf (дата звернення: 24.12.2021)

ЗМІСТ

Бадзелюк П.П. Принципи адвокатської діяльності: Україна та зарубіжний досвід 6-10

Батанов О.В. Актуальні проблеми розвитку національної доктрини муніципального права 11-16

Берч В.В., Берч С.С. Окремі аспекти формування списку присяжних у Канаді 17-21

Бисага Ю.М. Верховенство права як фундементальний принцип права та ключова засада конституційного правосуддя України 22-25

Бисага Ю.Ю. До питання про роль, місце та значення категорії справедливості в національній системі права 26-31

Булеца С.Б. Поняття ортотаназії 32-36

Васильчук Л.Б. Принципи сталого розвитку (sustainable development) та доброго врядування (good governance) як стандарти муніципального управління із екологічного благоустрою територій 37-41

Волкова Д.Є. Конституційні проблеми функціонування релігійних організацій в Україні 42-45

Гомонай В.В. Досягнення консенсусу в питанні членства України в НАТО 46-50

Гончарова К.А. Місцеве самоврядування в Україні та у США: до питання порівнюваності 51-54

Грень Н.М. Дискримінація як негативне соціальне явище 55-58

Дешко Л.М., Тимченко Л.О. Поняття та класифікація цензів у виборчому праві 59-73

Заборовський В.В. Роль періодичних юридичних видань та інформаційно-правових систем в професійній діяльності адвоката 74-80

Іванов А.Б. Вища рада магістратури Португальської Республіки: порядок формування 81-83

Копча В.В. Протидія злочинності в Польській Республіці: та основні завдання поліцейських органів 84-92

Крегул Я.М. Конституційно-правові засади публічного контролю в умовах розвитку цифрового суспільства в Україні та Франції: порівняльно-аналітичне дослідження 93-99

Макосій Ю.Д. Специфіка правового статусу прокуратури Австрії у контексті захисту прав людини 100-107

Маркулинець А.А. Джерела правового регулювання у сфері електронної комерції 108-114

Матящовська Р.Ю. Уніфікація міжнародних глобальних стандартів 115-117

Мішина Н.В. Громадські слухання в Україні: сучасний стан 118-120

Нечипопрук Г.А. Право власності на логотип: питання набуття та охорони 121-124

Пирога І.С. Нормотворча діяльність органів виконавчої влади України: напрямки удосконалення..... 125-130

Продан В.І. Вступ до основ політики гендерної рівності та недискримінації..... 131-136

Рогач О.Я. Доступність освіти як конституційна гарантія реалізації права на освіту..... 137-139

Сердюк Н.А. Реформування правової освіти в Україні: виклики сучасності..... 140-145

Сийплокі М.В. Деякі аспекти кримінально-правового регулювання найманства..... 146-151

Склярова Т.А. Комунальна власність в Україні: конституційно-правовий аспект..... 152-156

Ставичний П.І. Громадянські права та механізми їх захисту... 157-161

НОТАТКИ

НОТАТКИ

МА ТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«РОЛЬ ПЕРІОДИЧНИХ ЮРИДИЧНИХ ВИДАНЬ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНА»

21 жовтня 2021 р.

Верстка – Н.М. Ковальчук

Підписано до друку 25.10.2021 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Droid Serif. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 18,02. Тираж 300. Замовлення № 0419-78.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105
Телефон +38 (0552) 39 95 80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.